

İsmət

Şəhid İsmət Purənvəri barədə xatirələr

Qələmə alan: Seyid Rüqəyyə Azərəng

Şəhid İsmət Purənvərinin uca ruhuna,
onun əziz, mehriban, alicənab və səbirli ata-
anasına

TƏQDİM OLUNUR!

Ön söz

Enişli-yoxuşlu qəhrəmanlıq və fədakarlıq dövründə şəhərimin çoxlu kişi və qadınları ən yaxşılara xas yolla getdilər, şəhadət ordeninə layiq görüldülər. Şəhadət yolu şübhəsiz, yar diyarına gedən yoldur, ondan üstün zirvə yoxdur. Allah rəsulu (s) belə buyurub: "Hər bir xeyirdən üstün xeyir var, ancaq Allah yolunda ölməkdən üstün xeyir yoxdur".¹

¹ "Vəsail əl-şiə", c. 11, səh. 10.

Bu hadisələr burulğanında şəhərimin yorğun gözləri önündən 2600 tabut keçdi. Bu şəhərə iraclılar "Bələd əl-səvarix", yəni Raketlər şəhəri adını vermişdilər. O, 176 raket, 2500 mərmə və 300 bomba yarası olsa da, 2700 günlük müqavimət dövründə heç nədən şikayətlənmədi, əhalisi şəhərdən çıxmadı, damarlarındakı həyat qanı axmağa davam etdi.

İrənin müqavimət paytaxtı olan qəhrəman Dezfulun tarixində əbədi yaşayacaq 2600 şərəfli ad arasında 414 qəhrəman xanımın adı parlayır. Şəhərimin bu qız və qadınları nam-nişansız şəhidlərdir. Onlar bu gün öz şəhərlərində də qəribdirlər, tanınmırlar.

Şəhid qız və qadınların həyatının hər anı İslam həyat tərzinin dəyərli nümunəsidir, bugünkü nəslə dərs və mesajla doludur, hər addımları Allaha doğru yolu göstərir. Onların adları, xatirələri, məqsədləri və uğrunda canlarını verdikləri dəyərlər sabahlara gedən yola işıq saçır.

Şəhid İsmət Purənvərini tanıyandan sonra onun ilahi rəngə boyanmış düşüncə və əməllərini hamıya çatdırmaq qərarına gəldim. Çoxlu problemlər yaransa da, ruhdan düşmədim, kitabın nəşri üçün gecə-gündüz çalışdım, müqəddəs müdafiə dəyərlərinə sadıq şəxslərdən iki ilə yaxın

kömək istədim. Lakin təəssüf ki, heç bir nəticə əldə edə bilmədim.

Onun xatirələrini toplamağa başlayandan qələmə alıb bitirənə qədərki dövr də çox çətin keçdi. Amma o məşəqqətli günlərin hər bir anında İsmət yanımda idi, məni istədiyi istiqamətə yönəldirdi. Hər gün elə bilirdim ki, işi sona çatdırma bilməyəcəyəm və İsmətin xatirələri yarımçıq qalacaq.

İsmətin şəhadətindən 33 ildən artıq vaxt keçdiyinə görə bəzi müsahiblərim hadisələri xatırlamırdılar. Bəzən ağır qəhər onları sükuta vadar edirdi və mən daha səbirli olmağa çalışırdım. Bəzən baş vermiş hadisələrdən sarsılıb gözlərimi həmişəlik yummaq istəyirdim. Bəzən də ürəyim ancaq sükut etmək və vücudum sakitləşmək istəyirdi.

Lakin bacarmadım. İsmətin xatirələri yazılmalı, bugünkü qızlarımız onu tanımalı idi. Bu fikir məni bir an da rahat buraxmırdı. İsmətin yaxınları danışarkən həmin günlər gözlərim önündə canlanırdı. Belə bir qəhrəman qadının xatirələrinin indiyə qədər danışılıb-yazılmadığına, onun tanınmaz qaldığına görə qəm-qüssədən yatağa düşdüm. Sanki şəhərin daş-divarları qəlbimə çökürdü. Bəzən elə illərə qayıdırdım ki, o zaman mən ümumiyyətlə yox idim, amma o günlərin, o insanların həsrəti məni öldürürdü.

İsmətin anasının sözləri ruhumu oxşayırdı. Günəşin qürubuna baxır, gözləri yol çəkirdi. Mənə deyirdi: "Öləndən sonra məzarımın üstünə böyük hərflərlə yazarsınız: "Hicab həzrət Zəhranın hədiyyəsidir". İsrarı çox düşündürücü idi. Buna dair məndən söz aldı.

İsmətdən danışanda sanki 33 il öncədən yox, dünəndən danışdı. O zaman mən müsahibənin heç vaxt bitməməsini arzulayıb, o günlərə səyahət edir, anasının təsvir etdiyi İsmətlə birlikdə yaşayırdım. Sözlərinə o qədər diqqətlə asırdım ki, şam azanının səsi məni silkələyib o haldan çıxarır, evə getməli olduğumu yada salırdı. Qəribə hiss idi. Sanki bu dövrə aid deyildim, insanlara yad idim. Sanki hər şeyin fərqləndiyi başqa bir şəhərdə addımlayırdım.

Şəhərimin şəhidlərinin dözümlü anaları hələ də dağ kimi möhkəmdirlər, Allah-Taalaya şükür edir, Onun razı olduğuna razı olurlar. Hər birinin dilində olan yeganə cümlə budur: "Biz Allahla alış-veriş etmişik".

İsmətin dünyaya gəlişindən şəhadətinə qədərki həyatı, şəhadətindən sonrakı mənəvi varlığı və ruhən yaşaması gecə-gündüz yaşayıb ağladığım bu kitabı ərsəyə gətirdi. Onun çapından ötrü qarşıma çıxan acı və inanılmaz macəralara və digər çətinliklərə yalnız İsmətin duası ilə əldə edilən rahatlıq sayəsində dözmək olardı. O böyük

məqsəd məni ruhdan düşməyə qoymurdu, qəlbim sınsa və yorulsam da, yolu davam etdirdim, nəhayət, şəhidin lütfü sayəsində bu böyük məqsədə yolum açıldı, cihad və fədakarlıq dövrünün yadigarlarından olan xanım Fatimə Şərifinəsəb qarşıma çıxdı və arzularımın bağçasına qapı açdı.

Acılı-şirinli xatirələr həyat təcrübələri ilə dolu bir kitabın yazılmasına səbəb oldu, Böyük Rəhbər İmam Xameneinin istəyi həyata keçdi. Bu kitabı hiss və idrakımın zərrələri ilə yazdım, İsmətin yardımları əlimdən tutdu və məqsəd ilə nail oldum. Bu xatirələrin çapı şəhidlərə həqiqətən eşq bəsləyən, əməl adamı olan şəxslərin zəhmətinin bəhrəsidir.

Bu səhifələr böyük şəhid İsmət Purənvərinin həyat və fəzilət dəryasından bir damla olsa da, sənədli qeydlər şəklində bir kitab hazırlayıb onu ölkəmin qızlarına tanıtdırmağı özümə borc bildim. Ümidvaram ki, Allahın köməyi ilə qiyamət şəfaətçisi və şəhidlər anası həzrət Fatimeyi-Zəhra (ə) tərəfindən qəbul olunar.

Ümidvaram ki, şəhidlərin, əlillərin, əsirlərin və bütün əziz döyüşçülərin xatirələrinin yazılması davam edər və şəhid qadınların xatirələrini də gənclərə çatdıra bilərik.

Seyid Rükəyyə Azərəng

19 Ramazan 2013-cü il idi. Qürub yaxınlaşdı. Ötən gecə əhya mərasiminə dəvət olunmuşdum. Şəhər qaraya bürünmüşdü. Həzrət Zəhra (ə) rövzəsi dinləmək istəyirdim. Qeyri-ixtiyari olaraq qədim körpüyə¹ tərəf getdim. Bir azdan qara parçaların və "Ya Hüseyin" yazılmış bayraqların vurulduğu bir evin qarşısında dayandım.

İçəridən rövzə səsi gəlirdi. Hamısı qadın idi. Oyan-buyana baxıb düşündüm: Sahibi həzrət Zəhra olan əza məclisinə dəvətnamə lazım deyil.

Bir neçə nəfərlə birgə məclisə girdim. İçəridə boş yer axtarırdım, amma o qədər adam var idi ki, yer tapmayıb ayaq üstə dayandım və möhtəşəm məclisə tamaşa etməyə başladım.

Adamların ortasında yaşlı bir qadın stulda oturub rövzə oxuyurdu. Nurlu siması və üzünü islatmış göz yaşlarının parıltısı diqqətimi çəkdi. Məni görəni kimi ucadan dedi: "Gəlin irəli. Nə üçün qapının ağzında dayanmışınız?!"

Əli ilə yanında boş yer göstərdi. Camaatın arası ilə yavaş-yavaş özümü ona çatdırdım. Mənə dedi: "Səni çoxdan gözləyirəm. Buraya gəl, yanımda otur".

Heç nə anlamadım. Yalnız qoca əlindəki çərçivəni görüb iki şəhid anası olduğunu bildim.

¹ Dezfulun qədim körpüsü 1700 il öncə Sasanilər dövründə Dez çayının üzərində salınıb.

Camaatla birgə "Ya Zəhra! Ya Zəhra!" deyirdim. Yerindən qalxıb yanımda dayandı və mənə yanan bir lampa verdi. Onu əlimdə çox möhkəm tutub əzadarlığa davam etdim. Həzrət Zəhranın (ə) adını təkrarlaya-təkrarlaya evdən çıxıb yola düşdüm.

Gecə olduğuna görə hər yer qaranlıq idi. Şəhidabada¹ getdim. Şəhid məzarı ilə dolu bir sətərəyə çatdım. Lampa işığında gəzməyə başladım. İxtiyarım əlimdə deyildi. Sanki nə isə axtarırdım. Bir neçə addım məsafə ilə bir-birindən ayrılan iki məzarın olduğu bir cərgəyə çatdım. Onların birinin parıltısı və güləb ətri diqqətimi çəkdi. Yaxınlaşanda məzarın üzərində "Şəhid Hacı Mustafa Əhmədi Rövşən" sözlərini oxudum. O birinə baxdım. Üstünü toz-torpaq basmışdı, adı oxunmurdu. Əlimlə torpağını təmizləməyə çalışdım, amma yenə oxunmadı. Bir vedrə su gətirib məzarın üzərini yudum və lampanı yaxınlaşdırdım: "Şəhid İsmət Purənvəri".

Məzar təmizlənmişdi, daha üzərində toz-torpaq yox idi. Sənə daşının üzərinə tökdüyüm su bulaq kimi bitmək bilmirdi. Sanki bir nəfər qulağıma pıçıldadı: "Namaz vaxtıdır".

¹ Dezful rayonunun şəhidləri əsasən Şəhidabad və Behişt-Əli adlı iki şəhid məzarlığında dəfn olunublar.

Həmin su ilə dəstəmaz alıb bu gözəl ziyarət barədə fikirləşirdim. Beynimdən heyrət dolu suallar keçirdi:

Əhmədi Rövşən elm şəhididir. Bu yaxınlarda şəhid olub. Tehrandandır. Bəs burada, Dezfulda nə edir? Nə üçün Şəhidabadda, şəhərimin müqəddəs müdafiə dövrünün şəhidlərinin yanındadır?

Azan səşindən diksinib yuxudan oyandım. Nə qəribə yuxu idi! Lampanın hərərətini hələ də hiss edirdim. Gözlərim hələ də nurla dolu idi. Ayağa qalxıb dəstəmaz aldım və sübh namazını qıldım.

Şəhid İsmət Purənvərinin adını bir neçə dəfə eşitsəm də, məzarının yerini bilmirdim. İki şəhid məzarlığının bütün qəbirlərini gəzib axtarmaq asan deyildi. Bir neçə gün yuxunun təsirindən çıxıb bilmədim. Daim özümdən soruşurdum: "Mən hara, iki şəhid anası hara?! Mən hara, adı tanış olan, amma ziyarətləri bir dəfə də qismət olmayan məzarlar hara?! Görəsən, bu yuxunun mənası nədir?"

Bir gün Dezfulun Həzrət Fatimə (ə) adına qadın bəşici tərəfindən bir dua məclisinə dəvət olundum. Məclisdən sonra dostlarımla şəhidlər və onların xatirələrini toplamaq barədə söhbət edirdik. Bəşicin rəhbəri bir neçə şəhidin adını çəkdi.

Yerimdə quruyub qaldım. Şəhid İsmət Purənvərinin adı da onların arasında idi.

Bir neçə dəqiqəlik sükutdan sonra səs-küy arasında təəccüblə dedim: "Şəhid Purənvərinin məzarı hansı şəhid məzarlığındadır? Şəhidabadda, yoxsa Behişt-i-Əlidə?"

Uşaqlar dedilər: "Şəhidabad məzarlığının Şəhidlər bölməsindədir".

Diqqətimi çəkmişdi, ailəsini də yaxından görmək istəyirdim. Ertəsi gün evinin ünvanını və telefon nömrəsini öyrənmək üçün Bəsicə getdim. Evə qayıdan kimi dərhal zəng vurub anasından görüş vaxtı aldım.

Görüş günü çatdı. Yolda ürəyimə qorxu düşdü:
Anası məni qəbul etməsə, nə olacaq?

Görəsən, neçə yaşı var?

Yadında bir şey qalıbmı?

Evlərinin önünə çatanda canıma vəlvələ düşdü. Qapının zəngini vurdum. Bir neçə saniyədən sonra mehriban bir səs gəldi: "Buyurun içəri!"

Öz-özümə dedim: "Nə üçün məndən kim olduğumu soruşmadı? Bəlkə yanlış gəlmişəm? Bəlkə kimisə gözləyirmiş, məni onunla səhv salıb".

Yavaşca qapını açdım.

İlahi! Yuxuda gördüyüm ev idi. Orada anam Zəhraya rövzə məclisi qurulmuşdu.

İnanılmaz idi. Yaşlı bir ana evin qapısını açdı. Salam verdim. Məni içəri dəvət etdi. Çöhrəsi çox ürəyimə yaddı. Sanki onu illər idi tanıyırdım. Evin heç bir tərəfi mənə yad deyildi. Sanki həqiqətən məni gözləyirmiş və gecikən mən imişəm.

Sakitcə oturdum. Taxçanın üzərinə qoyulmuş şəkil çərçivələrinə baxır, yuxumun bir də gerçəyini görürdüm.

Birinci fəsil:

Həyat səhifəsi

Hacı ağam¹ dördaylığında atasını, dörd yaşında da anasını itirmişdi. On bir bacının tək qardaşı idi. Altı yaşından gecə-gündüz işləməyə başlamışdı. Əkinçilərdən bir neçə kisə buğda və düyü alıb dəyirməndə satmış. Bir müddət paltar və saxsı qab alveri ilə məşğul olmuş, izdivac yaşına çatanda da anamla ailə qurmuşdu.

1942-ci ildə Dezfulda dünyaya gəlmişəm. Ailənin ilk övladıyam. Uşaqlığım qədim körpünün yaxınlığında bir məhəllədə keçib. Evimizin böyük həyəti vardı. Həyətimizi bir eyvanla bir-birindən ayrılan otaqlar dövrəyə almışdı. Bizim kimi çoxlu ailələr orada otaq kirayə götürmüşdülər. Qonşular bir-biri ilə çox səmimi idilər.

Atam məhərrəm ayının ilk on günündə o evdə İmam Hüseyin (ə) əzadarlığı, Qədr gecələrində də əhya mərasimi keçirirdi. Yayda evin damında rövzə oxuyurduq. Otaqlara su çəkilmədiyinə görə səhərlər mənimlə yaşıd qızlarla birgə boş tuluqları çiynimizə atıb su gətirmək üçün Gomuş adlanan yerə qədər qaçır, dolu tuluqlarla ləhləyə-ləhləyə evə qayıdırdıq. Bu işi çox sevirdim. Tuluq boşalan

¹ Fatimə Sultanməlikin atası

kimi anamdan icazə alıb onu doldurmağa gedirdim.

Anam tuluqdan vedrəyə su töküdü. Günəş batanda dama çıxıb yeri su ilə süpürür, xalça döşəyirdim. İşim bitəndən sonra qaranlıqda damın kənarında oturub həyətə baxırdım. Hacı ağam evə gələndə damın dörd tərəfində neft lampası yandırırdı. Dam gündüz kimi işıqlanırdı. Pilləkəndən enəndən sonra da əlimi anamın əlinə qoyub ondan uzaqlaşmamağı tapşırırdı.

Anamın başı qonşu qadınlarla söhbətə qarışanda pilləkəndə oturub yavaş-yavaş rövzə məclisinə gələnlərə baxırdım. Buna adət etmişdim. Yeddi-səkkiz yaşım var idi. Yaxşı yadımdadır, damın divarının boş kərpiclərinin arasından rövzə məclisini izləyir və əzbərlədiyim kölgələri görürdüm. Atam içəri girəndə hamı ayağa qalxırdı və sonra birlikdə otururdular. Bunlara baxmağım lazım deyildi, hamısını bilirdim. Rövzəxan oxumağa başlayanda isə atamın yanında olmaq istəyirdim. Qərribə arzu idi!

Kərpic pillələrdən gələn ayaqqabı taqqılısından rövzənin bitdiyini anlayırdım. Bilirdim ki, atam pillələrdən enib məni həyətdə görsə, narahat olar. Tez yerimdən qalxıb yaş üzümü əllərimlə qurulayırdım. Pillədən enib otağımıza gedir, anamın yanında dayanırdım. Qışda isə rövzə məclisi evin zirzəmisində keçirilirdi.

Atam dini məsələlərə çox əhəmiyyətli yanaşırdı. Əhli-beytin lütfü sayəsində maddi vəziyyətimiz günbəgün yaxşılaşdı, həmin məhəllədə bir ev aldım. Atam əvvəldən dedi: "Bu evin zirzəmisini İmam Hüseyin (ə) məclisi üçündür".

Atamı şəhərdə Pencəksatan Hacı Məlik kimi tanıyırdılar. Məhəllə sakinləri bütün işlərində onunla məsləhətləşirdilər. Məhəllənin kəndxudası olmuşdu. Qonşulara, tanışlara və qəriblərə kömək edirdi. Yetim uşaqlara və yoxsul ailələrə çox hörmətlə yanaşırdı. Heç kim bilmədən onlara un kisələri və qida məhsulları göndərirdi.

Pulunu xeyriyyə işlərinə sərf edirdi. Böyük torpaq sahəsi alıb orada bir dostu ilə birgə mədrəsə, daha sonra bir məscid də tikdi. Hacı Məlik məscidi müharibə dövründə Şəhidlər məscidi kimi məşhurlaşdı, cəbhələrə fəal ezam mərkəzinə çevrildi. Məscidi tikdirəndə mühəndisə demişdi ki, həyətin bir tərəfində ona boş qəbir və adsız məzar daşı olan bir otaq da tiksən. Həmin il bizə vəsiyyət etdi ki, əgər dünyadan köçsə, onu orada dəfn edək. Məscidin gündəlik xərclərini təmin etmək üçün bir ev də alıb ona vəqf etdi.

Müharibə günlərində deyirdi: "Döyüşçülər gəlib həmin otaqda istirahət edəndə məndən soruşurlar ki, bu qəbir kimindir. Cavab verirəm ki, bir Allah bəndəsinin məzarıdır. Onlar Quran oxumağa və Əhli-beyt əzadarlığına başlayanda

axirət evimin başında oturub onlarla birgə ağlayıram".

Vəsiyyətinə uyğun olaraq, sonralar onu orada dəfn etdik.

On üç yaşım olanda atamın bir dostu oğullarını evləndirmək istəyən dindar bir ailəyə demişdi: "Hacı Məlikin qızı Fatimə çox həyalı qızıdır. İnşallah, hacı qəbul edər və bu iş baş tutar".

Qayınanama evimizin ünvanını vermişdi. O da elçiliyə gəldi. Bir neçə dəfə gedib-gələndən sonra atam razılaşdı və anama dedi: "Tacirlərdən və məhəllə sakinlərindən soruşdum; Qulaməli yaxşı və mömin oğlandır".

Özüm qərar verəcək yaşda deyildim. Qədimdə də indiki kimi deyildi, nikah əqdi oxunmayınca qızla oğlan bir-birini görə bilməzdilər. Kəbindən sonra ilk dəfə Qulaməlini gördüm. O, azdanışan və utancaq idi. Zaman ötdükcə xarakterləri ilə daha yaxından tanış oldum.

Atasının dükanında dərzi işləyirdi. Gəlirlərini atası ilə bölürdülər. İki uşağım olana qədər qayınatamgillə bir evdə qaldıq.

1962-ci ilin 21 mayı idi. Böyük uşağım Əzranın üç yaşı var idi, Kübranın isə iki yaşı yenicə tamam olmuşdu. Doqquz ay idi üçüncü uşağımı gözləyirdim. Həmin gün qəribə hiss keçirdim. Səhər yeməyini yeyəndən sonra Qulaməli dükana

getdi. Bir neçə paltar götürüb həyətdə yudum. Hiss etdim ki, halım həmişəki kimi deyil. Otağımıza girdim. Otağımız qayınatamgilin otağının yuxarı mərtəbəsində idi. Gəzişib yorulandan sonra oturdum. Bir qədər uşaqlarla məşğul oldum, amma faydası olmadı. Yadıma düşdü ki, günorta yeməyini bişirmək üçün qayınanama kömək etmək lazımdır. Uşaqları götürüb aşağı mərtəbəyə endim. Qayınanam halımın yaxşı olmadığını hiss etdi. Nə qədər israr etdimsə, kömək etməyə qoymayıb dedi: "Sən get, uşaqlara fikir ver!"

Günorta uşaqları həyətdə çıxardım. Kübra qucağımda idi. Pülləkəndə oturdum. Əzra həyətdən xırda daşları götürüb hovuzda atır, suyun səsinə eşidib sevinirdi. Suyu baxdığım yerdə Qulaməli atası ilə birgə işdən qayıtdı. Birlikdə nahar yedik. Qulaməli dedi: "Bu gün dükana tez gedəcəyəm, işim çoxdur".

Dedim: "Axşamüstü ağamgilə¹ getmək istəyirəm. İşin bitəndən sonra bizi oradan götürərsən".

– Gözlə, gələrəm, birlikdə gedərik. Niyə tələsirsən?

– Narahat olma. Atamgilin evi uzaqda deyil ki!

¹ Keçmişdə Dezfulda ataya "ağa" deyirdilər.

– Yaxşı, onda özündən və uşaqlardan muğayət ol.

Bir qədər sonra atası ilə birgə dükana getdi. Nə qədər etdimsə, uşaqları yatırdı bilmədim. Axşamüstü oldu. Anama çox darıxırdım. Daha dözə bilmədim. Uşaqların paltarlarını dəyişdirib Hacı ağamgilə getməyə hazırlaşdım. Pillələrdən enəndə qayınanam məni və uşaqları görüb dedi: "Fatimə, hara gedirsən? Son günlərindir, diqqətli ol!"

– Ağamgilə gedirəm. Anam üçün darıxmışam. Neçə gündür onu görmürəm.

– Allaha əmanət olun. İstəyirsənsə, sizinlə gəlim.

– Yox, sağ ol, problem yoxdur.

Sağollaşib getdik. Evdən çıxan kimi Kübranı qucağıma götürdüm. Əzra da çadramdan tutub yavaş-yavaş arxamca gəlirdi. Allaha dua edirdim ki, tez çataq. Sanki addımlarım ağırlaşmışdı, nəfəsim gəlmirdi.

Qayınatamgilin evi Xərratan bazarının yaxınlığındakı Heydərşən məhəlləsində, Hacı ağamgilin evi isə Darvaza məscidinin yanında yerləşirdi. Nəhayət, birtəhər özümü atamgilə çatdırdım. Qapı həmişəki kimi açıq idi. Bacı və qardaşlarım həyətdə oynayırdılar. Anam mənim çox sevdiyim xörəyi bişirirdi: xaş. Xörəklə çörəyin ətrindən bihuş oldum.

Məni və uşaqları görəndə kimi gülürüzlə yaxınlaşdı. Salam verdim. Məni qucaqlayıb öpdü və dedi: "Salam, əzizim, yaxşı ki gəldin. Bu gün qonağımız var". Sonra əlini üzümə çəkib əlavə etdi: "Fatimə, nə üçün rəngin qaçıb? Niyə bu qədər solğun və halsızsan? Halın necədir?"

Ürəyim bərk döyünürdü. Halımın əsla yaxşı olmadığını bilsəm də, dedim: "Yaxşıyam".

Uşaqları əzizlədiyi yerdə birdən ağrım başladı. Yavaş-yavaş doğuş zamanının yaxınlaşdığını hiss etdim. Daha ağrımı gizlədə bilmədim. Anam özünü itirdi. Uşaqların başını bir otaqda nə iləsə qarışdırıb qaça-qaça yanıma gəldi. Dayanmadan deyirdi: "Qorxma!"

Çox qorxurdum. Anam mənim üçün böyük nemət idi. Həmin gün özü bütün işləri gördü. Çadrasını başına atıb mama dalınca adam göndərmək üçün qonşuya getdi. Tez qayıdıb yenə yanımda dayandı. Çox keçmədən mama özünü yetirdi. Axşam azanına yaxın uşaq dünyaya gəldi. Mama uşağı ağ parçaya büküb anama verdi. Uşağı qucağına götürən ilk adam o oldu. Mənə dedi: "Uşağın qızıdır. Çox sevinirəm. Allaha min dəfə şükür olsun ki, hər ikiniz salamatsınız. Al, buna süd ver".

Uşağı qucağıma götürdüm. Məsum baxışlarının gözəlliyinə valeh oldum. Gözləri işıqlı, baxışı iti, bədəni isə çox arıq və balaca idi. Üçüncü övladım

olsa da, süd vermək üçün onu qucağıma götürməyə belə qorxurdum. Düşünürdüm ki, görəsən, bu uşaq yaşayacaqmı.

Yavaş-yavaş qonaqlar gəldilər. Sonra Qulaməli və Hacı ağam da gəldi. Hamı məni təbrik edirdi. Ev adamla dolmuşdu. Kişilər həyətdə oturmuşdular, qadınlar da bizim yanımızda idilər. Hacı ağamla Qulaməli otağa yaxınlaşıb tez-tez "Ya Allah! Ya Allah!" deməyə başladılar. Uşağı görmək istəyirdilər. Qadınlar başlarına çadra atdılar. Anam qapıya yaxınlaşıb salamlaşandan sonra onları içəri dəvət etdi. Qulaməli məni görüb salam verdi və başını aşağı salıb yanımızda dayandı. Atam ona yer göstərdi. Hər ikisi oturdu.

Anam uşağı atama verdi. Onu qucaqlayıb öpdü, qulaqlarına azan və iqamə oxuyandan sonra dedi: "Maşallah bu uşağa! Qız uşağı ata-anaya xeyir-bərəkət və rəhmətdir".

Sonra uşağı Qulaməliyə verdi. O da qucaqlayıb incə üzündən öpdü və dedi: "Fatimə, adını Məniyə qoyaq?"

– Yaxşıdır. Necə istəyirsənsə.

Adını Qulaməli qoydu. Mən uşaqlarla birgə atamgildə qaldım. Ertəsi gün qayınanamgil uşağı görməyə gəldilər.

Uşağın on günü tamam olanda anam qayınanamgili və digər qohumları qonaq çağırdı, səhər tezdən bişir-düşürlə məşğul oldu. Atam

qonaqlıq verməyi çox sevirdi. O, anama deyirdi: "İstəyirəm ki, nəvələrim üçün əlimdən gələni edim".

Axşama yaxın qonaqlar gəldilər. Dezfulun yayı isti və rütubətli olur, yazın ilk ayları isə ən gözəl çağdır. Həyətdə süfrə açdıq. Çox gözəl axşam idi. Sərin külək əsirdi. Hamımız bir yerdə oturduq. Şam yeməyini yeyəndən sonra söhbət etməyə başladılar. Mən uşaqları hazırlaşdırmaq üçün otağa keçdim. Anam da arxamca gəldi. Əşyalarımızı toplayıb çantaya qoydu və dedi: "Fatimə, ehtiyatlı ol, bu uşağa çox yaxşı qulluq eləmək lazımdır".

Narahat halda dedim: "Yaxşı".

Dedi: "Fikir eləmə, sənə baş çəkəcəyəm. Əgər istəsən, buraya öz yanıma gələrsən".

Məni qucaqlayıb öpdü və sağollaşdıq. Getdiyimə görə narahat idi, həmişə yanında olmağımı istəyirdi. Gedəndə Qulaməli və atası bu on gündə çəkdikləri əziyyətə görə atanama çox təşəkkür etdilər. Mən uşaqlarla birgə evə qayıtdım.

Hər dəfə uşağa süd vermək istəyəndə yavaşca yerindən qaldırıb beşiyinə qoyurdum. Qırx günü tamam olandan sonra arabir bazara gedib qoyun böyrəyi alır və qaynadırdım. Böyrəyin suyunu süd şüşəsinə doldurub ona verirdim ki, əl-ayağına ət gəlsin. Bir müddətdən sonra çəkisi iki dəfə

çoxaldı, kök və sevimli uşaq oldu. Sakit idi, əsla ağlamırdı, amma yenə də həmişə, hətta paltar və ya qab yuyanda, ev işlərini görəndə də diqqətim onda idi.

Bir gün Qulaməli mağazadan qayıdanda çox şən görünürdü. Mənə dedi: "Fatimə, muştuluğumu ver".

Gülərək dedim: "Nə olub?"

Mənijəni beşikdən qucağına götürüb öpdü və dedi: "Bu qızın ayağının yüngüllüyündən ev sahibi oluruq. Gördüyüm ev şəhərdən uzaqdadır, amma yavaş-yavaş abadlaşır. Necədir? Razısansa alaq".

– Əlbəttə ki razıyam. Bəs pulunu haradan gətirəcəyik?

– Allah yetirəcək, narahat olma.

Pulun bir hissəsini düzəltдик, qalanını da borc aldığımız. Evin qiyməti 600 tükən idi. Bizdə yalnız 200 tükən vardı. Hər halda, birtəhər evi aldığımız. Ev şəhərdən çox uzaqda idi, oraya nə su borusu çəkilmışdi, nə də elektrik xətti. Üçotaqlı ev idi, böyük bir həyəti vardı, amma ətrafı göz işlədikcə düzənlik idi.

Axşamlar evi bir neft lampası ilə işıqlandırırıdığımız. Bir neçə qonşumuz var idi. Çox xeyirxah insanlar idilər; bizə su gətirir, baş çəkir, Qulaməli olmayanda bazarlıq edirdilər.

Yeni evə daşınandan bir ay sonra yenidən hamilə oldum. Hələ Məniyənin beş ayı tamam olmamış onu süddən ayırmağa məcbur oldum. Yaşayışımız çətin keçirdi. Çoxlu borcumuz və kreditlərimiz vardı. Hacı ağam bizim üçün çox darıxırdı. Uzaqda qalmağımız ona çətin idi. Arabir anamla birgə bizə gəlirdi. Həmişə əlidolu gəlir, bir neçə torba meyvə və şirniyyat gətirirdilər. Evi və şəhərdən uzaqlığını görəndə narahat olub deyirdi: "İstəyirəm sizə kömək edim, borclarınız yüngülləşsin".

Qulaməli ilə mənə qərara gəlmişdik ki, öz ayağımız üstə duraq. Heç vaxt qəbul etməyib deyirdim: "Nə qədər ki yoldaşım var və Allah başımızın üstündədir, heç bir ehtiyacımız yoxdur".

Allah-Taalanın köməyi və Qulaməlinin zəhməti nəticəsində evimiz sahmana düşdü. Bir neçə aydan sonra uşağım dünyaya gəldi. Qız idi. Artıq dörd qızımız və çoxlu borcumuz vardı. Qulaməli bizdən ötrü gecənin yarısına qədər dərziliklə məşğul olurdu. Hərdən o qədər sifarişi olurdu ki, paltarları tikib gətirirdi və mən evdə ütüləyirdim. Yavaş-yavaş ondan dərziliyi öyrəndim və onunla birgə dost-tanışlardan sifariş qəbul edib evdə tikməyə başladım. Dükanda işi çox olsa da namaz və ibadətini heç vaxt yaddan çıxarmırdı. Namazını

həmişə ilk vaxtda və dükənina yaxın məsciddə cəm halda qılırdı. İndiyə qədər də belə edir.

Məniyə bir yaşına çatanda anamı itirdim. Onun qəfil ölümü məni çox üzdü. O vaxtdan qərara gəldim ki, həyatda möhkəm və dözümlü olum. Atamın və digər yaxınlarımla anam üçün ağladığımı görmələrinə imkan vermədim. Atam anamı çox sevdiyinə görə onu ən yaxşı yerdə dəfn etmək qərarına gəldi: Nəcəf şəhərinin Vadiüs-salam məzarlığında.

Anamın cansız cəsədini İraqa aparmaq üçün taxta tabuta qoymaları dəhşətli səhnə idi. Qardaş və bacılarımla, atam, qohum və qonşular onu dövrəyə almışdılar. Doyunca ağlamaq istəyirdim, amma bacı və qardaşlarıma görə sakit qaldım. Bir neçə saniyəliyə yaxınlaşıb anamı qucaqladım, üzündən öpüb dedim: "Allah amanında!"

Cəsədi İraqa aparan bir neçə nəfər yaxınlaşıb tabutun ağzını bağladılar. Küçənin başına qədər gözümlə anamın tabutunda idi. Nəhayət, həmişəlik gözlərimdən itdi.

İyirmi bir yaşım var idi. Anamın boş yerini doldurub beş bacı və qardaşıma qulluq etməyi özümə borc bilirdim. Onlara və övladlarıma qarşı çox həssas idim, doğmalarımla mənim həyatımın ayrılmaz hissələri idilər. Bacılarımla ikisi ailə qurmuş olsa da, atam məni daha çox istəyirdi,

onun böyük qızı idim. Hər gün gedib uşaqları əzizləyir, paltarlarını yuyur, xörək bişirir və Hacı ağama təskinlik verirdim. Lakin anamın yerini heç kim doldura bilməzdi. Öz evimizə qayıdanda əlim heç bir işə yatmırdı. Sanki vücudumda bir şey itirmişdim və onu tapmaq mümkün deyildi. Yeganə dayağım atam idi.

Anamın vəfatından bir ay sonra atam bizə gəldi. Salamlaşdı hal-əhval tutandan sonra onu evə dəvət etdim. Həyətdə oturmaq istədi. Yerə palaz sərib atama təzə çay gətirdim. Yanında oturanda gülümsəyib dedi: "Fatimə, səni görəndə anan yadıma düşür".

Daha özümü saxlaya bilmədim. Əlimlə üzümü tutub ağlamağa başladım. Çiyinlərim tərpənirdi. Atam da kövrəldi, məni qucaqlayıb ah çəkdi və dedi: "Anan aramızdan tez getdi. Mən də onun getməsindən əzab çəkirəm".

Sanki anamın şəkli həmişə gözlərim önündə idi. Nə məzarı üstə gedib ağlaya bilirdim, nə də dərdləşməyə bir adam vardı. Ondan çox uzaqda idim və bu, mənim qəm-qüssəmi daha da artırırdı. Atam çayını içib dedi: "Sabah səni və uşaqları Quma aparmaq istəyirəm".

Təəccüblə dedim: "Sabah?! Bəs bacı-qardaşlarım necə?"

– Hə, günü sabah. Uşaqları bacına tapşırıdım. Onlardan arxayınam.

– Onda mən də Əzra ilə Kübranı qayınanamın yanına qoyub Mənijə ilə Mənsurəni özümlə apararam.

– Yaxşı. Sabah sizi aparmağa gələcəyəm.

Ertəsi gün Qulaməli Əzra ilə Kübranı atası ilə apardı. Mən də uşaqların paltar və əşyalarını çantaya yığıb atamı gözlədim.

Atam gələndə Mənijəni qucağına götürüb çantanı əlimdən aldı. Mən də Mənsurəni qucağıma götürdüm. Birlikdə avtovağzala gedib bir mikroavtobusa mindik. Mən pəncərənin yanında oturdum, atam da mənim yanımda. Mikroavtobus yola düşəndən sonra uşaqları yavaş-yavaş yuxu tutdu. Atam mənimlə çox danışdı: uşaqlıq dövrünün çətinliklərindən, anamla ailə qurmasından və s. Həmin bir neçə saatda bütün həyatını mənə danışdı.

Quma çatıb bir mehmanxanaya getdik. Səhər yeməyi yedik və bir qədər istirahət etdik.

Atam dedi: "Fatimə, uşaqları hazırla, həzrət Məsumənin (ə) ziyarətinə gedək".

Uşaqları hazırlaşdırdım. Əşyalarımızı mehmanxanaya qoyub məqbərəyə getdik. Atam Mənijəni qucağına götürdü, mən də Mənsurəni. Həmin ziyarət mənim halımı bütünlüklə dəyişdirdi. Hər dəfə məqbərəyə gedəndə zərhlə üz-üzə oturur, anamı yada salıb ağlayır və onun üçün dua edirdim. Yüngülləşmişdim.

Bir dəfə məqbərədən çıxandan sonra bazara getdik. Atam bacı və qardaşlarıma hədiyyə almaq istəyirdi. O dedi: "Uşaqların nə xoşlayırlarsa, öz zövqünlə onlara al".

İki-üç gün həzrət Məsuməyə (ə) qonaq olandan sonra qayıtdıq.

1965-ci ildə beşinci dəfə hamilə oldum. Allah dörd qızdan sonra bizə bir oğul bəxş etdi. Adını Əlirza qoyduq. Çox sevimli uşaq idi. Xəstələnəndə nə onu həkimə aparırdım, nə də kiməsə ona iynə vurmağa icazə verirdim. Onun ağlamasına dözüümüm yox idi.

Uşaqlar da onu çox sevirdilər. Beşiyinə qoyanda saatlarla yanında oturub onunla oynayırdılar. Məniyənin üç yaşı vardı, Əlirzanın beşiyi yanında qalıb onun əl-ayaqlarını tərپətməsindən həzz alırdı. Dərzilik edirdim, qab yuyurdum, digər işləri görürdüm, o isə yerindən tərپənmir və elə oradaca yuxuya gedirdi. Qulaməli işdə olduğundan mən gecəyə qədər uşaqlarla tək qalırdım.

Günəş batanda neft lampasını gətirib yandırırırdım. Uşaqlar lampanın yanından tərپənmirdilər. Ətrafdan heyvan səsi gələndə qorxudan qucağıma hoppanır, oradaca yuxuya gedirdilər. Qulaməli dükandan qayıdanda gecənin yarısı olurdu. Bir-bir onları qucağına götürüb

yataqlarına uzadırdı. Ertəsi gün uşaqlar oyanmadan səhər tezdən velosipedlə şəhərə gedirdi. Avtomobilimiz olmadığına görə şəhərə gedib-gəlmək çox çətin olurdu. Bəzən saatlarla əlimdə təsbəh onun qayıtmasını gözləyirdim. Bir gün ona dedim: "Bu evi satmaq barədə nə fikirləşirsən?"

– Evdən xoşun gəlmir?

– Yaxşıdır, amma şəhərdən çox uzaqdadır. Uşaqları heç bir yerə apara bilmirəm. Yazıqlar bu evdə çürüdülər. Hətta bir həkim də yoxdur ki, xəstələyəndə onlara baxsın.

– Mən də iş gedəndə fikrim sizdə qalır. Özüm də bunu demək istəyirdim, amma qorxdum ki, narahat olarsan. İndi ki razısan, müştəri tapılsa, satıb pulu ilə Hacı ağanın evinə yaxın bir yerdə ev alarıq.

Bir müddət məşğul olandan sonra evi satıb ağamgilə yaxın bir yerdə ev aldım. İki-üç otağı və kiçik bir həyəti vardı. Ümumilikdə yaxşı ev idi. Qohum və tanışlarımızla bir məhəllədə yaşayırdıq. Oraya köçəndən sonra uşaqlar özlərinə dost tapdılar. Küçəyə qaçıb oynayır, sevinirdilər.

Bir gün səhər yeməyini yeyəndən sonra Əzra və Kübra ataları ilə birgə məktəbə getdilər. Məniyə, Mənsurə və Əlirza isə yatmışdılar. Həmişəki kimi, uşaqlar oyanmazdan öncə

parçaları kəsir və hazır paltarları ütüləyirdim. Uşaqlar oyanmasınlar deyə, tikiş maşınıni işlətmirdim.

İki-üç saatdan sonra Mənsurə oyanıb yanıma gəldi və mənə söykənib oturdu. Ona dedim: "Get, əl-üzünü yu, bacını oyat və birlikdə səhər yeməyinizi yeyin".

Otağa gedəndən bir qədər sonra qayıdıb dedi: "Yatıb. Oyanmır".

Ayağa qalxıb otağa keçdim. Onu yuxudan oyadanda rənginin solduğunu gördüm. Qolundan tutub zorla yataqdan ayırdım. Qolunu buraxan kimi oturdu. Əlindən tutdum. Bədəni isti idi. Qucağıma götürüb onu ayaqlarımın üstə oturdum. Saçını kənara çəkib alnını yoxladım. Qızdırması çox yüksək idi. Qırıq-qırıq səslə dedi: "Ana, ayağım ağrıyır".

Dizindən qoz boyda bir çiban çıxmışdı. Bəlkə daha böyük olardı. Özümü itirdim. Tez ayağa qalxıb çadramı başıma atdım. Əlirza yatmışdı, oyatmağa ürəyim gəlmədi.

Mənijəni qucağıma götürdüm. Yol yeriməyə təqəti yox idi. Yaxınlıqda bir ara həkimi var idi. Bilmirəm qapını necə örtüb özümü iki uşaqla həkimin evinə çatdırdım! Yolda dua edirdim: "İlahi! Bu uşağa bir şey olmasın! Bu xəstəlik onda qalmasın! İlahi! Özün köməy elə, tez sağalsın!"

Həkimin evində çox adam var idi. Otağının girişində oturub gözlədim. Məniyə özündə deyildi, qollarımda yatmışdı. Ürəyim yerindən qopmaq üzrə idi. Əlimi üzünə çəkdim. Bədəninin hərarəti hələ azalmamışdı. Bir qədər sonra növbəmiz çatdı. Mənsurəni bayırda qoyub içəri girdim. Həkim soruşdu: "Uşağın xəstələnib?"

Dedim: "Hə, dizindən çiban çıxıb. Siz Allah, əlinizdən nə gəlersə, edin".

Həkim uşağın ayağını görüb güldü və dedi: "Bu, böyük bir şey deyil. İnşallah, yaxşılaşar".

İşarə ilə uşağın üzünü yana çevirməmi bildirdi. Çadramı üzünə atıb əlimlə əzizləməyə başladım. Həkim ülgüclə çibanın üstünü çərtdi, qan və çirkini tamam boşaltdı. Uşağa yazığım gəlirdi. Həkim yaranın üstünə dərman qoyub təmiz bir parça ilə möhkəm bağladı. Qorxudan bütün bədənim titrəyirdi, uşağın isə əsla səsi çıxmırdı. Həkim təəccüblə dedi: "Bu uşaq çox dözümlüdür. Allah saxlasın!"

Dedim: "Sağ olun. Siz Allah, ayağı yaxşılaşacaq?"

Hazırladığı dərmanı kiçik bir şüşəyə qoyub ağzını möhkəm bağladı, mənə verib dedi: "Yarasını su ilə yaxşı yu, sonra bunu yaranın üstünə qoy. Tez sağalacaq".

Qucağıma götürdüm və evə qayıtdıq. Yara bir neçə gündən sonra sağaldı. Öz-özümə dedim: "Allaha şükür! Həkimin əli uşağıma şəfa imiş".

Yeddi yaşı oldu. Onu ilk dəfə Nahid ibtidai məktəbinə aparanda kitab-qələmə marağını hiss etdim. Yazıb-oxumağı çox sevirdi. Xüsusi xarakteri var idi. Digər uşaqlar kimi oynamağa həvəs göstərmirdi, amma öz həmyaşıdları ilə yaxşı ünsiyyət qururdu. Qohum və qonşu qızlarını həyəətə toplayırdı, tapşırıqlarını birlikdə yazırdılar. Altimetrlik xalçamız onun hər şeyi olmuşdu. Həyəətə sərrib üstündə oturur, dərslə məşğul olur, oxuyub-yazırdı. Bəzən başı dərsinə elə qarışırdı ki, ətrafından xəbəri olmurdu. Sanki bütün gün ona azlıq edirdi. Kitabdan öyrəndiyi hər yeni sözü mənə oxuyurdu. Şirindil və diqqətli idi. Danışanda həzz alırdım. Dərsə həvəsi çox heyrətəməz idi.

Qızlar bir məktəbdə oxuyurdular. Mənsurə Məniyədən bir yaş kiçik olduğuna görə bir sinif aşağıda oxuyurdu. O, üçüncü sinifdə oxuyurdu, Məniyə isə dördüncü. Mənsurə dəcəl qız idi. Onları məktəbə yola salanda həmişə Məniyəyə deyirdim ki, bacından muğayat ol.

Bir gün Məniyə məktəbdən qayıdanda dedi: "Ana, Mənsurə müəllimlərin sözünə qulaq asmır, yazı lövhəsinə rəsm çəkir, dostları ilə birgə bütün

həyət boyu qaçırlar. Yıxılıb-əziləcək. Onunla danış. Bu gün tənəffüs zəngində direktor müavini Mənsurənin qarşısında dayanıb əlini möhkəm sıxdı və qəzəblə dedi: "Əgər belə əziyyət versən, gərək ananı məktəbə gətirəsən!"

Mən direktor müavinindən üzr istədim. O, əli ili məni göstərib dedi: "Məgər bu, sənin bacın deyil?! Gör necə tərbiyəli qızıdır!" Sonra düyünlü qaşları ilə bizə baxıb getdi.

Mənsurəyə dedim ki, görürsənmi nə etdin. Özündən böyüklərə hörmət etməlisən. Gərək direktor müavininin sözünə qulaq asasan. Ancaq tənəffüs zəngi çalınanda, sanki bir neçə saniyə öncə heç bir hadisə baş verməmiş kimi yenidən qaçmağa başladı. Bu gün direktor müavini ona bir neçə dəfə xəbərdarlıq edib".

Mənsurəyə baxıb dedim: "Axı mən sənə əlindən nə edim, qız?!"

Məniyə özünü itirdi, tələsik yaxınlaşıb dedi: "Ana, narahat olma, dostları ilə oynayırdı, direktor müavini də hirsləndi".

Məniyə Mənsurə ilə bacıdan çox dost idi. Dərslərində ona kömək edirdi. Birinci sinfə gedən Əlirzaya da kömək edirdi. Əlirzani ən yaxşı özəl məktəbə – Mərifət ibtidai məktəbinə yazdırmışdıq. Qulaməli səhər işə gedəndə Əlirzani məktəbə aparır, günorta da məktəbdən götürüb evə gətirirdi. O da əlaçı idi.

Bir gün Qulaməli evə bir qəzet gətirib sevincək dedi: "Əlirzanın şəkli qəzetdə çıxıb. Uşağım əlaçı şagird olub. Atasının oğlu haradadır?"

Dedim: "Bəs küçədə deyildi?"

Dedi: "Bilmirəm. Uşaqlar futbol oynayırdılar, amma onu görmədim".

Çadramı başıma atıb həyəətə çıxdım. Qulaməli də arxamca gəldi.

– Fatimə, hara gedirsən?

– Əlirzanı öpməyə gedirəm.

Qızlar da bir-bir sevincək arxamızca gəldilər. Qapının yanında dayanıb Əlirzanı səslədim. Bizi görüb küçənin o başından qaça-qaça gəldi. Qollarımı açıb onu qucaqladım. Yanaqlarını əllərimlə tutub gözlərinin içinə baxdım.

– Qurban olaram sənə, canım oğlum!

Çadramla üzünün tərini sildim. Hələ tövşüyürdü.

– Ana, uşaqlar gözləyirlər, getmək istəyirəm.

Uşaqlar Əlirzanı belə əzizlədiyimi görüb bizə baxdılar. Ona dedim: "Əlirza, şəklin qəzetdə çıxıb. Əlaçı şagird olmusan. Apar, dostlarına göstər".

Qəzeti əlimdən alan kimi evə girib bir dolça sərin şərbət hazırladım və bayıra çıxdım. Əlirza uşaqların arasında dayanıb gülürdü. Uşaqlar qəzetə baxıb bir-birlərinə ötürürdülər. Güzəl gün idi.

Çox istəyirdim ki, dərsləri ilə yanaşı Quran oxumağı da öyrənsin. Qulaməli ilə mənim üçün övladlarımızın uşaqılıqdan bu işlərə alışmaları mühüm idi. Dərsə həvəslərini görüb onlara Quran öyrətmək qərarına gəldim.

Əlirzanı məhəllə məscidinin Quran dərsinə göndərdim, qızları da bibi Zəhra Kazimeyninin yanına apardım. O, çox mömin və həyalı qadın idi. Yaşı ötsə də, gecə-gündüz evində Quran öyrədir, qiraət məclisləri keçirirdi.

Bibi bizim məhəllədə yaşayırdı. Evi bizdən çox aralı deyildi. Bibi ilə tanış olandan qonşularla birgə dərslərində iştirak edirdik. Onun dərsi ayrı cür keçirdi. Hamımız həvəslə onun evinə gedirdik. Özü İraqın Nəcəf şəhərindən olduğuna görə ərəb dilini yaxşı bilir, ayələri çox gözəl oxuyurdu. Bütün məhəllə sakinləri ondan razı idilər. Onun nurlu simasını və gözəl əxlaqını görəndə dərslərində iştirak etməməyə heyfim gəlirdi. Bəzən sifarişlərim çox olanda dərsə gecikirdim, amma ürəyim orada qalırdı. İşim qurtaran kimi bir an da gözləməyib özümü dərsə çatdırırdım.

Uşaqlar məktəbdə oxuyurdular. Yay tətilləri başlayan kimi bibinin yanına gedib deyirdim: "Bibi can, sən cəddin, mənim uşaqlarıma özün kimi qəşəng Quran oxumaq öyrət".

O, bizi həmişə gülərlə qarşılayıb deyirdi: "Arxayın ol, Allahın köməyi ilə öyrənəcəklər".

Səhərlər və axşamüstülər məhəllənin qocalı-cavanlı qadınları və qız uşaqları əllərində Quran bibinin evinə gedirdilər. O, həyətdə bir xalça sərirdi, onun üzərində otururdum. Kiçik həyətdə sadə bir evi vardı. Bibi gələndə hamı salavat deyir və təbərrük məqsədilə əlini öpürdülər. O da təşəkkür edir və xoşgəldin deyirdi. Bismillahdan sonra bir neçə Quran ayəsi oxuyub izah edirdi. Onun hər ayədə toxunduğu məqamlar bizə yeni idi. Evə qayıdanda enerjili olurdum.

Bizimlə uşaqların dərslərinin vaxtı ayrı idi. Biz evdar olduğumuza və uşaq saxladığımızı görə, axşamüstü gedirdik, onlar isə səhər saat doqquzdən günortaya qədər. Məniyəni uşaqlıqda özümle birgə aparırdım, amma məktəbə gedəndən sonra bacıları ilə birgə getdi. Həm dərsləri ilə məşğul olurdular, həm də Quran öyrənirdilər.

Yayda qohum və qonşu qızları dərzilik öyrənmək üçün mənim yanıma gəlirdilər. Mən də gülərlə onlara deyirdim: "Siz də mənim qızlarım kimisiniz. Əvvəlcə Quran, sonra dərzilik!" Onlara bibinin ünvanını verir, ya da özüm onun yanına aparırdım.

Məniyə bir neçə il bibinin şagirdi oldu. Ona çox hörmət edirdi. Quranı onun yanında dəfələrlə başdan-ayağa oxuyub bitirdi. Hərdən o biri qızlar

getməsələr də, o, həmişə hazır idi. Günbəgün Quranı daha düzgün oxuyurdu.

İnqilabdan öncəki o dövrdə bibi Quranla yanaşı gənclərə həm də iman və əxlaq öyrədirdi. O, bizə minimum imkanla maksimum mənəviyyat aşılayırdı. Bəzən məclisin əvvəlində Məniyəni çağıraraq bir qədər Quran, yaxud Təvəssül duası, ya da Əhli-beyt haqqda şeir oxutdururdu. Məniyə ayələri elə gözəl, şeirləri elə ürəkdən oxuyurdu ki, bibinin özü də təəccüblənib deyirdi: "Məniyə çox istedadlı qızıdır". O, bununla bibiyə kömək edirdi.

Məclislər ilbəl rəvnəqlənirdi. Bibi yaşlı olduğuna görə həm böyüklərə, həm də kiçiklərə Quran öyrətməyi çətinləşdirirdi. Buna görə tədrisdə Məniyədən kömək istədi. Məniyə çox sevirdi. Səhər tezdən bibi ilə gedib xalçanı sərir, süpürüb təmizləyir, Quran və rəhlələri bir neçə cərgə ilə düzüb digərlərinin gəlişini gözləyirdi. O, uşaqların dərsi dayandırmalarına imkan vermir, onları elm öyrənməyə həvəsləndirirdi.

Qohum qızları Məniyə ilə çox səmimi dost olmuşdular. Bibisi qızı Pərvin ona hamıdan yaxın idi. Uşaqlıqdan bir yerdə böyümüşdülər; ya Pərvin bizdə idi, ya da Məniyə onlarda. Quranı və əzbərləməli dərslərini bir yerdə hazırlamağa adət

etmişdilər. Orta məktəbdə də həyətdə otururdular; biri müəllim olurdu, o biri cavab verirdi.

Bir neçə gün idi Məniyə eynək taxırdı. Eynəyini taxanda Pərvin ona "xanım müəllimə" deyirdi. Məniyənin müəllimə olmaqdan xoşu gəlirdi. Çox vaxt müəllimə görkəmi alıb dərsi ona izah edirdi.

Bir gün Məniyə ilə Pərvin birlikdə dərstdən qayıtdılar. Məniyə paltarını dəyişməyə gedəndə Pərvin yanına gəlib dedi: "Dayıdostu, bir neçə gün öncə maarif şöbəindən bir tibb müəlliməsi uşaqların görmə qabiliyyətini yoxlamağa gəlmişdi. İkinci saatda bizim sinfin növbəsi idi. O, sinfə girəndə Məniyə ilə bir-birimizə baxıb gülümsədik. Öz müəlliməmiz sinfə gəlmədiyini üçün kitab-dəftərlərimizi çantamıza qoyduq. Tibb müəlliməsi görmə testi tablosunu divardakı mıxdan asdı. Jurnalından uşaqların adlarını oxuyur və bir-bir görmə qabiliyyətlərini yoxlayıb nəticələri kağıza qeyd edirdi. Növbə Məniyəyə çatanda yerindən qalxıb müəllimənin yanında dayandı. Bir əlini bir gözünün önünə qoydu və digər gözü ilə müəllimənin göstərdiyi əlamətləri deməyə başladı.

Son nəfərə qədər hamının gözünü yoxladı. İş bitəndən sonra kağızı əlinə götürüb bir neçə nəfərin adını çəkdi. Məniyə də onların arasında idi. Tablosunu götürüb dedi: "Adlarını çəkdiyim uşaqların hamısı mənimlə gəlsin".

Bayıra çıxandan sonra qapını bağlayıb onlarla danışdı. Biz sinifdə oturmuşduq, amma dözə bilməyib pəncərədən boylandıq. Tənəffüs zəngi çalındı. Hamımız həyətə qaçdıq. Bayırda Məniyəni görüb soruşdum: "Müəllimə sənə nə dedi?"

- Dedi ki, müayinə üçün göz həkiminə getməliyəm.

İki gündən sonra birinci tənəffüsdə məktəbin həyətində oturmuşdum. Hələ Məniyə gəlməmişdi. Çənəmi əlimə söykəyib məktəbin qapısına baxır və onu gözləyirdim. Bir qədər sonra gözündə eynək məktəbə girdi. Çox təəccübləndim. Qaç-qaça ona yaxınlaşıb dedim: "Salam. Necəsən?"

– Sağ ol.

– Bu eynək nədir gözlərinə taxmısan?

Gülümsəyib başını yellədi.

– Kiminlə həkimə getdin?

– Müəllimənin dediyi gün atam dükandan qayıdanda ona danışdım. O da məni göz həkiminə apardı.

Bəzi sinif yoldaşlarımızın onu ələ salacaqlarını bildiyim üçün əlini tutub qulağına dedim: "Eynəkli olduğuna görə narahat deyilsən?"

Həmişəki sakitliylə astadan dedi: "Yox, əsla. Allahın razılığına razıyam".

Mat-məttəl üzünə baxdım. Heç bir cavabım yox idi. Onun cavabı mənə görə çox böyük idi".

Pərvinin üzündən öpüb dedim: "Məniyənin sözləri hamının könlünü oxşayır. Sən dostu olduğuna görə onun xasiyyətinə məndən yaxşı bələdsən".

Pərvin otağa qızların yanına gedəndə bir anlığa düşündüm: İsmət uşaqlığından belədir.

Günorta yeməyini bitirib süfrəni toplayandan günbatana qədər dərs oxudular. Baldızımğilin evi bizimlə divar-divara idi. Pərvin evə getməyəndə evdəkilər onun yanına gəlirdi.

Həmin gün həyətdə paltar yuyurdum. Uşaqların başları söhbətə qarışmışdı. Qapının zəngi çalınanda Məniyəyə dedim: "Məncə, bibin Pərvini aparmağa gəlib".

Məniyə ayağa qalxdı. Yeriyyə-yeriyyə karandaşı əlində fırladırdı. Pərvinə dedi: "Bibiyə deyəcəyəm ki, icazə versin, gecəni burada qalasan".

Gedib qapını açdı. Baldızım həyətdə girdi, gəlib yanımda dayandı. Əllərimi paltarım ilə quruladım, onu içəri dəvət etdim. Dedi: "Sağ ol. Bu qız sizin həmişəlik qonağınız olub".

Başını arxaya, uşaqların oturduğu yerə çevirib dedi: "Deyəsən, evə gəlmək fikrin yoxdur, Pərvin!"

Pərvin heç nə demir, tez-tez əşyalarını toplayırdı. Uşaqların üzündən məlum idi ki, söhbətimizin uzanması üçün ürəklərində dua edirlər. Baldızım dayanmadan Pərvini çağırırdı.

Məniyə yanımıza gəldi, bibisinin çadrasını tutub ondan Pərvinin bir az da qalmasını istədi. Məniyənin və mənim israrımla nəhayət, razılaşdı. Uşaqlar sevindiklərindən atılıb-düşürdülər.

Axşam Məniyə palazı həyətdən götürdü. Hava çox yaxşı idi. Onlar dama çıxdılar. Bir qədər sonra həyətdə çıxıb onları səsləmək üçün pilləkənin aşağısında dayandım. Danışmaları diqqətimi çəkdi. Pillələrdən yuxarı qalxıb damın taxta qapısının arxasında dayandım. Palazı sərib üstündə uzanmışdılar, ulduzla dolu səmaya baxıb danışdılar. Məniyə arzularını söyləyir, mən də qulaq asırdım. O deyirdi: "Çox istəyirəm ki, dərsim bitən kimi işləməyə başlayım. Sonra da yaxşı bir ailə qurum, uşaqlarım olsun. Onları yaxşı tərbiyə edirəm, İmam Mehdiyə (ə) əsgər olsunlar..."

Öz-özümə dedim: "Necə gözəl arzulardır! İlahi, bütün gənclərin aqibətini xeyirli elə!"

Pərvini gülmək tutdu. Məniyəyə dedi: "Ay qız, sən hələ ulduzları say, gələcəyin barədə fikirləşmənin lazım deyil".

Məniyə dedi: "Ciddi sözümdür, Pərvin. İndi sən arzularını de".

Məniyənin israrından sonra Pərvin dedi: "Nə bilim. Bu haqda fikirləşməmişəm".

Bu söz gülüş və zarafata yol açdı. Mən pillələrdən endim. Onlar yuxuya gedənə qədər danışib-güldülər.

Həmişə arzulayırdım ki, qızlarım İslam dinini yaxşı öyrənsinlər, hicablı və iffətli olsunlar. Hicabın cinayət sayıldığı bir dövrdə örtüklərini qorumağa təkidlə yanaşırdım, onlara ən yaxşı və ən abırlı paltar alır və ya tikirdim. Müştərilərimdən də yalnız örtülü paltar sifarişlərini qəbul edirdim.

Beləliklə tağut dövründə onları müsəlman qadın geyimi ilə tanış etdim və onlar bu inancla böyüdülər. Başörtüyü və uyğun paltar geyinmədən ümumi yerlərə getmirdilər.

Məniyə yuxarı siniflərdə oxuyanda məktəblərin xüsusi uniforması var idi, bütün şagirdlər onu geyinməli idilər. Həmin uniforma örtülü deyildi və Məniyə ona nifrət edirdi. Mən özüm də belə bir geyim tərzinə qarşı idim. Birinci gün məktəbə hicabla getdi. Evə qayıdanda üzündən narahat olduğunu bildim. Salam verib otağa keçdi, paltarını dəyişmədən divara söykənib başını dizlərinə qoydu və heç nə demədi. Yanında oturdum, əlimi çənəsinin altına qoyub başını qaldırdım. Ağlamaqdan gözləri qızarmışdı. Kövrəlib yenə ağlamağa başladı və dedi: "Mən daha məktəbə getməyəcəyəm".

Təəccüblə dedim: "Nə üçün?"

– Bu gün xanım direktor uşaqların önündə mənə qışqırıb dedi: "Vahid geyim qanununa tabe olmalısan. Əgər sabah da bu paltarla gəldiyini görsəm, səni məktəbə buraxmayacağam".

Əlindən tutub dedim: "Qalx görüm, mənim qızım ağlamaz".

Birtəhər ona təskinlik verib dedim: "Sabah özüm səninlə məktəbə gedəcəyəm".

Səhər tezdən çadramı başıma atıb onunla yola düşdüm. Məktəbdə mənə direktorun otağını göstərdi. Direktor stolun arxasında başda əyləşmişdi, müəllimlər də, necə deyərlər, şahənşah geyimi ilə stullarda oturmuşdular və heç kimi saymırdılar. Hətta salamımın cavabını da almadılar. Bir-biri ilə danışib meyvə yeyirdilər.

Mənijenin qolundan tutub direktorun stolunun yanında dayandım. Başını aşağı salıb kitab oxuyurdu. Salam verdim. Başını yellədi. Dedim: "Mən Purənvərinin anasıyam. Siz demisiniz ki, geyimi məktəbə uyğun deyil".

Laqeyd halda başını qaldırıb dedi: "Mən qızınıza bütün sözləri demişəm. Nədir? Qoşunla gəlmisiniz?!"

Sözündən narahat oldum. Çadramı möhkəm tutub dedim: "Bax, xanım, mənim dörd qızım var. İstəyirsən ki, özümə cəhənnəm bileti alıb qızlarımı hicabsız edim?" Direktor istehzal

təbəssümlə baxıb ucadan dedi: "Bu, məktəbin qanunudur və sizin qızınız bundan istisna deyil".

Mən də çox soyuqqanlıqla və sakitcə dedim: "Mən Allahdan başqa heç kəsdən qorxmuram. Onun geyimi gördüyün kimidir. İstəmirsənsə, qızımın qovluğunu ver, gedim. Onu məktəbdən çıxarıram. Burada bir an da qalmasını istəmirəm".

Direktor dedi: "Yəqin savadsız qalmasını istəyirsən".

Dedim: "Mən onu Quran sinfinə göndərəcəyəm və dərzilik öyrədəcəyəm. Burada da oxuyub-yazmağı öyrənib, bəsidir".

Sözümün üstündə durub tez-tez təkrarlayırdım: "Qızımı məktəbdən çıxarmağa gəlmişəm".

Müəllimələr sakitcə Məniyə ilə mənə baxırdılar. Direktor bilirdi ki, qızımın adını məktəbə özüm yazdırmışam. Onu çıxarmaq istədiyimə çox təəccübləndi. Stolun arxasından qalxıb yanımda dayandı, əlini çiynimə qoyub dedi: "Evdə nə işin var ki, bu qədər tələsirsən?"

Dedim: "Bacımın toyudur, axşama yemək bişirəcəyəm".

Bir qədər sonra kinayə ilə əlavə etdim: "İstəyirsinizsə, sizə də göndərərəm".

Həyasızlıqla dedi: "Hə, mənim payımı göndərərsən".

Dedim: "Yaxşı, göndərərəm".

Çoxlu söhbət və mübahisədən sonra direktor məcbur qalıb qəbul etdi. Evə qayıtdım. Axşamüstü qapının zəngi çalındı. Həyətdə xörək bişirirdim. Çadramı başıma atıb qapını açdım. Məktəbin işçisi idi. Salam verib dedi: "Direktorun payını verin, aparım".

Mənijəyə dedim: "Qaç, mətbəxdən bir sini, bir boşqab və bir kasa gətir".

Xörəkləri qablara tökəndə ürəyimdə dedim: "O istəyir ki, toy söhbətinin doğru olub-olmadığını öyrənsin".

Yenidən çadramı başıma atıb sinini qapıdakı xanıma verdim. Mənijə məktəbdən gəldiyini biləndə dedi: "Ana, bunlar əlçəkən deyillər".

Dedim: "Sənin işin olmasın".

O gündən sonra Mənijə məktəbə hicablı formada getdi. Qollu paltarını, yubka və şalvarı özüm tikmişdim, başörtüyünü də bibisi hədiyyə vermişdi.

Bir dəfə bibisi yeni aldığı çadra parçasını bizə göstərəndə Mənijə demişdi: "Çox gözəl parçadır! Necə də xırda və gözəl gülləri var!"

Bibisi Mənijenin parçadan xoşu gəldiyini görüb həmin gün özünə çadralıq kəsəndən sonra qalanı ilə ona bir başörtüyü tikdi. O illərdə həmişə zarafata deyirdi: "Mən dördmərtəbəli paltar geyinirəm".

Yerində fırlanıb gülürdü. Nə geyinirdisə, ona yaraşırdı. Hicabı gözəlliyini ikiqat artırırdı.

Həmin hadisədən bir neçə gün keçdi. Bir dəfə üzündən yenə narahat olduğunu anladım. Axşamüstünə qədər heç nə demədi. Otağın bir küncünə büzüşüb oturmuşdu və öz-özünə danışırdı. Qulaməli işdən qayıdanda Məniyəni soruşdu.

– Deyəsən, yenə məktəbdə onu incidiblər. Günorta dərsdən qayıdandan otaqdadır.

Qulaməli otağa girdi. Atasını görəndə kimi ayağa qalxıb salam verdi. Atasını soruşdu: "Nə olub? Yenə məktəbdə nəşə deyiblər?"

– Hə, ata, mənimlərin biri sözləri ilə məni həmişə incidir, deyir ki, gərək digərləri kimi şagird forması geyinəsən. Məni tez-tez danlayır. Xətkeşlə ayaqlarıma möhkəm vurub deyir ki, bu nədir geyinməmişən. Mən qızlarla birgə qonaq otağında oturmuşdum. Bu sözü eşidən kimi ucadan dedim: "İlahi! Bu allahsız adamlarla nə edək?! Özün kömək ol, ya Allah!"

Atasını sözləri ilə onu sakitləşdirməyə çalışırdı. Ona dedi: "Qızım, niyə narahatsan?! Bu paltarla məktəbə get. Əgər yenə bir söz desələr, səni Quma apararam, orada dərs oxuyarsan".

Bunu eşidib sevindi. Bilirdi ki, biz onu bu yolda tək qoymarıq.

Məniyə şahənşah bayramları münasibəti ilə keçirilən mərasimlərdə də məktəb geyimi ilə iştirak etməli idi. Həmin günlər onun ömrünün ən çətin günləri olurdu. Pərvinə və bacılarına deyirdi: "Məktəbə getməyəcəyik. Soruşsalar, deyərik ki, xəstələnmişdik".

Ona dedim: "Bəs gələn dəfə nə edəcəksən?"

Dedi: "Bir şey fikirləşərik".

Məktəbdə tədbir var idi. Qızlar məktəb geyimi ilə xüsusi cərgələrdə addımlamalı və bəzi idman hərəkətləri etməli idilər. Kim boyun qaçırırdısa, deyirdilər: "Səninlə SAVAK məşğul olacaq".

Məniyə deyirdi: "Yavaş-yavaş direktorun səsi çıxır. Sinfimizdə bu tədbirlərdən qaçan bir neçə nəfərlik".

Məktəbin əksər şagirdləri belə təhdidlə üzləşirdilər. Heç kim başörtüyünü çıxarmaq istəmirdi. Məniyənin israrı davam edirdi, bəzən başqalarına da yol göstərirdi. Bir dəfə evə gəlib dedi: "Bu gün direktor birdən-birə sinfimizə girdi. Bizim partamıza çatan kimi Pərvinlə mənə ucadan dedi: "Adlarımızı verdim SAVAK-a. Əgər bir dəfə, yalnız bircə dəfə bu hicablarımızı başınızda görsəm, sizi öz əllərimlə təhvil verəcəyəm. Beyninizdən nə keçdiyini bilirəm. Bu işlərinizlə digərlərini də arxanızca aparmaq istəyirsiniz".

Sinifdə gəzişir, hicablı qızların başörtüyünü başlarından çəkirdi. Bir dəfə bir qızın başörtüyünü

çıxarıb cırdı. Bununla bizi qorxutmaq istəyirdi. Həmişə çantamızda bir ehtiyat yaylıq olurdu. Uşaqlar məktəbdə yaylıq və hicabları bir-birinə ötürürdülər”.

Məniyə geri çəkilmək istəmirdi. Evdən çıxdığı başörtüyü ilə də qayıdır və deyirdi: "Biz direktorun önündən keçəndə üzü əsəbi görkəm alır. Məktəbdən çıxıb evə çatanadək tez-tez gəlirik. Küçədə də direktorun üzü gözlərimiz önündən getmir".

Direktorun və bəzi müəllimələrin təzyiqlərinə görə məktəbə bir gün gedirdi, bir neçə gün getmirdi. Hər bir hədə ilə başını açmaq istəmirdi.

Bizim şəhərimiz dindar şəhər idi. Tağut dövründə qız məktəbində kişi müəllimlər də işləyirdilər. Sayları da az deyildi. Həm gənc idilər, həm yeni işə başlamışdılar. Məniyənin və qızların getdiyi lisey ən çox şagirdi olan liseylərdən idi. O dövrdə bəziləri hicabın mənasını bilmirdilər. Geyindikləri paltar, yol yerimələri və naməhrəmlə səmimi münasibətləri adi bir şey idi. Bunun əksinə olaraq, bəzi şagirdlər isə hicablı idilər, uyğun geyinir və çox ağıllı rəftar edirdilər.

Bir gün Məniyənin dostlarından biri yanıma paltar tikdirməyə gəldi. Ondan məktəbin vəziyyətini soruşanda dedi: "Vallah, nə deyim?! Vəziyyət yaxşı deyil. Amma Məniyə və digər uşaqlar çox çalışırlar. Dünən Məniyəni gördüm,

geyim və görkəmləri yaxşı olmayan bir neçə şagirdlə danışırdı. Uşaqların birindən onun nə danışdığını soruşanda çiyinlərini çəkib təəccüblə dedi: "Bilmirəm. Əgər hicab barədə danışarsa, çox cəsarətli qızıdır".

Mənzərə diqqətimi çəkdi. Gedib yanında dayandım. O, təbəssümlə və mehriban şəkildə onlara dedi: "Bundan sonra başınızı örtün, naməhrəm sizin saçınızı görməməlidir. Axı burada kişi də var".

Naməhrəmə baxmağın haramlığından danışib buna sübut da gətirdi. Onlar yerlərində donub qalmışdılar. Belə bir şey gözləmədilər. Özləri ilə həmyaşlı olan bir şagirdin belə nəsihətlərinə çox təəccüblənmişdilər. Ətraflarına baxdılar. Biri dedi: "Başa saldığın üçün sağ ol". Digərləri də təşəkkür edib getdilər".

O şəraitdə az adam belə sözləri dinləyirdi. Lakin Məniyənin məqsədi var idi və o, hədəfinə çatmaq üçün qarşısında heç bir maneə görmürdü. Sözləri, rəftarları və geyim tərzini məktəbdə dillər əzbəri idi.

Hicabına qarşı məsuliyyət hiss edir, digərlərini də hicablı olmağa həvəsləndirirdi. Danışanda həmişə hicab haqda bir beyt şeiri deyir, mənasını xüsusi tonla dost-tanışlarına çatdırmağa çalışırdı. Danışığı tərzindən anlamaq olurdu ki, o, yaxşı işlərə dəvət etməyə və pis işlərdən çəkəndirməyə

əhəmiyyətli yanaşır. Həmin şeiri oxumağı çox sevir, onu elə zümzümə edirdi ki, həm öyrədici olurdu, həm də həvəsləndirici. Məniyənin tez-tez işlətdiyi beyt bu idi:

Ey qadın! Sənə Fatimənin buyruğu budur:

Qadının ən üstün zinəti, bil, hicabıdır!

O, həzrət Fatimə irsinə bağlı idi, hicabı maneə saymır, onunla fəxr edirdi. Hələ ibtidai məktəbdən Əhli-beytə (ə) böyük sevgisi vardı və bu sevgi günbəgün artırdı.

Onun lisey dövrü inqilabi mübarizənin ən qızgın çağına təsadüf edirdi. Bir gün axşamüstü evə gələndə kimi salam verib dedi: "Ana, adımla sevmirəm".

– Bismillah! Niyə? Məgər nə olub?

– Yaxşıdır, amma mənə uyğun deyil. Adımın İsmət olmasını istəyirəm. Bundan sonra mənə İsmət çağırın, doğum şəhadətnaməmdə olduğu kimi.

– Dost-tanışlar səni Məniyə çağırırlar. Onlar necə olsun?

– Onlara da dedim. Mənim adım İsmətdir, İsmət.

Nə deyəcəyimi bilmirdim. Durmadan israr edirdi ki, adım İsmət olmalıdır. Gözlərindəki sevinci görəndə daha bir söz demədim. Bildim ki, öz şəxsiyyətinə uyğun ad axtarır.

Onun əsl adı İsmət idi. Qulaməlinin Əhli-beyt (ə) adlarından xoşu gəlirdi. Ona doğum şəhadətnaməsi almağa gedəndə İsmət adını seçmişdi. Amma biz onu Mənijə çağırırdıq. Dostları məktəbdə də ona Mənijə deyirdilər.

Ondan sonra hər dəfə İsmət çağıranda qohum və dostlar təəccüblə deyirdilər: "Fatimə xanım, sənin başqa bir neçə uşağın da var. Nə üçün bu qıza görə bu qədər sevinir və onu xüsusi şəkildə çağırırsan?"

Deyirdim: "Bu qızın qeyri-adi halı var. Mən əminəm ki, İsmətim zirvələrə ucalacaq. Onun gələcəyi çox parlaqdır".

İsmətə xüsusi məhəbbətim var idi. Allah-Taala ondan sonra bizə üç uşaq versə də, ona sevgim əsla azalmadı.

İkinci fəsil:

İnqilaba doğru

İnqilabdan öncə bir gün axşamüstü uşaqlarla birgə Hacı ağamgilə getdik. Qulaməli dükanda idi. Ağam adəti üzrə həyətdə taxtın üstündə oturmuşdu. Həmişə qulağının dibində olan radionun kanallarını dəyişdirib xəbərləri izləyirdi. Biz həyətdə girəndə radionu söndürüb ayağa qalxdı. Salamlaşandan və hal-əhval tutandan sonra əlimdən tutub yanında oturdu. Uşaqlar da yanımızda oturdular. Şəhərlərdə baş vermiş mitinqlərdən, şah və xunta əleyhinə şüarlardan, qarşıdurmalardan danışdı. Uşaqlar bir-birlərinə nə isə pıçıldayıb ağamın radiosuna baxırdılar. Ağam onların bu hərəkətini görüb güldü, radionu mənə verib dedi: "Bu radionu al, uşaqların olsun".

Radionu əlindən alıb uşaqlara baxdım, gözümle işarə edib dodağımı dişlədim. Qorxudan sakit qaldılar. Ağam dedi: "Nədir, qızım, uşaqdırlar. Məgər nə dedilər ki?! İstəyirlər ki, bir radioları olsun".

Ona dedim: "Axı indiyə qədər bir neçəsini xarab ediblər".

Radionu ağama verdim.

- Radio səndə qalsın, bunlar bunu da xarab edəcəklər.

- Yəni xəbərlərə də qulaq asmaq istəmirsən?
- Evimizdə radio olsa, uşaqlar dərslərindən qalarlar. Vaxtlarını onunla keçirmələrini istəmirəm. Qulaməli də istəmir.

İsmətə baxıb dedim: "Elə deyil?"

Heç nə deməyib başını aşağı saldı. O, xəbərləri dinləməyi çox sevirdi. Radio alanda həmişə əlində olurdu, xəbərləri dinləyirdi. Qab yuyanda da radio yanında olurdu. Bundan narahat idim, dərslərini düşünürdüm. Hərdən diqqətsizlik edirdi və su radionun üstünə tökülüb xarab edirdi. Yatanda da yanında olurdu. O, yatandan sonra gedib söndürürdüm.

Ağam İsmətə baxdı, radionu ona verib dedi: "Bunu al, mən özümə birini alacağam. Xarab olsa da, eybi yoxdur, qızım".

İsmətin cavabını gözləyirdim. Birdən yerindən qalxıb yanımda oturdu və dedi: "Ana, mən başqa bir şey istəyirəm".

Nə istədiyini təxmin etməyə çalışdım, amma ehtimallarım düz çıxmadı. Mənə dedi: "Sonra sənə deyərəm".

İki saat atamla qalandan sonra uşaqlara dedim: "Tez hazırlaşın, gedək. İndi atanız dükandan gələcək, gərək şam yeməyi hazırlayım".

Ağam qapıya qədər gəlib radionu aparmağım üçün ısrar etdi, amma qəbul etmədim. Onunla sağollaşıb evimizə getdik. Həyətə girəndə İsmət

dedi: "Ana, söz ver ki, nə istədiyimi atama deyəcəksən".

– Burada ki heç kim yoxdur. De, görüm nə istəyirsən?

– Mənim atamdan bir istəyim var.

– Nə istəyi?

– Atam radio əvəzinə mənə bir Quran və bir Məfatih kitabı alsın.

– Axı bizdə Quran və Məfatih kitabı var.

– İstəyirəm özümünki olsun.

Bir qədər sakit qalıb fikirləşdim, sonra birdən gülümsədim və gözlərim yaşardı. İsmət təəccüblə başını qaldırıb dedi: "Ana, narahat oldun?"

– Niyə narahat olmalıyam?! Mən nə fikirləşirdim, sənsə nə deyirsən, qızım. Bu, çox gözəl oldu.

Qulaməli radio və televizor almaq istəmirdi. Tağut dövrünün televiziya proqramlarından xoşu gəlmirdi. Həmişə mənə deyirdi: "Fatimə, mənim bu cihazlardan xoşum gəlmir".

İşdən qayıdıandan sonra hamımız birlikdə şam yeməyi yedik. Sonra ona dedim: "İsmət səndən bir şey istəyir".

İsmətə baxıb dedi: "Nə istəyirsən, qızım?"

İsmət təbəssümlə dedi: "Bir Quran və bir Məfatih kitabı".

Atası bu sözü eşidib sevincək dedi: "Yaxşı, qızım, sabah gedib bazardan alaram".

Ertəsi gün Qulaməli ona bir Quran və bir Məfatih kitabı hədiyyə verdi. O gündən onun Quranla ünsiyyəti çoxalmağa başladı. O, Quran oxuyanda məni və atasını qərribə rahatlıq hissi bürüyürdü. O dövrü heç vaxt unutmaram.

Gündəlik işi kitab və bəyanatları oxumaq idi. Çox vaxt dostları ilə birgə dini məclislərdə iştirak edirdi.

Bir gün dərziliklə məşğul idim. Çoxlu paltar biçmişdim, tikib müştərilərə təhvil verməli idim. İşim həqiqətən çox idi. Bir tərəfdən şam yeməyi hazırlamalısınız idim, digər tərəfdən də nahar yeməyinin qabları yığılıb qalmışdı. Böyük qızım ailə qurub getmişdi. Tək idim, bütün işləri çatdırıb bilmirdim.

İsmət adət üzrə paltarlarını geyinib hazırlaşdı. Bildim ki, yenə dostlarını gözləyir, dini məclisə gedəcək. Pəncərədən ona baxdım. Həyətdə gəzişirdi. Ayağımı tikiş maşınının pedalından götürüb sapı dişimin arasında parçadan ayırdım. Parçanı tikiş maşınının altından çıxarıb yerə qoydum. Tələsik dəhlizə çıxıb əlimi qapının çərçivəsinə qoydum və ona baxmağa başladım. Təəccübdən gözləri bərəlmişdi. Başını yelləyib dedi: "Nə olub, ana?"

Dedim: "Bu qədər iş başımdan aşır, hara gedirsən?"

Hələ cavabımı verməmiş qapının zəngi çalındı. Gedib qapını açdı. Qapının arasından sinif yoldaşlarını gördüm. İsmətə dedim: "Dəvət elə, gəlsinlər içəri, ayıbdır, küçədə qalmasınlar".

Onların biri yaxınlaşıb salam verdi və dedi: "Sağ olun, qapıda gözləyirik. Gecikmişik, məclisə çata bilmərik".

Dedim: "Niyə belə tələsirsiniz?! İsmət hələ qabları yumayıb. Gəlin həyətdə oturun, işini bitirsin".

Bu sözləri eşidəndən sonra israr etmədi. Qapını yarıaçıq saxlayıb qabları mətbəxdən həyətdə gətirdi. Su kranının yanındakı hündür stulda oturub tez-tez qabları yumağa başladı. Bir-bir yuyub səbətə qoyurdu. Getməyə tələssə də, sözümdən çıxmadı. Dostları da qapının ağzında onu gözləyirdilər.

Otağa girib tikiş maşınının arxasında oturdum. Parçanın iki kənarını ölçüyə uyğun qatlayıb iynənin altına saldım və ayağımla pedala basdım. Bir qədər sonra İsmət yanıma gəlib əllərini çiynimə qoydu və mehriban səslə dedi: "Ana, qabları yudum. Bir qulluğun yoxdursa, mən gedim".

Üzündən öpüb dedim: "Mən təkəm, gərək biriniz mənə kömək edəsiniz. İşim çoxdur, vaxtım isə az".

Gülümsədi və bir söz demədi. Mən də gülüb dedim: "Get, amma tez qayıt".

Dedi: "Baş üstə!"

Qızlarım mənim köməkçilərım idilər. Hansı gəlirdisə, işlərimi görürdü. Amma İsmət mənə qarşı hamısından qayğıkeş idi. Pərvanə kimi başıma fırlanır, hətta tikiş alətlərini almaq üçün bazara da gedirdi; sap, düymə, zəncirbənd və sair.

İsmət mənim və atasının qəlbində özünə xüsusi yer açmışdı. Sözüümü dinləyirdi. Həm ev işlərində mənə kömək edirdi, həm də dini məsələlərinə və təhsilinə əhəmiyyətli yanaşırdı.

1977-ci ilin yayı idi. SAVAK qadınları çox da incitmirdi. Evlərdə məclislər qurulurdu. Mitinqlər də davam edirdi. Əhali hər bir bəhanə ilə şəhərin əsas mərkəzinə toplaşdı. Müxtəlif şəhərlərdən tez-tez mitinq xəbərləri gəlirdi. Ağa Yusif dostlarından dini kitablar və İmam Xomeyninin Parisdən gələn bəyanatlarını əldə edirdi. Uşaqlar onları evimizin dərin zirzəmisində¹ oxuyurdular. İsmət, Pərvin, onların bir neçə sinif yoldaşları və qohum qızları oraya toplaşırdılar. Ağa Yusif hər həftə Əhvaza gedib İmam Xomeyninin çıxış və bəyanatlarını və dini kitabları çətinliklə Dezfula

¹ Dezfulun çox isti və rütubətli havasına görə, bəzi evlərin 15-20 metr dərinliyində zirzəmisini olmur.

gətirirdi. Universitetlərdə inqilabi hərəkət yeni başlanmışdı. Qohumlarımızın tələbə oğlanlarından bir neçəsi qayınatamgilin zirzəmisində gizli bir dini kitabxana yaratmışdılar. Kitab və bəyanatları orada oxuyurdular. SAVAK hər bir hərəkəti boğmağa çalışırdı.

İsmət dost-taşılar tərəfindən evlərdə gizli təşkil olunan məclislərdə və yürüşlərdə iştirak edirdi. SAVAK-ın xalqa qarşı ən qəddar dövrlərində heç nədən qorxmadan İmam Xomeyninin bəyanatlarını həvəslə evlərə paylayırdı. O, mənfur Pəhləvi rejiminin əməlləri barədə bizə danışır, bu məsələdə səhlənkarlıq etmirdi.

Bir gün qapının zəngi qeyri-adi şəkildə çalındı. Kimsə əlini zəngin düyməsinə basıb saxlamışdı. Qapını açdım. İsmət idi. Üzü qızarmışdı. Bildim ki, evə qədər uzun yol qaçıb. Nə baş verdiyini soruşdum. Qapını bağlayıb içəridən ona söykəndi. Bir qədər özünə gələndən sonra dedi: "Məclisin yerini dəyişməliyik".

Təəccüblə dedim: "Məgər ağa Yusifi tutublar?"

– Allaha şükür ki, yox. Pərvinlə babamgildə idik. Yusif əmi tələsik gəlib dedi: "Qızlar, cəld olun! Rejim məmurları Fatimənin bibisi oğlu Məhəmmədəlini tutublar. Bəyanat və kitabları buradan aparmalıyıq".

Ona dedim ki, əmi, əvvəlcə de, görək kimi harada tutublar.

Dedi: "Məmurular universitetə basqın edib Məhəmmədəlini aparıblar. Bir bilsəydiniz, özümü Əhvazdan buraya necə çatdırdım!"

Ona dedim: "Narahat olma, bizə apararıq, iki addımlıq yoldur. Anam dərzidir, bizim evimizə gəlib-gedən çoxdur. Heç kim şübhələnməz".

Yusif əmi bir qədər fikirləşib dedi: "Yaxşı, amma cəld olun".

Zirzəmiyə qaçdıq. Nə qədər kitab və bəyanat vardisa, hamısını toplayıb həyəətə daşdıq. Birdən qapının zəngi çalındı. Yusif əmi əlini dodaqlarına qoyub işarə ilə sakit olmağımızı bildirdi.

Özü yavaşca qapıya yaxınlaşdı. Zəng dayanmadan çalınırdı. Birdən Hüseynin¹ səsini eşitdik. Qohum oğlanlarından bir neçəsi ilə danışdı. Əmi Hüseynin səsini eşidib tez qapını açdı. Əlirza və Hüseyn içəri girdilər, digər uşaqlar da küçədən gəldilər. Əmi baş verənləri onlara danışdı. Onlar da həyəətə tökdüyümüz kitabları tez-tez toplayıb qutulara yığdılar. Pərvinə dedim: "Ayrı-ayrı gedəcəyik. Kitabların yarısını sən evinizə apar, qalanını da mən aparım ki, heç kim şübhələnməsin. Əmi çox narahatdır".

İsmətə dedim: "İndi mənə əlimdən nə gələr?"

¹ Pərvinin qardaşı Şəhid Əbdülhüseyn Xəyyat Qiyasi

Dedi: "Yalnız dua elə ki, bir şey olmasın. Qapını açıq qoy, mən kitabları gətirməyə gedirəm".

Qapının arasından baxırdım. Küçənin başında dayanıb əli ilə uşaqlara işarə verdi. Az sonra bütün kitabları yerbəyer etdilər. İsmətlə Pərvin gələndən sonra soruşdum: "Ağa Yusif nə deyir?"

İsmət dedi: "Əmi deyir ki, siz bu yolu davam etdirməlisiniz. Apardığınız kitab və bəyanatlar tez bir zamanda camaata çatmalıdır. Bunlar İmam Xomeyninin və digər təqlid müctəhidlərinin kitabları və çıxışlarıdır".

Üzünü Pərvinə tutub dedi: "Pərvin, oxuduğumuz bəyanatları hansı yolla olursa-olsun, digərlərinə də çatdırmalıyıq".

Pərvin soruşdu: "Necə?"

Dedi: "Mən yolunu yaxşı bilirəm. Bəyanatların əsli bizdə qalmalıdır. Onların üzündən kağızlara köçürərik. Paltarımızın və ya çadramızın altına qoyub küçədə gəzişərik. Heç kim olmasa, həyətlərə atarıq".

Həmin gün İsmət uşaqları topladı və tez bəyanatları köçürdülər. Ertəsi gündən onları evlərə yaymaq işi başlandı. Bəzi gecələr komendant saati elan olunurdu. Camaatın çoxunun xəbəri yox idi, amma küçələrdə çoxlu əsgər keşik çəkirdi. İnsanlar gecələr kitab və

bəyanatları sətir-sətir oxuyur, imamın çıxışlarını dinləyirdilər.

Allaha şükür olsun ki, yaxşı qurtardıq. Allah bilir başımıza nə gələcəkdi! Ondan sonra zirzəmi və kitabxana hadisəsi bütün uşaqların qulağına çatdı. Lakin imamın bəyanatları hələ də gəlməkdə idi. İsmət qərarını vermişdi. O deyirdi: "Mən bütün iclaslarda iştirak edəcəyəm. Biz geri çəkilməli deyilik, İslamın qələbəsinə qədər çalışmalıyıq. Silahımız yoxdur, amma əvəzində dilimiz, aqlımız və savadımız var".

Pəhləvi rejiminə qarşı nifrəti üzündən aydın görünürdü. Rəftar və davranışı çox dəyişmişdi, daha mənəviyyatlı olmuşdu. Dini proqramları tənzimləmək və mitinqlərdə iştirak etmək üçün hər axşam uşaqların birinin evində iclas keçirirdilər.

İclas yeri bir müddət bizim evimizin zirzəmisinə oldu. Bu iclaslarda hər şeydən, xüsusən də siyasi və etiqadi məsələlərdən danışdılar. İsmət oxuduğu hər bir mövzunu digərlərinə şərh edirdi.

Gənclər mübarizə aparır, inqilabın qələbə çalmasını istəyirdilər. Onların çox yüksək əhval-ruhiyyələri və fəallıqları var idi. İnqilaba yaxın aylarda isə uşaqlar mitinqə gedir və gecə qayıdırdılar.

Bir gün Əlirza bir əmisi ilə mitinqə getdi. Həyəcanlı idim. Küçənin başına çıxdım. Evimiz

Qazi dördyolunun yaxınlığındakı Xuşəcin küçəsində yerləşirdi. Əksər yürüşlər şəhərin mərkəzindən başlayıb bu dördyolda bitirdi. Oyan-buyana baxıb oğlumu gözləyirdim. Bir neçə dəfə küçənin başına qədər gedib qayıtdım. Bütün evlərin qapısı bağlı idi. Əhali küçələrə tökülüşüb şüar verirdilər. Qadın-kişi, qoca-cavan - hamı əlbir olmuşdu.

İsmətin və Əlirzanın evdə gizlətdikləri bəyanat və kitablar həyəcanımı daha da artırırdı. Qorxurdum ki, SAVAK məmurları evə basqın edərlər. Buna görə evdə qalırdım. Qapının zəngi çalınanda soyuqqanlı olmağa çalışırdım ki, kimsə şübhələnməsin. Bütün fikrim uşaqlarda qalırdı. Həmişə bir dağ kimi arxalarında idim və onları həvəsləndirirdim.

Evimizin zirzəmisini inqilabçı uşaqların mərkəzinə çevrilmişdi. Bəzən İsmətin dostları gəlirdilər, bəzən də Əlirzanın. Hər ikisinin yaşı az olsa da, inqilabi mübarizələrə qoşulmuşdular. Bəyanat yazıb yayır, məsciddən plakat asır, mitinqə gedir, hər bir bəhanə ilə zirzəmidə bir yerə toplaşır inqilabi söhbətlər edirdilər. Onlar iclas keçirəndə zirzəminin pilləkənində oturdum. Bir gözüm qapıda olurdu, biri də uşaqlarda. Bəzən gecənin yarısına qədər imamın bəyanatlarını oxuyurdular.

Xalq böyük bir inqilabın baş verəcəyinə inanırdı. Şəhər tanklarla və silahlı əsgərlərlə dolmuşdu. 1978-ci ildə Ayətullah Qazinin¹ rəhbərliyi ilə müəyyən fasilələrlə keçirilən ümumxalq mitinqləri olduqca möhtəşəm olurdu. O, inqilabi hərəkət intensivləşəndə mübarizəyə qoşuldu, çox möhkəm duruş gətirib hərəkəti idarə etməyə başladı. O qədər cəsarətli idi ki, bəzən etirazlar qızıışanda tağut rejiminin hərbi və təhlükəsizlik məmurları yalvarıb ondan kömək istəyirdilər. O isə hamısını rədd edib İmam Xomeyninin rəhbərliyi ilə inqilabın qələbə çalacağını söyləyirdi. Həmişə izdihamın önündə idi. Əhali Ayətullah Qazinin və Dezfulun digər din alimlərinin dəstəyi ilə keçirilən yürüşlərdə ümid və müqavimət dərslərini öyrənib şüar verirdilər: "Salam olsun Xomeyniyə! Heyhat minnəz-zillə!"

Bir gün xalq dördyolda yürüşə toplaşdığı zaman Ayətullah Qaziyə xəbər vermişdilər ki, ordu komandiri atəş əmri verib, xalq hərəkət etsə, atəş açacaqlar. Ayətullah Qazi bunu eşidəndən sonra izdihamdan uzaqlaşmış tanka yaxınlaşmış və komandirə ucadan demişdi: "Sən bizi tankla, güllə ilə, mərmilə qorxudursan?! Mən bu arıq bədənimə hazırlamışam ki, tanklarınız üstümdən

¹ Dezful rayonunun mərhum imam-cüməsi

keçsinlər. Bizi ölümlə qorxudursan?! Siz insanlığa, ləyaqətə arxa çevirdiyiniz üçün utanmırsınız?! Siz Allahın ən əziz bəndələrini, sizin azadlığınızı istəyənləri hədələməkdən xəcalət çəkmirsiniz?! Gəlin, bizi öldürün! Biz şah rejimini devirməyincə əziz imamımızın amallarından bir addım da geri çəkilməyəcəyik. Biz yürüşümüə başlayırıq, nə istəyirsiniz edin. Biz şəhidliyə hazırıq!"

Bundan sonra küçə və xiyabanları "Allahu-Əkbər" səsi və inqilab şuarları bürümüşdü. Bu, Dezful xalqının həmişəki işi idi. Əgər Ayətullah Qazi şəhərə rəhbərlik etməsəydi, Allah bilir inqilabçı xalqın başına nə gələrdi! Yadımdadır, qadınlar da mitinqlərə çıxanda gənc və inqilabçı oğlanlar bir-birinin qollarından tutub ətrafımıza halqa çəkirdilər ki, bizə bir şey olmasın.

1978-ci ilin oktyabr ayı idi. Həyətdə bağçanın kənarında oturmuşdum. Təsbeh çevirib zikr deyir, Əlirzani gözləyirdim. İsmətlə iki bacısı evdə idilər. Birdən qapıdan səs eşitdim. Kimsə açarla qapını açdı. Əlirza idi. Ləhləyə-ləhləyə içəri girib qapını möhkəm bağladı. Tez ona yaxınlaşdım. Narahat olduğumu görüb dedi: "Bir şey olmayıb".

Əlimi tutub özü ilə evə apardı. Nə üçün gec gəldiyini soruşanda dedi: "Ana, dua elə imam tez gəlsin. Camaatı öldürürlər".

Boğazımı qəhər tutmuşdu. Əlirzaya baxıb titrək səslə dedim: "Əli, oğlum, bir neçə gün evdən çıxma. Əgər başından bir tük əskik olsa, mən yaşaya bilmərəm. Özün bilirsən ki, səni nə qədər istəyirəm. Hər dəfə harasa gedəndə ürəyimə min fikir gəlir. Qorxuram ki, atəş açarlar və iraq olsun..."

Əlirza dərin nəfəs alıb dedi: "Allaha təvəkkül et, bizim Xomeynimiz var. Pəhləvi rejimi getməlidir. Əgər bir olmasaq, imamımıza kim kömək edər?! Biz imamın əsgərləriyik".

Ağlayır və yaylığımın küncü ilə gözlərimi silirdim. Udqunub dedim: "Düzdür, oğlum, amma sənin hələ on üç yaşın tamam olmayıb".

Bir qədər sonra sakitləşdim, işarə ilə İsmətə qardaşına bir stəkan su gətirməsini bildirdim.

Qızlarla birgə gözümüzü Əliyə dikmişdik. İsmət stəkanı ona verəndə soruşdu: "İndi şəhərə çıxmaq olar?"

Əlirza bir qədər fikirləşib dedi: "Yox, şəhərdə vəziyyət əsla yaxşı deyil. Bu gün səhərdən ordu Şəriəti dördyolunu mühasirəyə alıb. Orada bir neçə tank dayanıb. Əsgərlərin hamısı silahlıdır. Ordu və polis məmurları bir neçə yerdə keşik

çəkirlər ki, heç kim evdən bayıra çıxmasın və rejim əleyhinə şüar verməsin".

İsmət təəccüblə Əlirzaya baxıb soruşdu: "Bəs bugünkü mitinq nə oldu?"

Əlirza dedi: "Camaat bazara toplaşa bilmədi, amma 6 Bəhmən xiyabanından, öncədən toplaşdıqları məsciddən yürüşə çıxıb Şəriəti dördyoluna qədər gəldilər. Yavaş-yavaş "Şaha ölüm!" şüarları da başlandı. Təkərlə dolu bir maşın da gəldi ki, gözyaşardıcı qaz atsalar, camaat da təkər yandırsın".

İsmət soruşdu: "Ordu atəş açmadı?"

Əlirza dedi: "Əvvəlcə heç bir reaksiya vermədi. İzdiham böyüyüb dördyolu keçəndən sonra isə birdən-birə hücumə keçdilər. Biz küçələrə çəkilib qaçdıq. Altı-yeddi tank vardı və silahlı əsgərlərlə dolu iki maşın. Biz irəlilədikcə maşınlar da çoxalırdı. Allaha şükür olsun ki, bu gün heç kim ölmədi, dünən isə iki-üç nəfər şəhid oldu. İki saat ara ilə Biqdeli, Ləbxəndək və Came məscidlərində onlara məclis keçiriləcək. SAVAK məmurları hər bir toplantının qarşısını almağa çalışırlar".

Məni çox həyəcan bürüdü. Əlirza üçün qorxurdum. Ona baxıb düşündüm: Birdən qarşıdurmalarda onu da öldürərlər!

Dodağımı dişləyib özümə təskinlik verdim. O isə hələ mitinq barədə danışırdı. Ona dedim: "Daha bəsdir, bu barədə danışmayın".

Uşaqlar mənim narahatlığımı görüb dinmədilər. Qulaməli də gəldi. Salam verib dedim: "Harada idin, ağa? Haçandır gözüm qarıda qalıb".

Dedi: "Atamgildə idim, halını soruşmağa getmişdim. Dükən tətildir. Dünəndən bütün mağazalar bağlanıb. Yalnız bir neçə çörəkçi açıqdır, Allah rızasına bu vəziyyətdə çörək bişirirlər. Çörəkçidə növbə çox idi. Dedim gələndə bir-iki çörək alım".

Əlirza atasının yanında oturub mitinqdə baş verənləri ona da danışdı. Uşağın bütün fikri-zikri inqilab olmuşdu.

16 yanvar 1979-cu ildə şah ölkədən qaçdı. Bu xəbər sürətlə şəhərə yayıldı. Günortaya yaxın həyətdə oturmuşduq. Birdən bayırdan səs gəldi. Qızlar diksindilər. İsmət dedi: "Deyəsən, yürüşdür".

Səs getdikcə yaxınlaşırdı. İsmət tələsik paltarlarını geyinib həyətdə çıxdı. Pərvin İsmətin hazırlaşdığını görəndə dedi: "Haraya inşallah?"

– Gecikirəm. Yürüş başlayır. Səsi eşitmirsən?!

– Eşidirəm, amma paltarım uyğun deyil. Gərək evimizə gedib dəyişim. Orada da anam bilib getməyə qoymayacaq. Nə edim?

– Gəl, hansı paltarı istəyirsənsə, mən verərəm. Amma tez ol, gecikirik.

Mən də getməyə hazırlaşdım. Pərvin İsmətin paltarlarını geyindi. Qapını açanda camaatla üzləşdik. İzdiham get-gedə artırdı. Qapını bağlayıb yola düşdük. Həmin gün Dezful rayonunda ən güclü yürüslərdən biri keçirildi. Əhalinin iştirakı möhtəşəm idi. Onların rejimə qarşı nifrətlərini baxışlarından, düynələnmiş yumruqlarından və şəhəri başına almış "Allahu-Əkbər" səşindən bilmək olurdu.

Bir nəfər şüar deyirdi, biz də yumruqlarımızı düynəleyib bir səslə təkrarlayırdıq. Mən şüarı yavaş təkrarlayırdım ki, naməhrəmlər səşimi eşitməsinlər, amma İsmətin şüar deməsinə çox təəccübləndim. Yolda ona fikir verirdim. Həm yumruğunu çox yuxarı qaldırırdı, həm də şüar və təkbirləri var-gücü ilə qışqırırdı. Yumruğunu o qədər yuxarı qaldırırdı ki, sanki ayağının pəncəsi üstə dayanıb və əlini hamıdan yuxarı qaldırmaq istəyir. İsmətin üzünə baxdım, xüsusi qürurla şüar deyirdi. Sanki düşmən qarşısında idi və var qüvvəsi ilə onu qorxutmağa çalışırdı. Atəşli şüarlarını eşidib ona qoşuldum. Başqa bir neçə nəfər də bizim kimi ucadan şüar deməyə başladılar.

Üçüncü fəsil:

Yağış təravətli

İmam Xomeyninin rəhbərliyi ilə inqilab qələbə çaldı. Uşaqlar sevinirdilər ki, mübarizələri öz bəhrəsini verdi və artıq bir İslam dövlətində rahat yaşaya biləcəklər; təhsillərini davam etdirəcək, kitab oxuyacaq, dini məclislərdə iştirak edəcəklər.

İmamın İrana gəldiyi gün Dezfulda əhali noğul və konfet paylayırdı, küçələrdə maşınlara gül vurur, əsgərlərə şirniyyat və şərbət verirdilər.

Uşaqlarla birgə xiyabanın kənarında dayanıb xalqın şənliyinə baxırdım. Qohum və qonşu qızlar, qadınlar da yanımızda idilər. Şəhər kimi evlərdə də şənlik idi.

Qızlarımın birinin nikah əqdi yeni oxunmuşdu. Evimizdə çoxlu şirniyyat vardı. Onları gətirib camaata payladım. Həmin gün sevincim ikiqat olmuşdu: bir tərəfdən İmam Xomeyninin gəlişi, digər tərəfdən də qızımın toyu. İsmət sevincindən yerə-göyə sığmırdı. Hər yerdə imamı tərifləyir, hamıya deyirdi: "İmam gəldi! İmam gəldi!"

Əllərini göyə qaldırıb Allaha şükür edirdi. Öz-özümə dedim: "İlahi! Əgər qanadı olsaydı, indi Tehrandə imamı qarşılama mərasimində idi!"

Gözləri sevincdən parlayırdı. Bir neçə saatdan sonra evə gedib radionu yandırdı. İmamın çıxışı

yayımlanırdı. Diqqətlə ona qulaq asdı. Sonra qalxıb otağa keçdi, İmam Xomeyninin şəklini kitablarının arasından çıxarıb divara yapışdırdı. Əlini şəklın üzərinə çəkir, ona baxırdı. Bu günləri səbirsizliklə gözləmişdi.

İnqilabdan öncə şəhərimizdə çoxlu gənclər şəhid oldular. Onların pak qanları xalqın gücünü, qeyrətini artırdı, müqavimət və mübarizəsini gücləndirdi. Həmişə uşaqlarıma deyirdim: "Biz bu gənclərin qanına görə nəfəs alırıq. Allah onlara rəhmət eləsin! Əgər onlar olmasaydılar, Allah bilir aqibətimiz nə olardı!"

Hər dəfə inqilab şəhidlərindən söz düşəndə İsmət Şəhid Məhəmmədəli Möminin adını çəkib deyirdi: "Məhəmmədəli Mömin məzlumcasına şəhadətə qovuşdu. Onun cəsəreti haqda çox eşitmişəm".

Şəhid Məhəmmədəli Mömin inqilabçı gənclərdən idi. O, 1978-ci ildə namərdcəsinə bir hücum zamanı çox cəsəretli müqavimətdən sonra rejim məmurlarından birinin süngü zərbələri ilə şəhid olmuşdu. Möminin inqilab şüarları şəhərin divarlarına yazılmışdı. Onun şəhadət xəbəri yayılanda əhalidə böyük qəzəb yarandı. Allah ona və bütün inqilab şəhidlərinə rəhmət eləsin! Onlar bizim gənclərimizə yaxşı örnək oldular.

İnqilabın əvvəllərində İsməti evdə görmürdüm. Onun bütün fikri-zikri inqilabı qorumaq idi.

Bütün gənclər kimi İsmət də müxtəlif dini-mədəni fəaliyyətlərlə məşğul olmağa, etiqadi və siyasi tədbirlərdə iştirak etməyə başladı. O, hər gün bir natiqin çıxışında iştirak edirdi. Düşüncəli qız idi, dövrünün mədəni və siyasi məsələlərini mənimsəmək üçün həvəslə çalışırdı.

İsmət Dezful səviyyəsində təşkil olunan əksər dərslərdə iştirak edirdi və həqiqətən yorulmaq bilmirdi. O, Şah Rüknuddin, Əbuzər, Mürşid Bəkan məscidlərində, habelə Bəni-Fatimə və Şəhid Dərmağan hüseyniyələrində dindar və təcrübəli müəllimlərin dərslərində iştirak edirdi. Bu dərslərin başında Höccətül-İslam Şeyx Əli Racinin Quranşünaslıq metodu dərsi dururdu. O, bu dərstdə mütləq iştirak etməyə çalışırdı.

İsmət seçdiyi yolu məqsədə çatana qədər davam etdirirdi. Proqramlarını elə tənzimləyirdi ki, bütün boş vaxtlarını həmin dərslərdə keçirsin. Evə qayıdanda da dostlarından biri ilə həyətdə oturub bütün çıxış və dərsləri yada salırdılar. Onun geniş dini mütaliəsi var idi və kitabları təhlillə oxuyurdu; Üsuli-Kafi, Ayətullah Mütəhhərinin kitabları, Quran təfsirləri, ərəb dili, Səhifeyi-Səccadiyyə, Nəhcül-bəlağə və s. O deyirdi: "Dini təlimləri irfan, mənəviyyat və ixlasla araşdırıb həyatda icra etmək lazımdır".

Zahiri gülürüz idi, amma daxili günün məsələlərini öyrənməyə çalışırdı. Dərslərin keçirildiyi yerlər bir-birindən uzaq olanda da bütün yolu piyada gedib-gəlirdi. Məlumatını artıracağını düşündüyü hər bir kursda həvəslə iştirak edirdi.

Etiquadi məsələləri dərinlən öyrənməsi İsmətin səciyyəvi xüsusiyyətlərindən idi. Bu, onu digər dostlarından ayırırdı. Bunu yalnız mən demirəm, qızımın münasibətdə olmuş hər bir dost və tanış təsdiq edir.

İnqilabın əvvəllərində əks-inqilabçı qruplaşmalar yabanı ot kimi cücərməyə başladılar. Xüsusən qız məktəblərində Qərb mədəniyyətini, hicabsızlığı və dini məsələlərə qarşı laqeydliyi təbliğ edir, insanları ixtiyari və ya qeyri-ixtiyari şəkildə öz sıralarına çəkirdilər. İsmətin təhsil aldığı liseyin bəzi şagird və müəllimləri də bu qruplaşmaların toruna düşmüşdülər. Biz bəzi adamlarda bu batil cərəyanın günbəgün necə inkişaf etdiyini görürdük.

Onun iki müəlliməsi və iki sinif yoldaşı bu qrupları açıq-aşkar dəstəkləyirdilər. Məqsədləri əks-inqilabi işlər görmək idi. Həftədə bir neçə saat onlarla dərsi vardı. Mənə deyirdi: "Çarə yoxdur; ya gərək birdəfəlik məktəbdən uzaqlaşım, ya da qarşılarını alım".

Bir gün məktəbdən qayıdanda mənə dedi: "Bu gün həyətdə Humaya dedim: "Biz sakit qalmamalıyıq. Bunlar uşaqların fikirlərini öz xeyirlərinə dəyişdirirlər".

Huma mənə baxıb dedi: "Nə edək?"

Ona dedim: "Hər dəfə dərsə gedəndə yetərli məlumatlarla hazırlaşıb onları qane etməli və susdurmalıyıq".

Huma bir qədər dayandı, yalnız mənim eşidəcəyim səsə və təəccüblə dedi: "İsmət, sən nə danışırısan?! Bəs bizi məktəbdən qovsalar, nə olar?! Onlar müəllimədirlər, biz isə şagird. Təbii ki onların sözünü qəbul edəcəklər".

Ona dedim: "Sən narahat olma, heç nə edə bilməzlər. Bizim Allahımız var. Məgər inqilab zamanı bizim top-tüfəngimiz vardı ki, indi bunların boş-boş sözlərindən qorxaq?!"

Əlini uzadıb təbəssümlə dedi: "Mən sənənləyəm".

Ona dedim: "Çox gözəl. Bu axşam müəllimə elə. Sabah elə inamla cavab verməliyik ki, uşaqlar inqilabın sahibsiz olmadığına və heç kəsin onun yerinə qərar verə bilməyəcəyinə inansınlar".

İsmət ertəsi gün məktəbdən qayıdanda mənə dedi: "İkinci saatda müəllimənin gəlişini gözləyirdik. Huma ilə qərarlı şəkildə bir-birimizə baxıb gülümsəyirdik. Nəhayət, müəllimə gəldi. Əvvəldə uşaqlarla çox səmimi şəkildə danışır,

özünü sevdirdi. Bu, çox yaxşı üsul idi: səmimi salamlaşma, hal-əhval tutma, uşaqlarla zarafat, gülüş və s.

Bir qədər keçəndən sonra isə inqilab əleyhinə danışımağa başladı. Uşaqların iki-üçü də ona qoşuldu. Humaya işarə verəndə başını yelləyib dedi: "Mən hazırım".

Bu zaman müəllimənin sözünü kəsib uşaqlara İmam Xomeyninin sözlərini dedim. İnqilab şəhidlərindən, xalqın şah rejiminə qarşı müqavimətindən danışdım, bir neçə Quran ayəsi və hədis söylədim. Müəllimənin bir neçə gün öncə sinifdə dediklərinə dair kitablardan cavab hazırlayıb qeydlər götürmüşdüm. Avtomat kimi onları bir-bir oxumağa başladım. Məndən dərhal sonra Huma sözlərini dedi".

İsmət çox cəsarətli olmuşdu. Həmin gün müəlliməyə dediyi sözləri deməyə çoxları cürət etmirdilər. O deyirdi: "Müəllimənin deməyə sözü yox idi. Qızarmışdı, cavab tapa bilmirdi. Hiss edirdim ki, qaçmaq istəyir. Onu müdafiə edən şagirdlər də pis vəziyyətə düşmüşdülər, mat-məəttəl mənə və Humaya baxırdılar".

Bu hadisəni mənə danışanda özümdən asılı olmadan gözlərim yaşardı. Şübhəm yox idi ki, İsmət harada danışmalı, harada düşmənin qəlbinə lərzə salmalı olduğunu bilirdi və hələ qəlblərində zərrə qədər də olsa iman işığı qalmış adamları

doğru yola çağırırdı. O, bir neçə dəfə belə hadisə yaşamışdı. Onun dostları paltar tikdirmək üçün yanına gələndə deyirdilər: "İsmət bu qruplaşmalara qoşulan, yaxud qoşulub-qoşulmamağa tərəddüd edən bəzi şagirdlərlə dost münasibətləri qurur, bəzən onların yanında oturur, söhbətlərində iştirak edir, güclü nitqi ilə onları dini və inqilabi amallara inandırır".

Biz ondan belə adamlarla dostluğu barədə soruşanda deyir: "Gərək digərlərini gözəl rəftarla dinə və məzhəbə dəvət etməyə çalışaq. Dəlillərimiz məntiqli olsa, mütləq qəbul edəcəklər. İnsanlar düzgün davranış qədər heç nədən təsirlənmirlər".

İsmətin yeganə uğur rəmzi yaxşı əxlaqı və mehribanlıığı idi. Şagirdlərin dini məsələlərinə əhəmiyyət verilmədiyini bir şəraitdə o, bu fəaliyyətlərlə məşğul idi və yaxşı nəticə alırdı.

Dördüncü fəsil:

Yorulmazlıq

1979-cu il idi. Hələ televizor almamışdıq. Atamın evi yaxında olduğundan uşaqlar oraya gedir, həmyaşdılar ilə birlikdə televizorun önünə toplaşb həvəslə tamaşa edirdilər. Evdə xəbərləri radiodan dinləyirdik.

Bir gün İsmət dərsdən qayıdan kimi qaça-qaça otağa keçdi, bir qələm və dəftər gətirib radionu açdı. Ona dedim: "Nə edirsən?"

– İndi imamın çıxışı yayımlanacaq.

– Bəs dəftər və qələmi niyə gətirdin?

– İmamın sözlərini yazmaq istəyirəm.

İmamın çıxışı başlayanda başının üstə dayandım. Tez-tez yazırdı. Sonra ev işləri ilə məşğul olmağa başladım. Günortadan sonra hazırlaşb dərsə getdi. Dəftərini götürüb vərəqlərinə baxdım. O qədər yazmışdı ki, vərəqlər qaralmışdı.

Bir neçə gündən sonra Qulaməli bir televizor və divan-kreslo aldı. Həmin gün uşaqlarla birlikdə evi təmizlədik. İsmət qonaq otağının xalçasını süpürdü. Poştiləri¹ götürüb bir tərəfə düzdük,

¹ Yerdə oturanda beli söykəmək üçün divarın kənarına düzülən, təxminən eni yarım, uzunluğu isə bir metr ölçüsündə qədim ev əşyası (müt.)

divan-kreslonu da digər tərəfə. Televizoru divanın önünə, stulun üstünə qoyduq. Qapı və divarları yaxşıca sildik. Uşaqlar, xüsusən də İsmət sevinirdi. Ev dəyişmişdi. Mətbəxə keçib çay gətirdim, hamımız bir yerdə oturub deyib-gülməyə başladıq.

Şəhərin əksər evlərinin divarları kərpicdən idi. Damın yerinə samanlı palçıq vurulurdu. Yayda yatmadan bir saat öncə damı sulayırdıq. Külək əsəndə çox sərin olurdu, palaz və döşək sərib uzanırdıq.

Bir axşam hava çox gözəl idi. Qulaməli, Mənsurə, Fərxundə, Əlirza və mən dama çıxdıq. Başımız söhbətə qarışdı. Birdən İsmətin aramızda olmadığını görüb Əlirzaya dedim: "Get, bacını da çağır".

Damın kənarından həyəətə boylandı, iki-üç dəfə çağırırdı və gəlib dedi: "Yəqin televizora baxdığı üçün səsimi eşitmir. Gedib aşağıdan çağırım?"

– Yox, özüm gedirəm. Su gətirməyi də unutmuşam.

Həmin axşam hava olduqca isti idi. Pillələrdən enəndə nəfəsim daralmağa başladı. Damın pillələri həyəətə enirdi. Sonuncu pilləyə çatanda dərindən nəfəs alıb bir qədər dayandım. Televizorun səsi gəlir, işığı pəncərədən həyəətə düşürdü.

Qonaq otağının qapısını açdım. Divanın üstündə oturub dəftərinə nə isə yazırdı. Çağırdım. Cavab vermədi. Daha ucadan dedim: "İsmət!"

Yenə heç nə demədi. Tələsik yaxınlaşıb yanında oturdum.

– Qız, fikrin haradadır?

– Nə olub?

– Heç nə. Bilirsən səni nə qədər çağırdım?!

İmam çıxış edirdi. Üzünə baxdım. İstidən üzü saralmış, bədəninin taqəti azalmışdı. Yaza-yaza mənə qulaq asırdı. Hirsləndim.

– Rəngindən xəbərin var? Nə üçün özünə bu qədər əziyyət verirsən?

– Ana, bir az səbirli ol. Niyə narahat olursan?

– Sənə görə narahat oluram. Öz sağlamlığını düşünmürsən.

Həmişəki ədəb-ərkanı ilə yaza-yaza başını qaldırıb dedi: "Beynimdə yer çoxdur, bu tezliyə dolan deyil. Yazıram ki, Allahın sözünü öyrənəm".

İmamın çıxışı bitənə qədər yanında oturdum. Axırda dedim: "Qalx, gedək dama, bura çox istidir".

- Ana, sən get, özüm gəlirəm. Bu yazıları bir neçə dəfə oxumalıyam ki, əziz imamın sözlərindən biri də yadımdan çıxmasın. Bu dəyərlə sözlər bütün qanıma hopmalıdır.

Hər dəfə bir yerə gedəndə o dəftəri özü ilə aparırdı. Müharibə başlayandan sonra isə haraya qoyduğunu bilmədim.

1980-ci ildə Dezful rayonunun Ümmülbənin liseyindən iqtisadiyyat üzrə attestat aldı. Müəllimə olmaq istəyirdi. O deyirdi: "İnqilab daim yaşamalıdır. Ölkəmizin gələcəyi inqilabçı olmayanlara tapşırılmamalı, bizdən sonrakı nəsillərin hamısı inqilabçı yetişməlidir".

Dərsi bitəndən sonra bir gün dostları ilə birgə maarif şöbəsinə gedib imtahan verdi və qəbul olundu. Şöbə tərəfindən iki-üç gün bir məktəbdə tədris etdi, amma sonra fikrindən daşınıb dedi: "Çox fikirləşirəm, görürəm ki, mənim yerim bura deyil".

Təəccüblə dedim: "Axı sən müəllimə olmaq istəyirdin! Nə üçün qərarın dəyişdi?"

– İdarədə yaxşı və mömin kadrlar çoxdur. İmam Xomeyninin fərmanı ilə Savadlandırma hərəkatı təşkilatı yaranıb. Radiodan oraya işçi axtarıldığını elan etdilər.

– Yəni maaşını fikirləşmirsən?

– Əsla.

Fikirləşmədiyi yeganə şey maddiyyat idi. O deyirdi: "Pul mühüm bir şey deyil. Əsas məsələ məhrum və ehtiyacları insanlara kömək etməkdir".

İsmətlə Pərvin bir neçə dostları ilə birgə pedaqoji kursa yazıldılar. Səhər və günortadan sonra dərsə gedirdilər. İmtahanın zamanı bilinəndə iki-üç gün bir yerdə hazırlaşdılar. Pərvin İsmətə dedi: "Əgər qəbul olmasaq, nə edəcəyik?"

Mən dedim: "İnşallah, qəbul olarsınız".

Pərvin dedi: "Amma müəllimlik imtahanıdır, sualları çox çətinidir".

İmtahan günü birlikdə gedib günorta qayıtdılar. İmtahanın necə keçdiyini soruşanda Pərvin dedi: "Şifahi suallar soruşdular; özü də dərin dini bilgilərdən və İslam hökmlərindən. Bir neçə nəfərdən sonra növbə İsmətə çatdı. Adı çəkiləndə mən çox həyəcanlandım. O isə qısa vaxtdan sonra gülürüzlə qayıtdı. Mənim adım çəkiləndə İsmət bir neçə addım arxamca gəlib qulağıma dedi: "Bismillah" yadından çıxmasın". Suallar olduqca çətin idi. Bir qədər fikirləşib cavab verirdim. Amma doğru olduğuna əmin deyiləm".

Bir neçə gündən sonra İsmət imtahanın nəticələrini öyrənmək üçün Savadlandırma hərəkatı təşkilatına getdi. Evə qayıdanda sevinirdi.

- Qəbul olanların adlarını tabloya vurmuşdular. Hamı oraya toplaşib danışır. Məni görəndə kimi dedilər: "İsmət, bax, ən yüksək balı sən toplamısan". Gözüm Pərvinə sataşdı. Fikrə getmişdi. Gəlib yanımda dayandı və yavaşca dedi: "Mənim adımla axtar". Adını görüb əlimi çiyinə

vurdum və dedim: "Pərvin, qəbul olmusan! Qəbul olmusan!"

Dərin bir nəfəs alıb gülümsədi. Orada qəbul olanlar üçün bir iclas keçirdilər. Gedib sinifdə oturduq. Müəllimlərin biri içəri girib salamlaşandan və qəbul olanları təbrik edəndən sonra mənə çağıraraq iştirakçılar üçün bir neçə cümlə danışmağımı istədi. Hamının önündə dayanıb dedim: "Mən İmam Xomeyninin buyruqlarına əməl etmək, bu yolda xidmət etmək istəyirəm. Çünki bu yol peyğəmbərlərin və Allah övlilərinin yoludur. Biz digər idarələrdə də işləyə bilərdik. Amma məhrum və yoxsul insanlara yardım etmək hər şeydən əhəmiyyətlidir!"

Beləliklə, İsmət Savadlandırma hərəkətinə qoşuldu və müəlliməliyə başladı. Dostlarının ona qarşı münasibəti çox maraqlı idi. Hamısı bütün vücudları ilə onu sevirdilər. Bütün dost-taşılar ona hörmət edirdilər. Təbii ki, bu sevgi qarşılıqlı idi. İsmətin səmimiyyəti və mehribanlığı ona məhəbbəti daha da artırırdı. Hamı onun əxlaqını tərifləyirdi.

Bu işi həvəslə gördüyü qısa müddətdə təhsildən geri qalmış yoxsul və yetim şagirdlərə bəzi əşyalar almışdı. Bundan hətta mənim də xəbərim olmamışdı. Bəzən tədris üçün ətraf kəndlərə gedirdi. İsmət yalnız yazıb-oxumaq yox, həm də

əxlaq müəlliməsi idi. Tədrisə səliqəli və yaraşığı görkəmdə gedirdi. Mətanətli və vüqarlı idi. Hər yerdə ədəb-ərkanını gözləyirdi. Sadə geyinirdi. Əsla təkəbbürlü deyildi.

Faydalı kitablara dair bir siyahı hazırlamışdı. Onları ya şəhərdən alır, ya da kimdənsə əmanət götürüb kənddəki şagirdlərinə oxumağa verir, onları mütaliyəyə həvəsləndirirdi.

Onun müəlliməlik işi başlayandan bir neçə ay sonra müharibə başlandı. Yenə dayanmadı, raket hücumlarının ən təhlükəli dövründə də öz amalları üzərində qalmağı şəhəri tərk etməkdən üstün tutdu, iman səngərində cəsarətlə vuruşdu və yoluna davam etdi. Müharibədən irəli gələn problemlərə görə məktəblər bir müddət tətıl olundu. O, öz dostları və təşkilatın müəllimələri ilə birgə arxa cəbhədə döyüşçülərə kömək etməyə başladı. Boş məktəblərin biri Cəbhəyə yardım mərkəzi kimi fəaliyyətə başladı. İnsanlar könüllü şəkildə oraya köməyə gəldilər. Qoca və gənc qadınlar çalışıb xidmət edirdilər.

Orada qadınlara hərbi təlim və ilk tibbi yardım kursları keçirilir, hərbi geyimləri yumaq və tikmək, yaralıların yarasını bağlamaq öyrədilir, yaralılar üçün bint hazırlanır, taxıl bitkiləri təmizlənir, ərzaq məhsulları paketlərə yığılırdı.

1980-ci ilin 8 oktyabrı, axşam saat 10 idi. Evdə yatmışdıq. Birdən bütün şəhəri qorxulu bir gurultu bürüdü. Yer titrəyirdi. Pəncərələrin şüşələri qırılıb həyətə töküldü. Tez yerimizdən qalxıb həyətə qaçdıq. Qonşular qışqırırdı. Səs çox yaxından gəlmişdi. Partlayış dalğası o qədər güclü olmuşdu ki, qapı və divarlara iri və xırda qəlpələr batmışdı. Qərribə idi ki, uşaqlarla yatdığımız yerdə olan, qonaq otağının qapısının arxasındakı böyük şüşəyə heç nə olmamışdı. O qırılsaydı, Allah bilir başımıza nə gələrdi.

Qulaməli ilə Əlirza küçəyə çıxdılar. Camaat qorxu içində evlərindən bayıra qaçdı. Biz də onların arxasınca getdik. Hər yeri toz və tüstü bürümüşdü. Sonra eşitdik ki, İraq tərəfi Siyahpuşan və Çulian məhəllələrinə raket atıb. Kişilər partlayış yerinə köməyə getdilər və hava işıqlanana qədər orada qaldılar.

Ertəsi gün radio və televiziya İraqın ölkəmizin sərhəd şəhərlərinə hücum xəbərini eşitdik. Səddam rəsmən müharibə elan etmişdi. Öz-özümə dedim: "O nə etmək istəyir ki?! Allah xeyir eləsin!"

Uşaqlar da mat-məəttəl bir-birlərinə baxırdılar. Müharibə yeni başlasa da, hələ ümidimiz var idi ki, hər şey xeyirlə bitəcək və şəhərdə yenidən əmin-amanlıq yaranacaq. Elə bilirdik ki, müharibə də Pəhləvi rejimini devirmək kimi yürüş və

mitinqlə həll olunur. Hələ vəziyyəti yaxşı dərk etməmiş İraq Dezfulu bombalamağa başladı.

O gündən sonra bəsicilər¹ məhəllələrdə keşik çəkməyə başladılar. Günəş batanda şəhərin elektrik enerjisini kəsirdilər ki, İraq təyyarələri yaxşı görə bilməsinlər. Biz axşamlar bayırda hətta bir kibrit də yandırmırdıq. Bütün pəncərələrin pərdələrini çəkir, şüşələrə çarpaz şəkildə yapışdırıcı lentlər yapışdırırdıq.

Gecənin yarısından etibarən, bütün əhali yuxuda olanda iraclılar şəhəri güclü raket atəşinə tuturdular. Biz o vaxta qədər raketin nə olduğunu bilmirdik. Səs gələndə zirzəmiyə sığınırıdık. Az sonra bildik ki, İraq bizdən ələkən deyil.

Yaxın və uzaqdan çox güclü və qorxulu partlayış səsləri gəlirdi. Hər gün ən azı bir neçə bölgə bombalanırdı. Səs divarının yarıması, İraq təyyarələrinin başımız üstə get-gəli, şəhərdə yerləşdirilmiş zenit raketlərinin gurultusu, qırmızı, ağ və sarı siqnallar və raket fiti get-gedə bizə adıləşdi.

Əhaliyə demişdilər ki, bəəsçi düşmənin² hücumlarından qorunmaq üçün uzaq şəhərlərdə salınmış düşərgələrə getsinlər. Amma əhali razılaşmırdı. Gedənlər də bir ay bitməmiş

¹ Xalq könüllülərindən ibarət Bəsic təşkilatının üzvləri (müt.)

² O zaman İraqda hakimiyyətdə olan “Hizb əl-Bəəs əl-ərəbi əl-İştiraki”, yəni Ərəb Sosialist Dirçəliş Partiyası nəzərdə tutulur. (müt.)

qayırdılar. Hamı deyirdi ki, evimizdə şəhid olmaq qaçqınlıqdan yaxşıdır.

Bir gün şəhərin məsul şəxsləri əhaliyə ətraf kəndlərə getməyi təklif etdilər. Camaat müharibənin ən qızğın çağında kəndlərə getməyə razı oldu, amma orada qaldıqları bir neçə gündə də şəhərə gəlib-gedirdilər. Vəziyyət sakitləşən kimi yenidən qayıtdılar.

Kənd əhalisi, kəndlərdə yaşayan zəhmətkeş və qonaqpərvər insanlar şəhərliləri canı-dildən qəbul edirdilər. Bəzi ağır şəraitlərdə kişiləri şəhərə gəlib dağıntı altında qalmış yaralılara kömək edirdilər.

Yavaş-yavaş əhali raketlərin səslərindən onların növünü ayırd etməyi öyrəndi. Üçmetrlik raketin bir cür səsi var idi, altı və on iki metrlik raketlərin ayrı cür.

Top səsi də fərqli idi. Müharibənin ilk günlərinin acı və böhranlı şəraiti məni çox incidirdi, amma əhval-ruhiyyəmi qorumağa çalışırdım, başımı ev işləri ilə qarışdırırdım. Əhali İraqın təhdidlərinə məhəl qoymurdu. İraq radiosunun diktoru kürd ləhcəsi ilə deyirdi: "İndicə İraq Bəəs partiyasının Mərkəzi qərargahından aldığımız bir elanı siz əziz dinləyicilərin diqqətinə çatdırıram: "Qeyrətli İraq ordusu bu gündən adlarını çəkəcəyim şəhərləri havadan və qurudan raket zərbələrinə məruz qoyacaq. Bu şəhərlərin əhalisi yaşayış yerlərini

tərk edib təhlükəsiz yerlərə getsinlər. Əks təqdirdə, dəyən ziyanlara görə özləri məsuliyyət daşıyacaqlar: 1) Dezful; 2) Mərvan; 3) Sərpol Zəhab..."

Lakin əhalinin başı öz həyatına qarışmışdı. Günlər ötür və biz Dezful radiosundan xəbərləri izləyirdik. Bu radio bir neçə mömin gənc tərəfindən açılmışdı, gün boyu bizimlə idi. Hansı bölgə bombalanırdısa, hamının xəbəri olurdu. Uşaqlar gedirdilər; Qulaməli gedirdi. Bəzən mən də qonşu qadınlarla gedib raketlərin yaratdığı xarabalığa baxır, Səddamı və başının dəstəsini lənətləyirdik. Raket qəlpələri bütün şəhəri xaraba qoymuşdu. Adətən gecələr camaat yatandan sonra hücumla başlayırdılar. Kişilər bel və külünglə köməyə gedirdilər. Hamı deyirdi ki, bəlkə dağıntı altında sağ adam var. Elektrik enerjisi olmadığına görə şəhərdə fənər və lampa ilə gəzirdilər. Əhalinin bir-biri ilə səmimi əməkdaşlığı güclənmişdi.

İlk bombardmanın ertəsi günündən şəhidlərin dəfni misilsiz izdihamla baş tutdu. Kişi və qadınlar, qoca və gənclər, uşaqlar və südəmər körpələr xalqın qolları üzərində şəhid məzarlığına yola salınırdı. Evlərin tikinti və bərpası da belə olurdu. Hansı bölgə raket hücumundan dağılırdısa, camaatın köməyi ilə bir neçə gün ərzində orada yeni bir ev tikilirdi.

Səddam rəhmsiz idi, əhalinin şəhəri boşaltmasını istəyir və tez-tez deyirdi: "Birinci Dezful". Hər dəfə uğursuz olanda bizi daha güclü hücumlarla hədələyirdi. Lakin Ayətullah Qazi çıxışlarında, raket hücumları altında qıldığı izdihamlı cümə namazının xütbələrində xalqı səbirli və möhkəm olmağa çağırırdı. Əhali onun cəsərinə inanırdı. Sözü qanun idi. İmam Xomeyninin nümayəndəsinin cəbhənin ön xəttində olmasından ruhlanırdıq. Hər cümə günü onun çıxışını dinləmək üçün müsəllaya¹ gedir və cümə namazı qılırdıq. Qocalığına görə çətinliklə ayaq üstə dayanıb çıxış edirdi. Gəncləri həvəsləndirmək üçün bəzən pasdar forması geyinir, onları cəbhəyə yollayırdı. Ezam zamanı əminliklə deyirdi: "Mən döyüşçülərin ayaqlarının tozunu gözlərimə şəfa bilirəm". Beləliklə, bizi ruhlandırırdı.

Dezful şəhadət darvazasına çevrilmişdi. Bir tərəfdən şəhid verirdi, digər tərəfdən də cəbhə şəhidlərinin qayıtmasını gözləyirdi. Çoxlu analarla və övladlarımızla birlikdə cəbhələrə gedən döyüşçüləri şəhərin çıxışına qədər yola salırdıq. Bir dəfə qonşu qadınlarla birgə döyüşçüləri yola salmağa gedəndə bir qadını gördüm. O, ucadan döyüşçülər üçün dua edirdi.

¹ Cümə namazı qılmaq üçün tikilmiş böyük məscid (müt.)

Yanımdakı qadına dedim ki, yəqin uşaqlarını cəbhəyə yola salır. O dedi: "Bu qadın iki şəhid anasıdır. Övladlarının şəhadətindən sonra hər dəfə cəbhəyə ezam zamanı buraya gəlib döyüşçüləri həvəsləndirir".

Sakit qalıb qadının dualarını izləməyə başladım.

Qadınlar olduqca çox idi. Yolun kənarında dayanıb döyüşçülərin paradına baxır, salavat deyirdik; "Ya Hüseyin" bayraqları, anası ilə vidalaşan övladın, həyat yoldaşı ilə vidalaşan yeni gəlinin, atası ilə vidalaşan uşağın göz yaşları... Qürurverici səhnələr idi. Döyüşçülərin avtobusları yanımdan keçəndə onlara əl yelləyir, onlar gedəndən bir qədər sonraya qədər söhbət edirdik. Xanımlar şəhidlərin dəfn saatlarını da bir-birlərinə xəbər verirdilər. Orada vədələşib dəfnlərdə iştirak edirdik.

İmam Xomeyninin fərmanı ilə Bəsic təşkilatı yaradılanda İsmət və Əlirza da Dezful bəsicinə üzv oldular, saysız-hesabsız mömin gənclərlə birgə İslama və inqilaba borclarını ödəmək qərarına gəldilər. Əlirza əvvəldən evimizin arxasındakı küçədə yerləşən Məscidünnəbi Quran kursuna gədirdi. Elə orada da öz yaşidləri ilə birgə Bəsicə üzv oldu. Məscidə get-gəli çoxalmışdı. Bir gün atası ilə mənə dedi: "Adımı cəbhəyə

yazdırdım. Bir neçə gündən sonra məscid tərəfindən getmək istəyirəm".

Qulaməli gülümsəyib mənə baxdı. Düşünürmüş ki, Əlirzani çox sevdiyimə görə onun getməsinə narahat olaram. Mənsə soyuqqanlı şəkildə dedim: "Eybi yoxdur, Əlirza can. Mən getməyinə qarşı deyiləm".

Əlirza dedi: "Adımı korpusun ehtiyat qüvvələrinə yazdırdım. Sabah-birigün ezam olunuram".

Dedim: "Get, oğlum. Atanla mən razıyıq".

Qulaməli də narazı deyildi. Həmin gün nə üçün narahat olmadığımı indi də bilmirəm. Hətta onun cəbhəyə getmək istədiyinə görə sevinirdim.

İsmətin Bəsicə marağı da vəsfəgəlməz idi. Onun bütün vücudunda bu həvəsi görmək olurdu. Səhər hamıdan tez yuxudan oyanıb Bəsicə mərkəzinə gedəndə sanki qol-qanad açırdı. Bəsicə olduqca sevirdi. Mən İsməti evdə görmürdüm. Çox fəal idi. Bəsicə bacılarla birgə çoxlu fəaliyyətlərdə iştirak edirdi. Onun Allah yolunda və xalqa xidmət üçün gördüyü işlərə qarşı çıxmır, sevinirdim. Bilirdim ki, İsmət həmişə doğru yolu seçir. Dostlarını görəndə buna bir daha əmin olur və qızımın hansı xarakterlərə malik olduğunu anlayırdım.

Şəhidlərin dəfni, onların ailələri ilə görüşmək də İsmətin fəaliyyətlərinin bir hissəsi idi. Hər gün

Şəhidabad məzarlığına gedib qüsl və dəfn üçün gətirilən şəhid cəsədlərini gözləyirdi. Şəhidlərin dəfnindən qayıdanda mənə deyirdi: "Ana, düzdür, Şəhidabada şəhid ziyarətinə gedirsən, amma gedəndə bir şəhid anasının gözlərindən axan hər damla yaşa bax, ailəsinin dözümlülüyünü yaxından gör və yanlarında otur. Bu çöhrələrdə çoxlu sirlər gizləni. Biz onları özümüə örnək seçməli, onlara təsəlli olmalıyıq.

Bəzən səhər tezdən dostları ilə birgə avtobusa minib ətraf kəndlərə və məhrum bölgələrə gedir, orada inqilab amallarını təbliğ edir, Quran öyrədir, məhsullarını toplamaqda onlara kömək edirdi.

O deyirdi: "Əşirət qadınlarının sadə köçəri həyat tərziini görəndə həzz alıram. Bəzən çayı odunların külü üzərində dəmə qoyurlar, təzə çörək və yerli pendir gətirib çölün düzündə süfrə açırlar. Onların həyatından həzz alıram. Onlarla yediyim səhər yeməyinin dadı başqa heç yerdə yoxdur. Onlar bizə çox hörmət edirlər".

O, Bəəs rejiminin hücumuna qarşı əhaliyə hərbi təlim verilməsində də fəal iştirak edirdi.

Axşamüstü evə qayıdanda günortadan yemək qalsaydı, qızdırıb yeyərdi. Yemək olmayanda da narazılıq etməzdi. Həmişə qane olmasına təəccüb edirdim.

Uşaqlıqdan namaz qılmağı sevirdi. Namaz qılanda çox ixlaslı və diqqətli olur, Allaha təzim edirdi. Bu onun uşaqlıqdan böyüdüyü etiqadlarından irəli gəlirdi.

Dostları ilə birgə məscidlərin camaat namazlarında, habelə şəhərin cümə namazında iştirak edirdi.

Sübh namazından qabaq oyanıb gecə namazı qılırdı. Bunu kiminsə bilməsini sevmir, gizli şəkildə qılmağa çalışırdı.

Kumeyl duasını mütləq oxumağa çalışırdı. Dua və ziyarətnamələri atasının hədiyyə verdiyi Məfatih kitabının üzündən bir-bir oxuyub əzbərləyirdi; Quran ayələrini də həmçinin.

Quran ayələrini, zikr, hədis və duaları bir-birinin ardınca həzin səslə zümzümə edirdi; hətta yatanda və ev işlərini görəndə.

“Möminlər arasında elələri vardır ki” ayəsini həmişə təkrarlayırdı. Bir gün yanımdan keçəndə bu ayəni oxuduğunu eşidib dedim: “İsmət, nə üçün bu ayəni bu qədər təkrarlayırsan?”

Mənalı tərzdə baxıb dedi: “Mən bu ayəni çox sevirəm”.

Dedim: “Bir də oxuya bilərsən?”

“Bismillah” deyəndən sonra xüsusi halla əlavə etdi: “Möminlər arasında elələri vardır ki, Allahla etdikləri əhdə sadıq qalarlar. Onlardan kimisi şəhid olmuşdur, kimisi də gözləyir...”

Sonra taxçadan Quranı götürüb ayənin tərcüməsini oxudu və dedi: "Bu, Əhzab surəsinin 23-cü ayəsidir".

Dedim: "Yadımda qalar".

Cümə axşamının əməllərində olan bir zikri də çox sevirdi və həmişə oxuyurdu. Səsi hələ də qulağımdadır: "Ey xalqa lütfü daimi olan! Ey bəndələrə bəxşiş əlləri açıq olan! Ey böyük nemətlər sahibi! Məhəmmədə və onun ailəsinə salam və salavat yetir! Xilqət və səciyyədə ən yaxşı olanlara! Ey uca Allah! Bu axşam bizim günahlarımızı bağışla!"

Bəzən ondan nə üçün bu qədər ayə və hədis əzbərlədiyini soruşanda deyirdi: "Müxtəlif mövzularda ayə və hədislər əzbərləyirəm ki, dini söhbətlərdə qarşı tərəfi başa salım".

Həmişə Allahı xatırlayırdı. Dini məsələlərdə hamımızdan öndə olmağa çalışırdı. Ramazan ayında bir neçə nəfərlik əhya mərasimi keçirməyə tələsirdi. Mərasimin təşkilatçısı o idi. Dostlarından təxminən on beş nəfəri dəvət edirdi. Müharibə dövrünün gecələrində həyatimizə bir palaz sərirdi və hamısı bir yerdə otururdu.

Yadımdadır, bir gecə Cövşən-kəbir duasını həzin səslə oxudu. Səsində elə qəribə yangı var idi ki, hamı ağlayırdı. Öz gözlərindən də yaş süzülürdü. O, bununla bizim qəlblərimizə ümid və həyat ruhu bəxş edirdi.

Obaşdan yeməyi hazırlayanda deyirdi: "Yemək mühüm deyil. Mühüm olan əhyadır". Bəzən dostlarına çayla pendir-çörək verirdi. Dəbdəbəli xörəklər hazırlamaq fikri yox idi, hər şeyin sadəsini xoşlayırdı.

Mənəvi məsələlərə çox ciddi yanaşırdı. Axirəti məqsəd seçmişdi və buna görə də, bütün işlərində Allahın onu gördüyünü nəzərə alırdı.

Şəhəri vahimə bürüdü, ayağımızın altındakı yerin zəlzələ kimi titrədiyini günlər olurdu. Raketlərin işığı adamın gözünü kor edirdi. Bir neçə dəqiqə heç nə görə bilmir, partlayışın gurultusundan ixtiyarsız olaraq qaçırıdım. O zaman ölümü hər saniyə gözlərimizlə görürdük.

Çox narahat və qərarlı idim. Həmişə xəbər gözləyirdim. Bəzən radiodan belə elan verilirdi: "Diqqət! Diqqət! İndi eşitdiyiniz siqnal qırmızı vəziyyət və təhlükə elanıdır. Mənası budur ki, düşmən havadan hücum keçəcək. Sığınacaqlara girin!"

Bəzən qorxu qəlbimə ağırlıq edirdi. Uşaqları fikirləşirdim. Həyəcan siqnalı verildə şəhərin elektrik enerjisi də kəsilirdi. Hamı qorxurdu. Bunun yaxşı cəhəti bu idi ki, heç kim başqasının rəngi qaçmış üzünü görmürdü. Həyəcan siqnalından bir neçə dəqiqə sonra yaxından və uzaqdan gələn zenit raketlərinin qəfil səsləri

gecənin sükutunu pozurdu. Qırıcıların gurultulu səslə göydə cızdığı ağ xətt şəhər uşaqlarının oyuncağına çevrilmişdi. Pəncərədən ona maraqla baxır, ancaq bombardman ehtimalının yaxınlaşdığını bilmirdilər.

Həmişə göydə həmin ağ xətt görünəndən bir neçə saniyə sonra güclü bir gurultu qopur, səmaya gözqamaşdırıcı bir işıq yayılırdı. Bir qədər sonra elektrik enerjisi bərpa edilir və ağ vəziyyət elan olunurdu. Bu zaman partlayış yerinə köməyə gedən təcili yardım maşınlarının siqnalı və şəxsi avtomobillərin səsi şəhəri bürüyürdü. Partlayış səsi hər gecə daha yaxından gəlir, barıt və torpaq qoxusu tənəffüsü çətinləşdirirdi.

İsmət məni belə görəndə hər dəfə deyirdi: "Ana, narahat olma. Hamımız ölmək üçün doğulmuşuqsa, istər on ilə, istər yüz ilə getməliyik. Ölümdən qorxmuruq".

Əhval-ruhiyyəmə möhkəm olsa da, onun sözləri qəlbimdəki azacıq vahiməni də yox edir, mənə qərribə rahatlıq bəxş edirdi. Çox dözümlü və möhkəm idi. Qardaşı Əlirza cəbhəyə gedəndə də mənə təskinlik verirdi.

Şəhərdə həyat öz axarı ilə davam edirdi. Hər şey öz qaydasında idi. Bir gün bazara gedib beşmetrlik bir parça aldım. Dərziliklə başımı qatmaq istəyirdim. Parçanı kəsmək üçün

zirzəmiyə apardım, amma fikirləşdim ki, ona necə naxış və krujeva vuracağam.

Qəlib olmadan hər gün parçanın bir hissəsinə krujeva işləyirdim. Raket səslərinə də fikir vermirdim. Uşaqlar hər gün bir neçə saat bu parçanın üzərində işlədiyimi görüb deyirdilər: "Ana, necə də hövsələlisən!"

Onlara deyirdim: "Bəs bekar qalıb bomba və raket səslərinə qulaq asım?! Bu parça ilə məşğul olmaq gurultu səslərini eşitməkdən, ya da küçədə durub sizi gözləməkdən yaxşıdır". Bu işlə özümü sakitləşdirirdim.

Parça yaşıl idi. Krujeva üçün göz oxşayan şən rənglərdən istifadə edirdim. Parçanı zərif krujevalarla bəzədim. Onu çox zövqlə tikməyə çalışırdım. Kim görürdüsə, hazır şəkildə aldığıma düşünürdü. Öz-özümə dedim: "Gərək uşaqların toyu üçün ondan yastıq üzü tikim".

Bir müddət sonra "Bismillah" deyib parçanı kəsdim və qızlarımın cehizi üçün bir neçə yastıq üzü tikdim.

Bir gün günorta yeməyindən sonra otağa girib uzandım. Əlirza cəbhədən gələcəkdi. Gözümü saata o qədər dikdim ki, axırda yuxuya getdim. Axşamüstü suyun şırıltısına oyandım. İsmət həyətdə kranın yanındakı hündür stulun üstündə oturub paltar yuyurdu. Əlirza ağ mayka və qan

ləkələri ilə dolu əsgər şalvarı ilə yanında oturmuşdu.

Ürəyim yerindən qopmaq üzrə idi. Alnımı soyuq tər basdı. Tələsik çəkələyin bir tayını geyinib onlara yaxınlaşdım. İsmətin əllərini görəndə Əlirzanın paltarlarının qanlı olduğunu bildim. Təəccüblə ona baxıb düşündüm: Əlirza sağlamdır, bəs paltar nə üçün qanlıdır?

Heç biri mənim gəldiyimi duymamışdı. Ucadan dedim: "Əli! Əli! Oğlum, nə vaxt qayıtdın?"

Əlirza özünü itirdi. Birdən dedi: "Salam. Elə indicə gəlmişəm".

Əlirzanın yanında dayanıb başına dövrə vurdum. Bədəninin yaralanıb-yaralanmadığını bilmək istəyirdim.

İsmət mənim üzümü görüb dedi: "Ana, narahat olma, heç nə olmayıb".

Dedim: "Nəsə olub. Niyə mənə demirsiniz?"

İsmətin gözləri yaşardı və kövrək halda dedi: "Əlirza şəhidlərin parça-parça olmuş qanlı bədənlərini toplayıb. Deyir ki, olduqca çox imiş".

Əlirzaya baxıb dedim: "Doğrudur, oğlum?"

Ah çəkib dedi: "Hə. Onları toplayıb bir taxta qutuya qoydum ki, çöldə qalmasınlar, tez geri qaytarıb ailələrinə təhvil versinlər. Axı çoxlu anaların gözləri yoldadır, uşaqlarının gəlişini gözləyirlər. Bu cəsədlərin bəzisi bir neçə gün

günəş altında qalmış olsa da, sağlam idilər, yalnız toz-torpağa bələşmişdilər".

Əlimlə dizimə möhkəm vurdum və təəccüblə dedim: "Allahu-Əkbər!"

Həmin gün Əlirza onun qanlı paltarlarını görməyimi istəməmiş, yumaq üçün İsmətə vermişdi. Əlirza ilə İsmət bir-birinə sirdaş idilər. Birlikdə o qədər dərdləşirdilər ki, mən onların nə üçün bir-birinə bu qədər bağlı olduqlarına təəccüblənirdim. Cəbhədən qayıdanda İsmətə şəhidlərdən danışdı.

İsmət fəqih rəhbərliyi məsələsinə də həssas yanaşırdı. Onun İmam Xomeyni barədə çox yüksək fikirləri vardı. O deyirdi: "İndiyə qədər heç kimdə imam qədər cəsəət olmayıb. Əgər dünya və ya axirət istəyiriksə, onun sözlərinə əməl etməliyik".

İmam Xomeyni və ruhanilik barədə danışdı deyirdi: "İslamın qələbə rəmzi İmam Xomeyni və mübariz, inqilabçı ruhanilərdir. Biz bu cəvahirləri qorumalıyıq. Onlar bizim yol ehtiyatlarımızdır".

Ayətullah Behiştî kimi ruhanilərin tərəfdarı idi. Onun çıxışlarını oxumağı və dinləməyi sevirdi.

Respublika partiyasının iqamətgahı Afərinəş xiyabanında yerləşirdi. İsmət orada keçirilən dərslərdə mütləq iştirak etməyə çalışdı.

Hər gün bir neçə dostu ilə birgə partiyanın qərargahına gedib dərslərdə iştirak edirdi.

Xəbərləri oxumağa çox marağı var idi. Radio, televiziya və qəzetlərdən günün bütün xəbərlərini izləyirdi.

Bir gün səhər vaxtı evdə İsmətlə məndən başqa heç kim yox idi. Mən mətbəxdə günorta yeməyini bişirirdim, İsmət də həyətdə pilləkənin üstündə oturub radiodan xəbərləri dinləyirdi. Birdən bir qışqırtı səsi eşitdim.

Qazın şöləsini azaldıb həyətdə çıxdım. İsmət ağlayır, başını divara vurub bərkdən deyirdi: "Allah! Allah!"

Mat-məttəl ona baxırdım. Qərribə halda idi. Az qala infarkt olacaqdı. Birtəhər ona yaxınlaşıb nə baş verdiyini soruşdum. Üzünü mənə çevirdi, mənə iki addım yaxınlaşdı, sonra yerə oturub pərişan halda, üz-başına vura-vura bərkdən ağlamağa başladı. Mən təəccüb içində yenidən soruşdum: "Nə olub? Bir hadisə baş verib?"

– Daha bundan artıq nə olacaq?! Bilirsən kimi itirdik?! Ayətullah Behiştini şəhid etdilər.

Yenidən ağlamağa başladı. Atasını ölmüş kimi yerində qıvrılırdı. Kimsə qapını möhkəm döyürdü. Çadramı ipdən çəkib başıma atdım və qapıya yaxınlaşdım. Ağa Yusif idi. Küçədən İsmətin ağlamaq səsinə eşitmişdi. Məni görəndə kimi salam vermədən soruşdu: "Nə olub? Nəsə baş verib?"

– Vallah, nə deyim...

İsməti göstərib heç nə demədim. Onu görən kimi içəri girib yanında oturdu. İsmət ağa Yusifi görüb batmış səslə dedi: "Əmi, Ayətullah Behiştî şəhid oldu".

Gözləri qızarmışdı. Qalxmağa taqəti yox idi. Onunla çoxlu söhbət etdikdən sonra bir qədər sakitləşdi. Ağa Yusif onu yerdən qaldırdı. İsmət qonaq otağına getdi. Ağa Yusif radionu yerdən götürüb mənə verdi və narahat halda dedi: "Ondan ehtiyatlı ol, heç yaxşı deyil".

Bir qədər sonra sağollaşib getdi. İsmət isə hələ sakitləşməmişdi. Yanına gedib dedim: "Allah adamının necə xeyirli aqibəti varmış!"

– Ana, Ayətullah Behiştî kimisi bir də heç vaxt gəlməyəcək. Fəqih rəhbərliyi məsələsi bu ruhanilərlə yaşayır.

– Qızım, ağlamağın faydası yoxdur. Gərək düşmən qarşısında duruş gətirəsən, daha dözümlü və möhkəm olasan.

Uşaqlar və ataları gələndən sonra süfrə açdım. İsmət ağzına yemək qoymadı. Mən də həmçinin. Atası bizi görüb dedi: "Nə olub? Nədən narahatsınız?"

Gülümsəyib dedim: "Yox əşi, nə narahatlığı?! Biz bir xəbər eşitmişik, ona görə iştahımız kəsib. Dua et, halımız yaxşı olsun".

Qulaməli Ayətullah Behiştinin şəhadətindən danışmaq istəyəndə sözü dəyişdirirdim. Ömrümdə o qədər sıxılmamışdım. İsmətə baxıb işarə ilə yemək yeməsini bildirdim. İki-üç dəfə çətinliklə qaşığı qaldırıb yedi və sonra otağa keçdi.

Narahatlığı günlərlə davam etdi. Bayırdan gələndən sonra otağında oturur, heç nə danışmırdı.

Hər evdən bir neçə nəfər cəbhəyə getmişdi. Şəhərdə qadın və uşaqlar çoxluq təşkil edirdilər. Bir gün Şəhid Qulamrza və Şəhid Həmidrza Əzimi qardaşlarının anası xanım Əzimi bizə gəldi. Bizim məhəllədə yaşayırdı. Döyüşçülərdən və cəbhəyə yardımdan danışdığımız yerdə qonşuların bir neçəsi də gəldi. Həyəətə bir xalça sərdim, hamımız bir yerdə oturub müharibədən öncəki xatirələrimizi danışmağa başladıq.

Bir qədər sonra onlara dedim: "Elə etməliyik ki, Allah bizdən razı olsun. Əlimizi əlimizin üstünə qoyub kömək gözləyə bilmərik".

Qonşu qadınlar da qəbul etdilər. Qərara gəldik ki, evlərimizdə nə varsa, gətirib döyüşçülərə yemək hazırlayaq.

Ertəsi gün səhər tezdən qapımızın zəngi çalındı. Xanım Əzimi idi. Qapının ağzındaca mənə dedi: "Qaz işini necə edəcəyik?"

Dedim: "Bir neçə odun parçası ilə işimiz həll olar".

Birdən qonşuların birinin uzaqdan çoxlu odunla bizə yaxınlaşdığını gördüm. İsmətlə Mənsurəni çağırıb dedim: "Gəlin, kömək edin, odunları həyətin bir tərəfinə qoyun".

Qonşular bir-bir gəldilər. Bir-ikisi bir qədər göyərti gətirib təmizləməyə başladılar. Başqa birisi noxud, lobyə və mərci islatdı. İki nəfər də gedib küçədən panel parçası gətirdilər, odunların kənarına qoyub bir ocaq düzəltdilər. Hamımız məşğul idik. İsmət gəlib dedi: "Mən Bəsicə getmək istəyirəm. Getməzdən öncə görəcək bir iş varsa, kömək edirəm".

Dedim: "Yox, qızım, orada sənə daha çox ehtiyac var".

Sağollaşib getdi. Xanım Əziminin gətirdiyi böyük qazanı ocağın üstünə qoyub şorba bişirməyə başladıq.

Günortaya yaxın şorba hazır oldu. Güzəl görünüşü və ətri vardı. Qonşu kişilərin birinə xəbər yolladıq ki, onu döyüşçülərə çatdırmaq üçün məscidə aparsın. O da bir neçə nəfərlə köməkləşib qazanı vanətlə¹ məscidə apardı.

¹ Kiçik yük maşını

Evdə ərzaq olanda yenə xörək bişirib məscidə, yaxud müsəllaya göndərirdik. Oradan cəbhəyə çoxlu döyüşçü yollanırdı.

Şəhər xarabalığa dönmüşdü. Bir qədər öncəyə qədər uşaqların oyun və şənlik səsi gələn evləri ölü sükut bürümüşdü; nə gedib-gələn vardı, nə səs, nə də sakinlərindən xəbər-ətər. Ya şəhid olmuşdular, ya da yaralanmışdılar. Şəhərdə gəzmək çox çətin idi. Çoxlu günahsız insanın şəhadətə qovuşduğu evlərin yanından keçməli olurduq. Bəzən bir ailədə ondan artıq insan şəhid olmuşdu. Bəzən isə dost və ya tanışın oğlunun, yoldaşının və ya kürəkəninin cəbhədən şəhadət xəbəri gəlirdi.

Camaat namazı üçün məscidə gedəndə hərdən kiminsə yerini boş görüb soruşur və şəhid olduğunu öyrənirdik. Öz-özümə deyirdim: Dünən camaat namazında idi, bu gün isə Allahın qonağıdır.

Hərdən elə olurdu ki, dükan və mağazalar bir neçə günlüyə bağlanırdı və evlərdə ərzaq tapılmırdı. Bir dəfə günorta bildim ki, bir qədər un və şəkər tozundan başqa heç bir şeyimiz yoxdur. Öz-özümə dedim: “Allaha şükür ki, evimizdə bunlar var”.

Mətbəxə keçib unu ələdim. Bir tava götürüb həyətdə düşdüm. Üstündə xörək bişirdiyimiz bir

manqal vardı. Bağçadan bir neçə çubuq tapıb manqala qoydum.

Qutuda yalnız bir neçə kibrit dənəsi var idi. Nə qədər edirdimsə, yanmırdı. Sonuncu kibriti çox çətinliklə yandırıb ocaq qaladım. Tavanı ocağın üstünə qoyub günorta yeməyinə halva bişirdim. Halvanı böyük bir boşqaba qoyub süfrəyə apardım. Bəzən elə günlər olurdu ki, evlərdə yeməyə çörək də tapılmırdı. Lakin əhali bir-birinə kömək edir, ərzaq göndərirdi.

Bir gün günorta İsmət Bəsicdən gəlib dedi: "Ana, döyüşçülərə paltar tikmək üçün bir neçə dərziyə ehtiyacımız var. Parçalar olduqca çoxdur. Paltar tikib tezliklə cəbhəyə döyüşçülərə göndərməliyik. Dərziyə və münasib yerə ehtiyacımız var".

Hələ sözü bitməmiş dedim: "Parçaları mənə verin, paltarların fikrini çəkməyin".

İsmət çox sevindi, məni qucaqlayıb üzümü öpdü və dedi: "Bilirdim ki, qəbul edəcəksən".

Dedim: "Əgər paltarların tez tikilməsini istəyirsənsə, bacılardan bir neçəsini köməyə gətir".

Gülümsəyib dedi: "Oldu. Elə uşaqlar da köməyə hazır olduqlarını söylədilər".

Ertəsi gün Bəsicə parçaları gətirməyə getdi. Bir-iki saatdan sonra dostlarından bir neçəsi ilə

birlikdə qayıtdı. Bir-bir salam verib dərzi otağıma girdilər. Bir qədər onlarla söhbətləşdim, hərəsinə bir iş tapşırıdım ki, iş sürətli getsin. Paltarları biçəndən sonra onlara sağ xətləri sapla kökləmələrini söylədim. Özüm gedib tikiş maşınının arxasında oturdum. Tez-tez pedala basırdım. Artıq tikiş maşınının səsinə alışmışdım. Həmişə diqqətlə baxırdım ki, sap parçanın üzərində əyilməsin. Hərdən bir taqqıltı səsi gəlir, sap qırılır, iynə sınırdı. İynəni dəyişib yenidən başlayırdım. Paltarları özüm tikirdim. Bir-iki nəfər hazır paltarları qatlayıb böyük torbalara qoyurdu. Nahar yeməyini orada birlikdə yeyib yenidən işə başladıq.

Axşama qədər çoxlu paltar hazırlandı. İsmət bir-iki nəfərlə birgə onları Bəsicə təhvil verdi. Sonra isə bir kisə ağ mələfə ilə qayıdıb dedi: "Bu mələfələr tez dezinfeksiya olunmalıdır. Uşaqlar bunlarla yara binti düzəldib cəbhəyə göndərməlidirlər".

Paltaryuyan maşını işə saldı. Mən də evdə nə qədər mələfə vardisa, paltaryuyan maşının yanına gətirib dedim: "Bunları da yuyaq. Cəbhədə bunlara bizdən daha çox ehtiyacları var".

Paltaryuyan maşınımız suyaçəkən maşınlardan deyildi. Bir neçə dəfə yuyandan sonra İsmət mələfələri bir teştdə suya çəkirdi. Dostlarından biri ilə köməkləşib mələfələri sıxırıdım ki, tez

qurusun. Həyətdə və damda paltar iplərinə, millərin üstünə, bəzən də qonşuların həyətinə aparıb sərirdik. Quruyandan sonra onları toplayıb ütülədik. Bəzi qonşular onları qatlamaq işinə baxırdılar. İsmət və dostları da tez Bəsicə aparır və camaatın bağısladığı digər mələfələri gətirirdilər.

Dəhşətli bombardman səslərinin gəldiyi, yaşamağa heç bir ümidin olmadığı, evlərin hər an bombalana biləcəyi bir şəraitdə bir gün qərara gəldim ki, otaqların birini boşaldıb toyuq-cücə saxlayım. Bəziləri etiraz edib deyirdilər ki, bu şəraitdə sən nə fikirləşirsən. Mən də cavab verirdim: "Məgər əkinçilər, bağbanlar əkin-biçin etməirlər?! Nə üçün mən bu işlə məşğul ola bilmərəm?!"

Hər halda, yaşamalılı idik. Bir gün növbəyə durub adambaşına verilən talonla ərzaq alırdıqsa, bir gün də özümüz ərzaq əldə etmək üçün bir iş görməli idik. O zaman düşündüyüm yeganə iş bu idi.

Beşinci fəsil:

Mələk paltarında

Hicabına, ədəb-ərkanına və mətanətinə görə İsmətin elçisi çox idi. O həmişə deyirdi: "Mənim yoldaşım gərək inanlı və imanlı olsun".

On doqquz yaşı olanda dindar bir ailədən vüqarlı bir xanım ona elçiliyə gəldi. İsməti görəndən sonra təşəkkür edib getdi.

Bir neçə gündən sonra qapımız döyüldü. Həmin ailə gənc bir oğlanla birgə İsmətə elçiliyə gəlmişdi.

Həyatə girəndə həmin gəncin zahiri görkəminə baxdım. Sadə üz-başı, geyimi vardı, boynuna çəfəyə¹ salmışdı. Bildim ki, cəbhədən qayıdıb. Salamlaşandan sonra evə dəvət edib soruşdum: "Oğlum, görürəm cəbhədən qayıdana oxşayırsan".

- Bəli, əgər Allah qəbul etsə.

Əlindəki şirniyyatı mənə verib başını aşağı saldı. Qadınlar gedəndən sonra içəri dəvət etdim. "Ya Allah" dedi.

- Gəl, oğlum, öz evinizdir.

Gedib anasının yanında oturdu. İsmət otaqdan çıxanda gözüm həmin oğlanın üzünə sataşdı. Qızarmışdı. Hiss etdim ki, ürəyi bərk döyünür.

¹ Kişilər üçün ərəb şalı, başörtüyü. Bəzi müsəlman ölkələrində işğalçı düşməne qarşı müqavimət simvoludur. (müt.)

İsmət salam verəndən və hal-əhval tutandan sonra yanımda oturdu. Oğlanın anası hər şeyin yaxşı olduğunu duyub sükutu pozdu və dedi: "Yaxşı. Mübarək olsun! Məhəmməd, qalx, İsmət xanımla danışın".

Məhəmməd yerindən qalxıb orada hamının önündə otağın bir küncündə oturdu. İsmət də mənim icazəmdən sonra gedib onun qarşısında əyləşdi. Utancaq və azdanışan idi. Bir neçə dəqiqə eləcə sakit qaldılar. Məhəmməd dedi: "Mən cəbhə adamıyam, işim digər kişilər kimi deyil. Səni səfərə, gəzməyə apara bilməyəcəyəm. Bəlkə də bir gün şəhid olacağam. Sizin buna bir etirazınız yoxdur ki?"

İsmət başını aşağı saldı və bir söz demədi. Məhəmməd yenidən soruşdu: "Yəni əgər şəhid olsam, siz..."

Azca başını qaldırıb yavaşca dedi: "Yox, etirazım yoxdur".

Məhəmməd sözünə davam etdi: "Mən döyüşçüyəm, korpus üzviyəm. Ola bilər bir gün yanında olum və ömür boyu yanında olmayım. Mənim işim çox təhlükəlidir. İstəyirəm ki, gələcək həyat yoldaşım əvvəla mənim cəbhəyə getməyimə qarşı çıxmasın, ikincisi isə qane adam olsun. Maddi vəziyyətim də yaxşı deyil. Ata evində bir otağım var, xalçası da köhnədir. Başqa bir şeyim yoxdur".

İsmət dedi: "Həyat yoldaşım üçün mənim də meyarlarım var".

Məhəmməd təəccüblə soruşdu: "Hansı meyarlar?"

İsmət dedi: "Birincisi halal ruzidir. Həyat yoldaşım üçün meyarım onun korpusa üzv olması və ən mühümü cəbhəyə getməsidir. Mənim sizin şəraitinizə etirazım yoxdur. Çünki mənim üçün maddiyyatın heç vaxt dəyəri olmayıb".

Bir qədər söhbət edəndən sonra qalxıb yanımızda oturdu. Məhəmmədin anasına dedi: "Sizi ilk dəfə görəndə düşündüm ki, haradasa görmüşəm. Siz gedəndən sonra yadıma düşdü ki, inqilabdan sonra yürüşdə rastlaşmışıq. Həmin yürüşün şəkli var. Albomuma baxanda sizi camaatın arasında gördüm. Birinci cərgədə dayanmışdınız, qucağınızda da bir uşaq var idi".

Məhəmmədin anası dedi: "Hə, qızım, nəvəmlə və böyük gəlinimlə getmişdim. Şəkil səndədir?"

İsmət dedi: "Hə. İndi gətirirəm".

Gedib həmin şəkli gətirdi. Məhəmmədin anasının yanında oturub özünü və dostlarını göstərdi. İsmət həmin gündən danışdığı kimi o da inqilab günlərindən və yürüslərdən danışmağa başladı.

Qonaqlar sağollaşıb gedəndən sonra İsmətə dedim: "Qapını onlara açanda, gözüm bu gəncə

düşüb əynindəki korpus geyimini görəndə onun üçün dua etdim".

– Nə üçün, ana?

– Həyətə girəndə qapını örtüb onları içəri dəvət etdim. Anası və digər xanımlar öndən keçdilər. Mən də arxalarınca getməyə başladım. Başımı çevirib o gənci içəri dəvət etmək istəyəndə gördüm ki, tozlu paltarları və palçıqlı çəkmələri ilə bağçanın yanında dayanıb, boynuna doladığı çəfyə ilə üz-başını silir. Ona dedim: "Allah səni qorusun, cavan! Görürəm, cəbhədən gələne oxşayırsan". Utancaq dedi: "Bəli, əgər Allah qəbul etsə".

Ona dedim: "İnşallah salamatlıqla! Mən hər dəfə döyüşçü görəndə ona dua edirəm. Mənim Əlirzam da indi cəbhədədir. Oğlumla heç bir fərqlən yoxdur. Gəl, oğlum, buyur, öz evindir".

O, çəkməsinin bağını açanda mən içəri girdim. Anası şəxsiyyətli bir qadın idi. Çox sakit və mehriban idi. Səni görmək üçün gözü qapıda qalmışdı. Gələndə sənə və Məhəmmədə baxıb gülümsəyir, qızı və gəlini ilə danışdı. Doğrudan, bu gənc barədə fikrin nədir?"

İsmət dedi: "Yaxşıdır. Eynilə mənim nəzərdə tutduğumdur".

– Necə məgər?

– Düzdanışan və riyasız idi. Ən əsası da döyüşçüdür. Mənə dedi ki, korpus üzvüyəm və

heç nəyim yoxdur. Mən də ona dedim ki, maddiyyat mühüm deyil. Mən sənin xüsusiyyətlərinə sahib birini gözləyirdim. Amma yenə də araşdırmalıyıq. Əlirza cəbhədən gələndən sonra araşdırmağa göndərəcəyəm. Əxlaq və xarakterləri haqda daha çox bilmək istəyirəm.

Bir neçə gündən sonra Əlirza cəbhədən gəldi. Həyətdə oturub danışdı; istehkamdan, düşmən səngərlərindən, düşməyə atəş açmalarından, düşmən tanklarını məhv edəndən sonra döyüşçülərin şənliyindən və təkbir demələrindən. O, Dezful uşaqlarının əməliyyatdan öncə həvəsləndirici şeirlərindən də danışdı. Qulaməli, İsmət, digər qızlar və mən diqqətlə qulaq asırdıq. Gələndə evi alt-üst edirdi. Gülüş və zarafatları onu çoxdandır görmədiyimizi unutdururdu. Gələn kimi evdə olmadığı günlərin boşluğunu doldururdu; dükanaya gedib atasına kömək edirdi, evdəki işlərini görürdü, dostlarına baş çəkirdi.

Həmişə olduğu kimi həmin gün də İsmət bağçanın kənarında onun yanında oturmuşdu. Əlirza sözlərini bitirib ayağa qalxmaq istəyəndə İsmət qolundan tutdu. İkisi də ayağa qalxıb bir-birinin yanında dayandılar. İsmət əli ilə onun paltarının qurumuş palçığını qoparıb bağçaya atır, paltarının tozunu çırırdı. Əlirzaya dedi: "Sən Məhəmməd Eydimuradı tanıyırsan?"

Əlirza təəccüblə dedi: "Hə, tanıyıram. Kəşfiyyat-diversiya bölüyündəndir. Döyüşçülər onu çox sevirlər, yaxşı adamdır. Necə məgər?"

İsmət gülümsəyib başını aşağı saldı. Əlirza da şübhələnilib mənə və atasına baxdı. İşarə ilə əlini yelləyib dedi: "Doğrudur?"

Qulaməli ilə bir-birimizə baxdıq və mən təsdiq əlaməti olaraq başımı yellədim.

Əlirza İsmətin çənəsinin altından tutub başını qaldırdı. Sevincək ona dedi: "Döyüşçülərin ürəyi dəniz kimi təmizdir. Sən gələcək həyat yoldaşının bu uşaqlardan olmasını arzulayırdın".

İsmət Əlirzanın əlini tutub dedi: "Gərək mənim üçün bir iş görəsən".

Əlirza hərbi salam verib dedi: "Bəli, komandır!"

İsmət dedi: "Onu mənim üçün araşdır, dostlarından və döyüş yoldaşlarından soruş".

Əlirza əlini sinəsinə qoyub dedi: "Baş üstə! Axşamüstü korpusa gedəndə uşaqlardan soruşaram. Amma mən Məhəmmədi Bəsicə gedəndən tanıyıram. Sabah da cəbhəyə gedirəm. Orada da tabor uşaqlarından soruşaram".

İsmət dedi: "Sağ ol. İnşallah toyunda əvəzini çıxaram".

Əlirza gülümsədi və paltarlarını dəyişmək üçün otağa keçdi. Bir neçə dəqiqədən sonra paltarları ilə həyətə gəldi. Paltarlarını görüb dedim: "Əlirza,

ver mənə, oğlum, özüm yuyaram. Yorğunsan, get bir az gözlərini yum".

- Sağ ol, özüm yuyacağam.

İsmət tələsik paltar teştini gətirib kranı açdı. Stulda oturub əlini Əlirzaya tərəf uzatdı.

– Ver mənə. Ver görüm. Bu paltarları özüm yuyacağam, Əli can, qoy bizə də bir savab çatsın. Biz cəbhəyə gedə bilmirik, ən azı cəbhə torpağının qarışdığı paltarını yuyum.

– Yaxşı. Amma belə olmaz. Hər dəfə gələndə zəhmət çəkirsən.

– Biz bacı-qardaş, bu nə sözdür?!

Birdən güclü bir partlayış səsi gəldi. Həyət-baca beşik kimi yırgalandı. Əlirza qışqırdı: "Səngərə girin!" Qulaməli, mən və qızlar zirzəmiyə qaçdıq. Əlirza da İsmətin əlindən tutub arxamızca qaçdı. Zirzəminin pilləkənində ayaqlarımızın taqqıltısı aləmi bürüdü. Bir neçə saniyəyə ləhləyə-ləhləyə on beş metr yerin altına endik. Yenidən bir neçə partlayış səsi gəldi. Qulaqlarımız tutulmuşdu. Hərdən salavat çevirir, hərdən də imamları çağırırdıq. Əllərimizi bir-birinə düyünləyib ömrümüzün son anlarını gözləyirdik. Səs bir qədər azalandan sonra Əlirza yerindən qalxıb bacılarının önündə dayandı və onlara cəbhə zarafatlarından danışmağa başladı. Qorxularını azaltmaq istəyirdi. Uşaqlar oturub

qulaq asır, gülür və Əlirzaya baxırdılar. Öz-özümə deyirdim: "Bu qızlar Əlirzaya necə öyrəşiblər!"

Uşaqlar hələ də gülüşürdülər. Əlirza dedi: "Ay səni! Mənim paltarlarım necə olacaq? Mən sabah getməliyəm".

İsmət dedi: "Yuxarı qalxan kimi yuyacağam".

Partlayış səsləri bitəndən sonra bir-bir pillələrdən həyəətə qalxdıq. Həyəətə, divarlara və bütün əşyaların üzərinə bir qarış torpaq tökülmüşdü. Partlayış dalğası özü ilə toz-torpaq gətirmişdi.

İsmət Əlirzanın paltarlarını yuyub ipdən asdı. Qızlarla mən də həyəət-bacanı yuyub təmizləməyə başladıq. Həyəti başdan-ayağa yuduq. Axşamüstü idi. Uşaqlar günortadan ac idilər. Mətbəxə keçib dünəndən qalmış yeməyi qızdırdım, bir neçə qab və bir su dolçası ilə birlikdə siniyə qoyub qonaq otağına apardım. Uşaqları səslədim. Hamımız bir yerdə oturduq. Əlirza bir-iki tikə yeyən kimi ayağa qalxdı. Dedim: "Əli, haraya gedirsən?"

– Məsciddə uşaqlara baş çəkim, sonra korpusa gedəcəyəm.

– Yemək yeməmiş?

– Toxam. Şükür Allaha! Əllərinə sağlıq!

Paltarlarını geyindi, motosikletini götürüb getdi. Gecə qayıdanda İsməti çağırdı. İsmət otağında idi, onu eşitmirdi. Əlirzaya dedim: "Nə olub, oğlum? Niyə bu qədər tələsirsən?"

Dedi: "Bəsidəki uşaqlardan İsmət üçün araşdırma apardım. Dedilər ki, həm ailəsi yaxşıdır, həm də özü çox dindər və yaxşı oğlandır".

Əllərimi yuxarı qaldırıb Allaha şükür etdim. İsmət otağın qapısını açıb dedi: "Nə olub, Əlirza? Namaz qılırdım".

Əlirza sevincək İsmətin əlini tutdu, üzünə baxıb dedi: "Kimin yanında Məhəmməd Eydimuradın adını çəkdim, tərifdən başqa bir şey eşitmədim".

İsmət dedi: "Yaxşıdır".

Əlirza dedi: "Amma gərək döyüş zonasına gedib onu yaxından görüm".

Əlirza bir neçə gündən sonra cəbhədən qayıtdı. Həmişəki kimi həyətdə xalçanın üstündə oturub İsməti gözləməyə başladı. Gedib ona təzə çay gətirdim və yanında oturdum.

– Ağa Eydimuradı gördün?

– Hə, gördüm. Onunla çoxlu şəkil də çəkirdik. Müharibənin bütün maneə və problemlərinə baxmayaraq, sakit və mehriban təbiəti var. Yaxşı adamdır, əsla təkəbbürü yoxdur. Biz döyüşçülər bir-birimizlə qardaşıq.

Mənə Məhəmməddən danışdığı yerdə İsmət gəldi. Əlirzanı görüb sevindi və gəlib yanında oturdu.

Yenə sinələri açıldı. Onlar bir-biri ilə danışanda sanki deməyə birillik sözləri olurdu. İsmət şəhərin vəziyyəti haqda danışdı, Əlirza da cəbhə və döyüşdən. Mən də həvəslə onlara qulaq asırdım. Əlirza şəhidlərdən danışanda hərdən ağlayırdım. Onlara ürəyim yanırı. Yaylığımın ucu ilə gözlərimi silirdim. Onlar ağladığımı biləndə mövzunu dəyişirdilər.

Söhbət əsnasında Əlirza əlini İsmətin çiyinə vurub dedi: "Doğrudan, sənə xəbər gətirmişəm".

İsmət başını aşağı saldı. Gülümsəyib Əliyə baxdım.

- Məhəmməd Eydimurad imanlı və ixlaslı uşaqlardandır. İnkilab dəyərlərinə sadıqdır. Güclü dini inancları və gözəl əxlaqı var. Onu bir neçə gün öncə gördüm. 7 Tir şəhidlərinin xatirəsinə paltarına bir qara lent parçası vurmuşdu. Məhəmməd hərtərəfli etimadlı adamdır. Məscid uşağıdır, Quran məclislərinə gedir. İnkilab dövründə həm özü, həm qardaşı mübarizlərdən olub. Dindar ailədən. Taborun say-seçmə uşaqlarındandır.

Üzümü çevirib İsmətə baxdım və dedim: "Qızımın fikri nədirsə, mən də razıyam".

Əlirza İsmətdən cavab gözləyirdi. Bir neçə saniyədən sonra dedi: "Dadaş Əli, sən bunları dedin, arxayın oldum. Hər şeydən öncə vilayətçi olması ürəyimcədir".

Əlirza da bu məsələyə görə çox seviniirdi. Başını yellədi, gülümsədi və sakitcə dedi: "Allah mübarək eləsin!"

Bir neçə gündən sonra Məhəmmədin anası və bacısı bizə gəldilər. Əqd mərasiminin alış-verişi və Məhəmmədin təyin etdiyi tarix barədə danışdıq. İsmət də qəbul etdi.

Çay və şirniyyat gətirdim. Uşaqların böyüməsindən və məişət vəziyyətindən söz düşdü. Məhəmmədin anası Fatimə xanım da öz vəziyyətlərindən danışdı və dedi: "Ərimlə mən orta təbəqəyə mənsub ailələrdən idik. Mən kiçik bir ailədə dünyaya gəlmişəm. İki qardaşın tək bacısı idim. Atam vəfat edəndən sonra çörək bişirməklə bizi dolandıran anamın yanında böyüdüm. Doqquz yaşında Məhəmmədin əkinçi olan atası ilə ailə qurdum. Anam həmişə uşaqlarıma deyir: "Qızım Fatimənin elçiləri olduqca çox idi. Elçiləri saya-saya təsbeh dənələrini bir dövrə bitirdim, ikinci dövrəyə başladım. Nəhayət, qonşumuzun oğlu olan atanıza çatdım və ananız Fatimə ona qismət oldu.

Ərim ailə qurandan sonra qardaşı ilə bir evdə yaşamağa başladı. Qardaşlar əkin sahəsinə gedib gecə-gündüz işləyəndə biz qadınlar bir yerdə olurduq; uşaqlara baxır, ev işlərini görürdük. Əvvəllər şəhərdə kimsəm yox idi. Bütün işlər

mənim üzərimə düşürdü. Anamla iki qardaşım şəhərin ətrafındakı bir qəsəbəyə köçmüşdülər, bizə gec-gec gəlirdilər. Ərim qardaşı ilə birlikdə əkin sahələrinin keşiyini çəkirdi ki, məhsula ziyan toxunmasın. Onlar hər neçə gündən bir evə gəlirdilər. Bu müddətdə evi çətinliklə idarə edirdim. Ərim gələndə mənə bir qədər pul verirdi. Onları bir qaba qoyur, lazım olanda az-az istifadə edirdim. O pulla bir kisə un alıb hər gün səhər tezdən xəmir edir, həyatimizdəki palçıq təndiri qalayır, xəmir teştini təndirin yanına aparıb çörək bişirirdim. İnqilab dövründə vəziyyət çox ağır idi. Uşaqlar yürüşə gedirdilər. Bəzən Siddiqə ilə mən damdan xiyabana baxırdıq. Uşaqlar qohum və qonşu oğlanları ilə birgə yürüşə hazırlaşır, molotov kokteyli düzəldir və şüar yazırdılar. Çox qorxurdum. Evin qapısını həmişə açıq qoyurdum ki, məmurlar uşaqları qovsalar, tez içəri girə bilsinlər.

İmkan olanda özüm də yürüşlərdə iştirak edirdim. Haradasa şahın şəklini görəndə uşaqlara deyirdim: "Bu əcnəbinin şəkildən xoşum gəlmir. Kaş imam tez gələydi və Allahdan xəbərsiz olan bu şahın əlindən qurtulaydıq! İlahi! Biz nə zaman rahat nəfəs alacağıq?!"

Çox narahat olurdu. Həmişə uşaqlar gedəndən sonra dua edirdim. Ərimin işi bir müddət zəiflədi. Bir neçə il quraqlıq oldu.

Əkinçiliyi buraxıb şəhərə köçmək qərarına gəldi və bir müddətdən sonra bir mağazada işləməyə başladı".

Sözü buraya çatanda Siddiqə xanım anasından çox maraqlı bir xatirə danışdı.

– İnkilabdan öncə ailəvi şəkildə Məşhədə gedəndə anamın aldığı ilk şey kəfən oldu. O, iki kəfən aldı; birini özü üçün, birini də atama. Deyirdi ki, mömin axirət səfərindən öncə o səfərin paltarını almalıdır. Qayıdandan sonra kəfənləri qatlayıb bir boğçaya, boğçanı da düyünləyib şkafa qoydu.

Müharibədən bir il ötürdü. Bir dəfə qonşuların biri qapımızla üzbəüz qonşu qadının vəfat etdiyini söylədi. Anam başına çadra atıb başsağlığına getdi. Oraya çatar-çatmaz tələsik qayıdıb şkafa yaxınlaşdı. Boğçanı çıxarıb yerə qoydu. Düyününü açıb kəfənlərin birini götürdü və əlində kəfən qonşuya qaçdı. Onu çağırıb haraya getdiyini soruşanda dedi: "Qonşuda qadınlar deyirdilər ki, meyitin kəfəni yoxdur. Bunu ona aparıram".

Anası vəfat etmiş ailə maddi baxımdan yoxsul idi. Analarının vəfat etdiyini eşidəndə çox kədərlənmişdi, onlar üçün əlindən gələni etmək istəyirdi.

Ona dedim ki, bəs öz kəfəni necə olacaq? Dedi: "Mən gedənə qədər Allah kərimdir". Həmin gün anam öz kəfəninin qonşuya bağışladı.

Məhəmmədin anasına baxıb dedim: "Allah sənə əcr versin, Fatimə xanım!"

Siddiqə xanım gülümsədi, üzünü İsmətə tutub dedi: "Məhəmmədin xasiyyəti haqda nə qədər desəm, azdır. Yadımdadır, müharibədən öncə həyətdə oturmuşduq. Anam sidr ağacının yarpaqlarını həvəngdəstədə əzir və birlikdə söhbət edirdik. Anam ya bazardan, ya da həyətlərində sidr ağacı olan tanışlardan bir qədər sidr yarpağı alıb evdə toz edir, xətimi¹ hazırlayırdı. Ayaq üstə dayanıb həvəng çubuğunu qaldırıb-endirdiyi vaxt Məhəmməd gəldi. Motosikletini həyətin bir tərəfinə qoyub bizə yaxınlaşdı və salam verdi. Anam Məhəmmədə dedi: "Bəs nə üçün bu gün tez gəldin?"

Məhəmməd dedi: "Ana, Fələstin xalqına yardım toplayırlar".

Anam çubuğu kənara qoyub Məhəmmədin yanında dayandı və dedi: "Nəsə demək istəyirsən?"

Məhəmməd anamın qollarına baxıb dedi: "Ana, qolbaqlarından birini axirətin üçün verərsən?"

Məhəmmədin sözü bitməmiş anam qolundakı dörd qolbaqdan birini çıxarıb ona verdi. Heç bir şey soruşmadı və üzündə heç bir narahatlıq ifadəsi

¹ Dezfulda sidr yarpağının tozundan hamamda istifadə edirdilər. Yerli ləhcədə ona Xətimi deyirlər.

görünmədi. Qolbağını Məhəmmədə verəndə bir cümlə dedi: "Apar, oğlum, mən tam razıyam".

Məhəmmədin anası dedi: "Bu oğlanın hamıya ürəyi yanır. Çox mehribandır".

Danışdığım yerdə Siddiqə xanım saatına baxıb dedi: "Çoxdandır sizə əziyyət veririk".

Nə qədər təklif etdimsə, nahar yeməyinə qalmadılar. Məhəmmədin ailəsi ilə tanış olduqca qızımın xoşbəxtliyinə və seçiminin düzgünlüyünə əmin olurdum.

Bir-iki saatdan sonra Qulaməli evə gələndə məsələni ona danışdım. O dedi: "İsmət necə istəyirsə, elə də olsun".

Xülasə, ertəsi gündən Məhəmmədin anası, bacısı və böyük qardaşının yoldaşı gəlib bizi əqd mərasiminin alış-verişinə apardılar. Məhəmməd cəbhədə idi. Hazırlayıb onlarla birgə bazara getdik. Şəhərdə vəziyyət normal idi. Döyüşçülərin maşın və motosikletləri xiyabanda get-gəl edirdilər; biri cəbhədən qayıdırdı, biri cəbhəyə gedirdi. Məscidlərdən mərsiyə səsi gəlirdi. Cəbhəyə ezam sırasında qələbəlik vardı.

Şəhərin hər bölgəsində düzəldilmiş sığınacaqların qapısı həmişə açıq olurdu. Düşmən hücum edəndə xiyabanlardakı insanlar onlara sığınırdılar. Şəhər şəhidlərin şəkilləri, təbrik və başsağlığı plakatları ilə dolu idi. Divarda bir neçə

şəhidin şəkli vurulmayan bir xiyaban da tapmaq olmazdı. Bütün şəhərdən şəhadət ətri gəlirdi.

Qədim bazara, parçasatanlar dalanına getdik. Güzəl parçalar var idi. Satıcılar toy alış-verişinə gəldiyimizi biləndə uyğun parçaları top-top çıxarıb stolun üzərinə qoyur, tərifləməyə başlayırdılar.

Məhəmmədin anası Fatimə xanım İsmətin yanında dayanıb parçaları göstərir və deyirdi: "Hansını bəyənsən, götür".

İsmət heç nə demir, yalnız gülümsəyirdi. Fatimə xanım qızı və böyük gəlini ilə birgə parçalara baxıb rəngi barədə məsləhətləşəndə İsmət mənə yaxınlaşıb dedi: "Mənim bu dünyaya bağlılıq yaradan bər-bəzəkli şeylərdən xoşum gəlmir".

Məhəmmədin anası onu eşitdi. Üzünü çevirib dedi: "Qızım, toyundur, gərək bunlardan seçəsən". Məhəmmədin bacısı və qardaşı yoldaşı təəccübləndilər; elə mən özüm də.

İsmət tez-tez saatına baxıb deyirdi: "Gecikirəm, dərse çatmayacağam. Bu gün xanımlara ilk tibbi yardım dərsi keçiriləcək".

Dodağımı dişləyib dedim: "Qızım, tələsmə, qayınanan narahat olar".

Yavaşca dedi: "Mən Məhəmmədə dedim ki, ondan heç nə istəmirəm".

Fatimə xanıma yaxınlaşdı. Yenə sözlərini təkrarladı və hörmətlə dedi: "Mən dünyanın bərbəzəyini istəmirəm. Özünü zəhmətə salmayın. Mən buna razı deyiləm".

Əhmədin anası İsmətə dedi: "Qızım, sən necə istəyirsənsə, elə də olsun. Heç olmasa, Məhəmməd cəbhədən qayıdanda bir üzük alarsız".

Mən Fatimə xanımın qolundan tutub kənara çəkdim və dedim: "Siz Allah, İsmətin sözlərinə görə narahat olmayın".

O dedi: "Yox, əsla. İsmət ağıllı qızıdır. Niyə narahat olmalıyıq ki?! Əksinə, Məhəmmədi başa düşdüyünə görə sevindim. İndidən gələcəyini fikirləşir".

Təbii ki, Fatimə xanım gəlininə heç nə almamaqla razılaşmadı. Özü parça alıb mənə verdi və dedi: "Bundan İsmətə əqd mərasimi üçün paltar tikərsən".

Bir qədər sonra sağollaşdıq. İsmət Bəsicə getdi, mən də evə.

1981-ci ilin 6 oktyabrında İsmətlə Məhəmmədin əqd mərasimi keçirildi. Razılaşmışdıq ki, mərasim bizdə keçirilsin.

Bir gün öncədən həyəti yuyub-süpürdük. Qulaməli ilə birlikdə gedib bir neçə ailəni dəvət etdik, meyvə və şirniyyat aldığımız. Əlirza da

cəbhədən gəlmişdi. Gecəyə qədər bütün işləri gördük. Özüm paltarları ütüləyib şkafdan asdım.

Ertəsi gün saat 10:30-da Məhəmmədin ailəsi gəldi. Qulaməli ilə Əlirza kişiləri qonaq otağına dəvət etdilər, mən də qadınları otaqların birinə apardım. Bir qədər sonra Məhəmməd bəzi döyüş yoldaşları və əqd oxuyacaq ruhani ilə birgə salavatla evə girib kişilərlə bir yerdə oturdular.

Ruhani ilə Məhəmməd otağın qapısının yanında oturmuşdular. Ruhaninin səsinə eşidirdik. İsmət də yanımızda oturmuşdu. Ruhani əqdi oxuyanda İsmət bizim aramızdan dilləndi: "Bəli".

Biz salavat dedik. Kişilər də salavat dedilər. Kəbin oxundu. Qızım həzrət Fatimə (ə) yolunun davamçısı olmaq istədiyinə görə bir Quran kitabını mehriyyə təyin etdi. O, dəbdəbə barədə düşünmür və həmişə deyirdi: "Bunlar xoşbəxtlik gətirmir. Mənim izdivac mərasimim olduqca sadə keçməlidir".

Kişilər meyvə və şirniyyat yeyəndən sonra bir-bir getdilər. Məhəmmədin anası İsmətin əlindən tutub oğlunun yanına apardı. Onlar bir-birinin yanında dayananda anası sevinib əl çaldı. Digərləri də ona qoşulub əl çaldılar.

Üzərlik yandırıp başlarına fırlatdım. Hamımız sevinirdik. İsmət manto-şalvar geyinib üstündən çadra atmışdı. Məhəmməd də yaşıl cəbhə şalvarı ilə sadə bir köynək geyinmişdi. Onlar yan-yana

oturduqdan sonra üzük almaqdan söz düşdü. Məhəmməd İsmətə baxıb zarafata dedi: "Üzük mütləq olmalıdır?"

Sonra gülüb anasına dedi: "Yaxşı, amma indi vaxtım yoxdur, sonra alarıq".

Mərasim bitəndən sonra oğlan evi bizə təşəkkür edib getdi. Məhəmmədə dedim ki, nahar yeməyinə bizə qonaq olsun. Dedi: "Gərək gedib uşaqlara şirniyyat aparım. Yoxsa məndən inciyərlər". Bunu zarafata dedi. İşi çox idi. Tez iş yerinə dönmək istəyirdi. İsmət onu qapıya qədər ötürdü. Məhəmməd sağollaşdı getdi.

İsmət gələndə çadrasını çıxara-çıxara dedi: "Ana, Məhəmməd cəbhəyə getdi. Dostları onu gözləyirdilər. Üzr istəyib dedi ki, əvəzini çıxaram".

Gülümsəyib dedim: "Allah ona yar olsun!"

Məhəmməd cəbhəyə gedib bir neçə gündən sonra qayıdırdı. Şəhərdə olanda da gündə iki-üç saatdan artıq ailəsini görə bilmirdi, çox vaxt iş yerində olurdu. Bir həftə qalıb yenidən cəbhəyə uşaqların yanına gedirdi. Hərdən zəng vururdu, hərdən də məzuniyyətə gələn uşaqlardan ailəsinə xəbər yollayırdı ki, yaxşıdır və nigaran olmasınlar. Qardaşları Qulamrza və Mehdi də cəbhədə idilər.

Bir gün cəbhədən qayıdanda İsməti özü ilə evlərinə apardı. Axşam Məhəmmədin

motosikletinin səsini eşidib ayağa qalxdım. Çadramı başıma atıb həyəətə çıxmaq istəyəndə İsmət açarla qapını açıb içəri girdi. Dedim: "Bəs Məhəmməd nə üçün gəlmədi? Onu görmək istəyirdim. Necədir?"

– Yaxşıdır, sağ ol. Sənə salam dedi. Ana, bir xəbər var.

– Üzündən məlumdur ki, çox sevinirsən. De, görüm nə olub?

– Günorta Məhəmmədlə gedəndə yolda dedi ki, səni gətirməyimi anam söylədi. Qulamrzanın əqd mərasimidir. Ondan kiminlə ailə qurduğunu soruşanda dedi: "Bibim nəvəsi Mərziyə ilə. Atam anası ilə birgə bir neçə dəfə Mərziyəni görüb. Onu çox tərifləyir. Deyir ki, yaxşı və mömin qızıdır, mən də razıyam. Bir müddət öncə elçiliyə getmişdilər. Mərziyə də Qulamrzanın vəziyyəti və cəbhəyə getməsi ilə razılaşıb. Gözütox və həyalı qızıdır".

Dedim ki, mübarəkdir. Bəs dadaş Qulamrzanın şirniyyatını nə vaxt yeyəcəyik? Dedi ki, inşallah, bu gün.

Bu gün Qulamrzanın əqd mərasimi idi. Hamımız bir yerə topladıq. Məhəmmədin ata-anası, bacısı, nənəsi, dayıları, Qulaməli, Əli, yoldaşları və uşaqları. Ev adamları dolu idi. Məhəmmədlə mən yan-yanı oturub danışırıdık.

Siddiqə xanım yanımda oturub dedi: "Yoldaşın haqda daha çox bilmək istəmirsən?"

Ona dedim: "Bilmək istəyirəm, amma özü heç nə danışmır".

Məhəmmədə baxıb gülümsədi və dedi: "Məhəmməd 19 yaşında olanda bir neçə dostu ilə birgə Dezful korpusuna yazıldı. İnqilabi keçmişinə və məhəlləmizin məscidindəki fəaliyyətlərinə görə onu xidmətə götürdülər. Bütün həyatı korpusdan və inqilabı qorumaq üçün dini-mədəni işlər görməkdən ibarət oldu. Bir gün ona xəbər gəldi ki, cəbhəyə getməlisən. Anam onun geyindiğini, tələsik çəkməsinin bağını bağladığını görüb həyəətə düşdü, qarşısında dayanıb dedi: "Nə olub, Məhəmməd? Haraya?" Dedi ki, korpusa gedirəm. Anam dedi: "Get. Allah amanında!" Qapıya qədər Məhəmmədi yola saldı, gedənə qədər ona baxdı.

Məhəmməd arabir şəhərə gəlib bizə baş çəkirdi. Şəhərdə olanda da əsasən işdə olurdu, onu evdə az görürdük. Bir gün işdən qayıdanda nəsə demək istədiyini, amma deyə bilmədiyini hiss etdik.

Nəhayət, bir qədər sonra anamın yanında oturdu, başını aşağı salıb mızıldaya-mızıldaya dedi: "Dostlarımızla bir yerdə oturmuşduq. Evlənməkdən söz düşdü. Biri məndən soruşdu ki, Məhəmməd, evlənmək istəmirsən? Gülüb dedim ki, fikirləşirəm. Sınıf və döyüş yoldaşım Əli

Zəbihi dedi: "Mən hər cəhətdən yaxşı bir ailə tanıyıram. Oğlanları korpusun ehtiyat qüvvələrindədir. Çox hicablı və mömin bir bacısı var. Get, gör qismət nə olur".

Bir qədər sakit qalandan sonra anama dedi: "Ana, evlərinin ünvanını mənə verib. Gedib onlarla yaxından tanış ola bilərsən?"

Anam dedi: "Qardaşın Qulamrza səndən böyükdür. Əvvəlcə o, sonra sən, oğlum, niyə tələsirsən?"

Məhəmməd dedi: "Ana, mənim nə vaxta qədər yaşayacağım bəlli deyil. Bəlkə elə sabah şəhid olacağam. Onda sənə ağır gəlməz?"

Anam çox güldü və qəbul etdi.

Məhəmmədin dediyi ünvana sənə elçiliyə getdik. Qapını döydük. Anan qapını açıb bizi qonaq otağına apardı və yanımızda oturdu. Anam ona dedi: "Biz xeyir iş üçün gəlmişik. Qızınız İsməti görə bilərik?"

Anan gülümsəyib dedi: "Bəli, indi çağıraram. Oruc tutub, hava da isti olduğuna görə bacısı ilə zirzəmiyə düşüb".

Qarşımıza qoyduğu meyvələri təklif edib səni çağırmağa getdi. Zirzəminin qapısının ağzında dayanıb səni çağırırdı: "İsmət! İsmət! Qızım, yuxarı gəl, qonağımız var".

Bir azdan pillələrdən yuxarı qalxdın. Səni görmək üçün yerimdən boylandım. Sadə bir paltar

geyinmiş, güllü yaylıq bağlamışdın. Gəlib salam verdin və yanımızda oturdun. Anam sənə baxırdı, sən də anama. Baxışlarınız tez-tez toqquşurdu. Sən başını aşağı saldın. Heç kim danışmırdı. Bir-iki dəfə başını qaldırıb anama baxdın və yenə aşağı saldın. Sanki nəşə demək istəyirdin. Axırda sükutu pozub anama dedin: "Xanım, mən sizi haradasa görmüşəm. Üzünüz mənə çox tanış gəlir".

Anam başını yelləyib dedi: "Qızım, güman ki mən də səni haradasa görmüşəm, amma xatırlamıram".

Qardaşımın yoldaşı əli ilə anamın ayağını tərpedir və tez-tez qulağına deyirdi: "Bu, Məhəmməd üçün çox yaxşıdır, ana can, elçilik vaxtını təyin elə, tez ağa Məhəmmədi götürək". Qapıdan içəri girəndən mənim də ürəyimə yatdı. İşarə ilə anama dedim ki, yaxşıdır, vaxtı təyin edin.

Anam isə heç nə demirdi. Qardaşım yoldaşı ilə mən təəccübləndik. Yadındadır, mən Məhəmmədi tərifləyirdim, qardaşım yoldaşı da təsdiqləyirdi? Amma nə iş sahibi olduğunu demədik. Fikrini soruşanda dedin: "Onunla bir tikə çörək yeyəcəyəmsə, öz halal zəhmətindən olması mənə çox mühümdür. Pul mühüm deyil, əsas insanların inancındır".

Anam yenidən sənə baxdı. Gülümsədin. Sizin evdən çıxandan sonra qardaşım yoldaşı ilə ikimiz anama dedik: "Yaxşı idi. Bəs nə üçün elçilik vaxtı təyin etmədin?" Bir qədər dayanıb dedi: "Hələlik səbir edin. Məhəmmədin ailə qurması üçün hələ tezdir".

Belə desə də, danışmamasının səbəbi var idi. Ancaq ürəyində bu izdivaca razı idi. Səni ilk dəfə görəndə onun üzündə yaranan ifadədən bunu anladım. Ancaq heç nə demirdi. Biz qayıdanda Məhəmməd həyətdə motosikleti ilə məşğul idi. Cəbhəyə getməyə hazırlaşdı. Bizi görəndə kimi əllərini silib bizə yaxınlaşdı.

Anam dedi: "Çox yaxşı ailədir. Qız da hicablı və azdanışan bir qızıdır, amma... Gözündə eynək vardı. Qoy elçilik üçün başqa bir neçə yerə də gedim. Qohum-qonşuda da qız çoxdur".

Məhəmməd bir qədər fikirləşib dedi: "Elə bu?! Bu, kiçik bir məsələdir, dəlil deyil. Əsla məntiqli deyil. Sənin ürəyin başqa bir neçə yerə getmək istəyirsə də mən artıq qərarımı vermişəm. İsmətin ata-anası çox dindar və zəhmətkeş insanlardır. Əgər belə bir ailədə bir qız böyüyübsə, bununla razılaşmamağa hansı səbəb var?"

Anam heç nə demirdi. Məhəmməd oturub səni və ailəni tərifləməyə başladı. Anam çadrasını çıxarıb otağa girdi. Məhəmməd də arxasınca

gedib dedi: "Səndən bir cavab istəyirəm. Həqiqətən bəyənmədin?"

Yenə heç nə demədi. Məhəmməd otağından bel çantasını götürdü, narahat halda çəkmələrini geyinməyə başladı. Anam gedib yanında dayandı və dedi: "Hara gedirsən? Məgər mən nə dedim?! Çox yaxşı qızıdır, ancaq sənə qohum qızlardan almaq istəyirəm".

Bu zaman bildim ki, anam bəhanə edir. Məhəmməd dedi: "Cəbhəyə gedirəm və daha qayıtmayacağam".

Anam onun ardınca getdi. Məhəmməd motosikletini işə saldı. Anam tez ona yaxınlaşıb dedi: "Getmə, oğul, dayan, sənə izah edirəm".

Bundan sonra Məhəmməd cəbhəyə getdi və iki-üç həftə qayıtmadı. Ondan heç bir xəbər ala bilmirdik. Anam hər gün yuxudan oyananda Məhəmmədin otağına gedirdi ki, gecə cəbhədən gəlib-gəlmədiyini bilsin. Bir gün ürəyi dözmədi. Çadrasını başına atıb getdi. Hara getdiyini soruşanda dedi: "Korpusa gedirəm. Məhəmmədin dostlarından birinə deyəcəyəm ki, ailə qurmağına razıyam, qayıtsın".

Siddiqə xanım bunu deyəndən sonra əlavə etdi: "Bilirəm ki, indi anamdan incidin".

Ona dedim: "Yox, əsla. Hər bir ana uşaqlarının xoşbəxtliyini istəyir".

Dedi: "İndi sənin bu mehribanlığını, namaza, duaya, mütaliyəyə əhəmiyyətli yanaşdığını, digərlərinə, xüsusən də ata-anama hörmət etdiyini görəndən sonra anamın fikri dəyişib. Anam Məhəmməddən üzr istəyib dedi ki, mən əhəmiyyətsiz bir səbəbə görə razılaşmırdım, amma bu qızın nə qədər imanlı və mehriban olduğunu da bilmirdim.

Məhəmməd dedi: "Mən uşaqların bir neçəsi ilə birgə motosikletlə təmas xəttini gəzir və yenidən uşaqların yanına qayıdırdım. Bir gün qayıdanda uşaqların biri qaça-qaça mənə yaxınlaşdı. Hələ motosikletimi söndürməmiş çiynimə vurub dedi: "Məhəmməd, anan mənə tapşırıb ki, səni Dezfula göndərim".

Soruşdum ki, bir hadisə baş verib? Gülüb dedi: "Əlbəttə".

Dedim ki, de, görüm nə olub? Dedi: "Dadaş, sən bəy olursan. Anan evlənmənə razıdır".

Üzümü öpdü. Çox sevindim, amma üz vurmadım. Komandirdən icazə alıb döyüşçülərin birinin maşını ilə Dezfula qayıtdım. Sanki anam mənim yolda olduğumu bilirmiş. Çadrasını başına atıb məni gözləyirdi. Zəngi vuran kimi qapını açdı. Salam verdim. Məni qucaqlayıb dedi: "Məni nə qədər gözüyolda qoyacaqsan?! Bilirsən dostlarından neçəsinə tapşırısam ki, səni evə göndərsin?!" Sonra zarafata əlavə etdi: "Əgər qız

bir başqasına getsəydi, mənim təqsirim deyildi ha! Özün gəlmirdin".

Məni də gülmək tutdu. Ona dedim: "Bəs nə vaxt gedək? Mən cəbhəyə qayıtmalıyam, vaxtım yoxdur".

Anam dedi: "Hələ gəl, tərini qurusun, təzə gəlmisən. Cəbhə paltarları ilə gedən deyilsən ki".

Dedim: "Bir-iki günə əməliyyat olacaq. Qala bilmərəm".

Siddiqəni və qardaşım yoldaşını çağırdı. Onlar hazırlaşandan sonra birlikdə yola düşdük. Küçənin başında taksiyə mindik. Yolda anam dedi: "Məhəmməd, camaatın evinə əliboş gedək?"

Sürücüyə dedim ki, burada saxla, indi gəlirəm. Gedib bir qutu şirniyyat alıb qayıtdım. Maşından enəndə anam çadrası ilə tozlu üz-başımı təmizləyib, əli ilə köynək və şalvarımın tozunu çırırdı. Çəkmələrimi təmizləməyə əyiləndə qolundan tutub qaldırdım və dedim: "Ana, hamı bilir ki, müharibədir, özünü əziyyətə salma".

Axırda Məhəmməd dedi: "Bu da bizim elçilik macəramız".

Bir qədər sonra hazırlaşib getdik. Qulamrzanın əqd mərasimi də bizimki kimi çox sadə keçdi.

Qayıdanda Məhəmməd mənə dedi: "Biz olmayanda gərək şəraitə dözəsiniz".

Dedim: "Şərait hamı üçündür, yeni bir şey deyil. Mərziyə ağıllı qızıdır, başadüşəndir. 16 yaş olsada danışığından bildim ki, şəraiti dərk edir".

Məhəmməd ertəsi gün cəbhəyə getdi.

Əqd mərasimindən on beş gün keçirdi. İsmət səhər tezdən yuxudan oyanıb ev işlərini görməyə başladı. Paltarlarını ütüləyib geyindi, çox sevdiyi güllü yaylığını bağladı, aynanın önündə dayanıb şən halda düşünlədi. Bildim ki, Məhəmmədin gəlişini gözlədiyi günlərdəndir.

Güzgüdən məni görən kimi dedi: "Bəsicə gedirəm, oradan da qayınatamgilə gedəcəyəm. Məhəmməd gəlir".

Ona dedim: "Sağ-salamat! Ona salam deyərsən".

Axşamüstü Məhəmmədlə birgə qayıtdı. Həyətdə oturduq. Mən Məhəmmədlə danışanda gedib paltarlarını dəyişdi. Bir qab meyvə ilə gəlib Məhəmmədin yanında oturdu. Meyvələri soyub ona təklif edirdi.

İsmət dedi: "Ana, doğrudan, bu gün qayınatamgildə Mərziyə ilə mənim toy tariximiz təyin olundu".

Dedim: "Mübarək olsun!"

İsmət Məhəmmədə baxıb dedi: "Qərara gəldik ki, toy mərasimini tez həll edək, Məhəmməd digər işləri ilə məşğul olsun. Orada qayınanam

təəccüblə Məhəmməddən soruşdu: "Bəs Qulamrza?" Məhəmməd ona dedi ki, narahat olma, toyları bu həftənin cümə axşamına, eyni günə salarım.

Qulamrza gələndən sonra qayınatamın yanında toyun vaxtını təyin etdik. Qayınanam dedi: "Bizim hələ hazırlığımız yoxdur. Belə toy olar?! Tələm-tələsik!"

Məhəmməd gülüb dedi: "Bizim toyumuz müharibə toyudur, elə deyil?!"

Mən də gülümsədim və bir söz demədim. Qayınanam fikrə getdi. Bizə yaxşı toy eləmək istəyirdi. Məhəmmədlə Qulamrza qalxıb otaqlarını boşaldılar və divarları boyamağa başladılar.

Qulamrza öz otağını boyayırdı, Məhəmməd də bizimkini. Əməlli-başlı işə girişmişdilər.

Məhəmmədin yanına getdim. Nə qədər israr etdimsə, kömək etməyə qoymadı və dedi: "Sən anamın yanında qal!"

Fırçanı divara çəkə-çəkə cəbhə nəğmələrindən oxuyurdu. Hərdən Qulamrza da o biri otaqdan ona qoşulurdu. Qayınanam bir sini və iki stəkan çay gətirib otağımızın qapısının ağzında dayandı, Məhəmmədi və Qulamrzanı çağıraraq dedi: "Sizə çay gətirdim".

Məhəmməd stuldan endi. Bütün paltarları boyağa bulaşmışdı. Əllərini silmək üçün ona bir parça gətirdim. Pirləkəndə oturduq.

Bir azdan Qulamrza da gəldi. Qayınanam dedi: "Məhəmməd! Qulamrza! Yaşlı qohumlarımız toylarımızın birlikdə keçiriləcəyini eşidəndə dedilər ki, bu, adət-ənənələrimizə uyğun deyil, iki qardaş bir gündə toy eləməz".

Məhəmməd Qulamrzaya baxıb dedi: "İstəyirsiniz ardıcıl iki günə təyin edək". Qulamrza dedi: "Yaxşı fikirdir, amma gərək Mərziyə ilə İsmətin valideynlərinə xəbər verək".

Razılaşdıq ki, çərşənbə günü Qulamrzanın toyu olsun, cümə axşamı da bizim.

Boyama işi bitəndən sonra Məhəmməd paltarlarını dəyişdi və sizə xəbər verməyə gəldik".

Qulaməli də evə gəldi. Məhəmmədi görəndə dedi: "Məhəmməd, bizə gec-gec baş çəkirsən. Sənə darıxmışdıq".

Məhəmməd başını aşağı salıb dedi: "Gərək bağışlayasınız. Cəbhədə vəziyyət yaxşı deyil. İşim də elədir ki, uşaqları tək qoya bilmirəm".

Hamımız bir yerdə oturandan sonra Məhəmməd Qulaməliyə dedi: "İcazənizlə toyu tezləşdirmək istəyirik. Fikriniz nədir?"

Qulaməli dedi: "Sən necə istəyirsən, oğul".

Toydan, alış-verişdən və digər işlərdən söz düşdü. İsmət Məhəmmədin əlini tutub dedi:

"Məhəmməd, bilirəm ki, işin çoxdur. Alış-verişə anamla gedərəm, nə lazım olsa, alaram".

Məhəmməd hər şeydən arxayınlaşdı. Söhbətimizi etdik və o, ertəsi gün cəbhəyə qayıtdı.

Toy vaxtı bilinəndən sonra İsmətə dedim: "Sənə öncədən bir qədər cehiz hazırlamışam. Cümə axşamına qədər də vaxtımız çoxdur. Bazara gedərik, bəyəndiyini alarıq".

Təəccüblə dedi: "Cehiz?! Yox, əsla. Məhəmmədlə mən həyatımızın dəbdəbəli olmasını istəmirik. Həm mən, həm Məhəmməd razılaşdıq ki, aza qane olaq və müştərək həyatımızı çox sadə şəkildə başlayaq. Əsas məsələ bir-birini başa düşməkdir. Mənim anam! Sənə qurban, özünü bu qədər əziyyətə salma".

Hər dəfə cehizdən söz düşəndə tez deyirdi ki, mən cehiz istəmirəm. Bir dəfə Qulaməli ilə uşaqların yanında da bundan söz saldım. İsmət narahat olub dedi: "Mən dedim ki, heç nə istəmirəm. Axı nə üçün bu qədər israr edirsiniz?"

– Axı nə üçün istəmirsən?

– Allah istəsə, özü bizə hər şey verəcək.

– Böyük bacılarına cehiz vermişəm. Sənə verməsəm, ədalətsizlik olar.

– Ədalətsizlik niyə olur, ana can?!

Çox israr etdim, o isə sözünün üstündə durub deyirdi ki, cehiz istəmirəm.

Toy günü yaxınlaşırdı. Çox həyəcanlı idim. Toya üç gün qalmış çoxlu xahişdən sonra ona altimetrlik bir xalça, bir qədər qab-qasıq və digər bir neçə şey aldım. O, evdə olmayanda nənəsi ilə bazara gedib alır və dərzilə otağının bir küncünə qoyurdum.

İsmət evə gələndə ona dedim: "Gərək bazara, toy alış-verişinə gedək. Vaxtın olan kimi getmək lazımdır". Dedi ki, yaxşı.

Toyuna iki gün qalırdı. Qohumlara xəbər verməli idik. Qərara gəldik ki, yaxın dost və qohumlarımızdan yalnız bir neçə nəfəri dəvət edək.

Çərşənbə günü Mərziyənin toyu idi. Məhəmmədin anası Fatimə xanım bizi də dəvət etmişdi. İsmət dedi: "Səhər tezdən qayınanamgilə gedəcəyəm ki, toy üçün nə kömək lazımdırsa, edirəm".

– Mən də gəlirəm.

– Yox, ana, sən çoxlu işlərin var. Həm də günorta qayıdanda gərək bazara, toy alış-verişinə gedək.

– Yaxşı.

Ertəsi gün səhər yeməyini yeyən kimi getdi. Günortaya yaxın qayıdıb dedi: "Qayınanam göyərti almışdı. Hamımız oturub onları təmizləyəndə Məhəmməd cəbhədən gəldi.

- Nə yaxşı.
- Bu gün Məhəmməd cehizi aparmağa gələcək. Mərziyənin cehizini də bu gün aparırlar.
- Mübarək olsun! Allah xoşbəxt eləsin!
- Bir qədər sonra İsmətə dedim: "Hələ mağazalar bağlanmayıb. Alış-verişə getmək istəmirsən?! Gecikirik".
- Hazırlaşdı və birlikdə bazara getdik. Axşam İsmət gəlin paltarı üçün nə qədər pul lazım olduğunu soruşmuşdu. Mən də demişdim ki, qara çadranın qiyməti bu qədər, güllü ağ çadranın qiyməti bu qədər, paltar bu qədər və s. Nə qədər pul lazım olduğunu təxmini hesablamışdım. Bazarda bir qara və bir ağ çadra seçib dedi: "Başqa bir şeyə ehtiyacım yoxdur".
- Evə qayıdanda dedim: "Bəs toy paltarın nə olacaq?"
- İstəyirəm Məkkədən gətirdiyin ağ toxunma parçadan tikəsən.
- Dedim ki, yaxşı, qızım, tikərəm.
- İsmətin paltar və çadralarını özüm tikdim. Çadranın ölçüsünü götürmək üçün parçanı başına atdım. Qayçını parçaya qoyanda zikr deməyə başladı. Başımı qaldırıb təəccüblə soruşdum: "Nə deyirsən?"
- Şəhadət duasıdır.
- Nə üçün şəhadət?

– Yəni bu çadranın altında şəhid olmağa layiq olum.

Bir anlıq dayandım. O, yenidən dua oxumağa başladı. Əlimin gücü azalmışdı. Yavaş-yavaş parçanı kəsir və onun duasını dinləyirdim. Oxuduğu zikr və duanın mənasını bilmirdim, amma şəhadət üçün dua oxuduğunu deyəndə çox sevindim.

Axşamüstü Məhəmməd dostları ilə birgə cehizi aparmağa gəldi. Əşyaları maşına qoydular. Əlirza onlara sərini su təklif etdi. Məhəmməd həyəətə gəlib mənə və Qulaməliyə çox təşəkkür etdi. Bir qədər sonra isə İsmət və mən Məhəmmədlə birgə onlara getdik. İsmətlə Mərziyənin cehizlərini sevinc içində otaqlarına düzdülər. Mərziyənin atası da orada idilər.

Bir qədər sonra Fatimə xanımla anası həyəətə iki stul qoydular. Böyük həyətləri var idi. Sayımız altı-yeddi nəfər idi. Siddiqə xanım Məhəmmədlə Qulamrzanı stullarda oturtdu. Məhəmmədin nənəsi xına gətirmişdi. Deyirdi ki, bu gün xınayaxdı axşamıdır, gərək oğullarımın əl-ayaqlarına xına yaxım.

Günəş şüasından üzləri yanmış Məhəmmədlə Qulamrza stulda yan-yana oturdular. Yorgunluq üzlərindən aydın sezilirdi. Qardaşların heç biri həmişə əməl edilən adət-ənənələri qəbul

etmədilər. O qədər cəbhədə vuruşmuşdular ki, dostlarının şəhadəti yadlarına düşəndə bizə deyirdilər: "Bu mərasimə ehtiyac yoxdur".

Nənə onlara yerli Dezful şeirlərindən oxuyurdu. Biz də əl çalır və salavat deyirdik. Uşaqlar da sevinib oynayırdılar. İsmətlə Mərziyə otaqlarının yanında dayanıb uzaqdan baxırdılar. Nənə bir qab gətirib xınanı tökdü. Fatimə xanım bir dolçadan nənənin əlinə su tökür, o da xınanı qarışdıraraq qarışdıraraq Məhəmmədlə Qulamrzaya xoşbəxtlik arzulayırdı. Fatimə xanım adət-ənənələrə əməl olunmasını istəyirdi. Xına hazır olandan sonra anası ilə birgə qabı götürüb Məhəmmədlə Qulamrzanın önündə dayandılar. Gənclər birbirinə baxıb dedilər ki, əsla mümkün deyil. Nənə onların əl-ayaqlarına xına yaxmağı çox istəyirdi, amma onlar zarafat və gülüslə ortanı qarışdırdılar, biz də bu mərasimin xeyrindən keçdik.

Nənə çox israr elədi, onlarsa razılaşmadılar. Nənə həyətdə oturub uşaqları başına yığdı və onlara şeir oxumağa başladı. Uşaqlar sevincək köynəklərinin qolunu çırmayıb əllərinə xına yaxılmasını gözləyirdilər.

Müharibənin ilk günlərində Bəsicin işi olduqca çox idi. İsmət dedi ki, gedib uşaqları toyuma dəvət etmək istəyirəm. Dedim: "Qızım, onlara məndən salam söylə və de ki, mütləq gözləyirəm".

İsmət getdi və bəzi dostlarını cümə axşamı toya dəvət etdi. Qayıdandan sonra mənə dedi: "Çox israr etdim, amma Qadın bəsicinin Mərkəzi Şurasında beş nəfər var. Hamısı gəlib oranı boş qoya bilməzlər".

Cümə axşamı onların üçü bizə gəldi. İsmət dostlarını görüb təəccüblə dedi: "Bu qədər işin içində gəldiyinizə inana bilmirəm".

Onlar İsmətin üzündən öpüb məni və qohumları təbrik etdilər.

Mən bacılarımla, qohum və qonşu qadınlarla birgə həyətdə oturub yemək bişirirdim. İş görə-görə salavat deyir, şənlənirdik. Günortaya paxla plovla qiymə xuruşu hazırladıq.

Dezfulun müharibə şəraitinə görə mərasimlər gündüz keçirilirdi. Axşamlar hər yer qaranlıq olur, şəhər mütləq sükuta bürünürdü. Qərara gəlmişdik ki, qonaqlar günorta yeməyinə gəlsinlər, axşam da İsməti köçürək. Günorta camaat namazından sonra nahar süfrəsi açdıq.

Toyunun çox sadə keçdiyinə görə əsla narahat deyildi. Hətta süfrə başında oturanlara gülürüzlə gözəl bir cümlə dedi: "Bu xərəklərdən yeyin, cənnət xərəkləridir".

Süfrəni toplayandan sonra dostları onu dövrəyə alıb təbəssümlə dedilər: "İndi üz-başına əl gəzdirmək vaxtıdır. Axı bu axşam gəlin olacaqsan!"

– Yox, mümkün deyil.
– Nə üçün?
– Qonşularımızın bir neçəsi şəhid verib. Onların şəkillərini görəndə özümə belə bir şeyi rəva görmürəm.

İsmət toy günü bir gəlinin gördüyü işlərin heç birini qəbul etmədi. Həmin gün dostlarının arasında söhbət etdi. Hamı üçün dua edəndən, xeyir və bərəkət istəyəndən sonra dedi: "İzdivac dinin yarısıdır və dini təkmilləşdirməlidir. İzdivac arzu və istəklərə çatmaq üçün yox, Allaha yaxınlaşmaq və Allah rəsulunun dinində kamilliyə çatmaq üçündür. Quran ayələrinə əsasən, hər bir varlığın bir həmdəmi olmalıdır. Siz bacılar ailə qurmağa hazırlaşmalı və dəbdəbə barədə düşünməməlisiniz. Həmişə qane olun, paklıqlara nail olmaq üçün ən yaxşı yolu seçin. Mən sizə ailə qurmağı tövsiyə edirəm. Çünki ən yaxşı hüzurunu ailə qurmaqla əldə etmək olar". İsmətin dostlarına belə sözlər dediyinə çox təəccübləndim.

Şəhidlərə və o əzizlərin əzalı analarına hörmət olaraq, sadə manto-şalvar, yaylıq və ağ bir çadra ilə bəxt evinə hazırlaşdı. Yalnız şəhid anası inciməsin deyə ömrünün ən yaddaqalan gününü olduqca sadə şəkildə yaşadı. Hətta həmin axşam dostlarını Kumeyl duasına dəvət etmişdi. Dostları işlərinin çoxluğuna görə bizdən üzr istədilər və təbrik edib getdilər.

Axırıncı otağı qadınlara ayırmış, həyətə isə stul düzüb kişilərə vermişdik. Axşamüstü birdən küçədən səs gəldi və hamı qapıya boylandı: "Ağa bəyin salamatlığına salavat!"

Məhəmməd başını aşağı salıb təbəssümlə, qohumlarının və döyüş yoldaşlarının arasında həyətə girdi. Döyüş yoldaşları yaşıl korpus formasında Məhəmmədin dövrəsinə toplaşib ucadan salavat deyirdilər.

Otaqdan sikkə, noğul və konfet götürüb ovuc-ovuc Məhəmmədin başına tökdüm. Xəcalətindən qızarmışdı.

Məhəmməd həmişəki kimi hərbi şalvarını geyinmiş, üstünə boz sadə bir köynək salmışdı.

Cəbhə və korpus uşaqları məclisi ələ keçirib istədikləri kimi idarə etməyə başladılar. Bəzən salavat deyirdilər, bəzən də ucadan təkbir.

Məhəmmədə yaxınlaşıb soruşdum: "Bəs nə üçün gec gəldin?"

– Şam yeməyindən sonra hamının başı söhbətə qarışdı. Birdən yadıma düşdü ki, maşın danışmamışam. Gəlini gətirmək üçün maşın tapmağa getdim. Elə bu fikirdə idim ki, küçədə dostların biri maşını ilə qabağımda əyləcə basdı. Maşının şüşəsini aşağı salıb dedi: "Məhəmməd, bəs nə üçün qapının ağzında dayanmısan?"

Dedim ki, gəlin maşını yaddan çıxıb, maşınını verə bilərsən?

Dedi: "Maşın atamındır, gərək gedib icazə alım. Gözlə, indi gəlirəm".

Bir neçə dəqiqədən sonra qayıtdı. Gəlin maşını sarıdan arxayın olandan sonra yadıma düşdü ki, qohum və dostlar üçün də maşın lazımdır. Yenə nə edəcəyimi bilmədim. Narahat halda evin bayırında addımlayırdım. Birdən yanımdan bir mikroavtobus keçdi. Əlimi qaldırıb ardınca qaçdım. Sürücü dayandı. Salam verəndən sonra dedim: "Toyumdur, bir mikroavtobus axtarıram. Bizi apara bilərsiniz?"

Sürücü dedi: "İndi işdən qayıdıram, çox yorğunam".

Sonra mənim narahatlığımı görüb dedi: "Yaxşı, minin".

Qohum-qonşular mikroavtobusa minib yola düşdülər. Mən də onların arxasınca maşınla gəldim".

Məhəmməd maşına nə gül vurmuşdu, nə də hətta yuyub təmizləmişdi. Şəhərin müharibə vəziyyətinə və hər an raket hücumunun başlanma ehtimalına görə İsməti gecikmədən öz qohum və dostları ilə birgə həmin maşınla evlərinə apardı. Biz də yola salmaq üçün arxalarınca getdik.

Dostları və döyüş yoldaşları evdə bəylə gəlinin gəlişini gözləyirdilər. İçəri girən kimi qarşımızda dini şeirlər oxumağa başladılar. İsmət bütün üzünü çadra ilə örtmüşdü. Fatimə xanım və digər

xanımlar da yanımızda dayanmışdılar. Dostları on nəfər idilər. Məhəmmədlə İsmətin önündə dayanıb ucadan oxuyurdular:

Gəl, ilahi ruh nəğməsilə,
Cəngi çal ilahi eşqin səsilə!
“Ələm nəşrəh ləkə sədrək!”

Gəl hidayət, tövhid və ədalət səngərinə,
Qanlı şəhadət günəşinin saçan yerinə!
“Ələm nəşrəh ləkə sədrək!”

Alaq birlikdə qan daman şər qılıncını,
Allah, xalq və ümmət düşmənindən!
“Ələm nəşrəh ləkə sədrək!”

Sonra çoxlu təkbir dedilər və sağollaşib getdilər.

Qonaqlar bir-bir onlara xoşbəxtlik arzulayıb gedirdilər. Mən, Qulaməli və qohumlarımızın bir neçəsi gəlini yola salmaq üçün bəy evinə qədər getmişdik. Məhəmmədin valideynləri ilə sağollaşanda İsmət Məhəmmədə dedi: "Cümə axşamıdır. Came məscidinə Kumeyl duasına gedək?"

O dedi: "Əla fikirdir. Gedək".

Ağ gəlin çadrasını bir qara çadra ilə əvəzləyib məscidə getməyə hazırlaşdı. Fatimə xanım onların niyyətini bilib qonaq otağından tələsik həyətdə düşdü və dedi: "Məhəmməd! Məhəmməd! Hara gedirsiniz?"

Məhəmməd İsmətə baxıb dedi: "Kumeyl duasına".

Fatimə xanım Məhəmmədə baxdı və təəccüblə dedi: "Toy axşamında harasa getmək olar?!"

Məhəmməd dedi: "Kumeyl duası çox savabdır. Qoy bizi də sığortalasınlar".

Fatimə xanım dedi: "Heç olmasa, gələn həftəyə saxlayın".

Məhəmməd dedi: "Biz artıq hazırlaşmışıq".

Fatimə xanım İsmətin üzündən öpüb dedi: "Dualarınızda bizi unutmayın!"

Məhəmmədlə İsmət came məscidinə gedib müştərək həyatlarını Kumeyl duası ilə başladılar.

Dezfulda adət belədir ki, toy gününün səhəri gəlinin ailəsi gəlinə və bəyin ailəsinə hədiyyə aparır. İsmət toydan qabaq demişdi ki, sabah əziyyətə düşüb hədiyyə gətirmənizi istəmirəm. Ona demişdim: "Belə şey olar?! Mən bacıların üçün bu adətə əməl etmişəm. Camaat nə deyər?!"

O isə belə cavab vermişdi: "Onda Şirazdan mənə aldığımız dördcildlik Üsuli-Kafi kitabını gətirərsiniz".

Toyundan bir il öncə Şiraza gedəndə atasına demişdi ki, mən bu kitabları istəyirəm. Yadımdadır, çox axtarandan sonra kitabları tapıb aldım. O kitabları o qədər oxumuşdu ki, hər səhifəsini əzbər bilirdi.

İsmətə demişdim ki, qızım, bu da mənə ayıbdır, belə olmaz... Cavab vermişdi ki, narahat olma, bunlar mənə ən yaxşı hədiyyədir.

Toyun səhəri nənəsi ilə mən bir qab halva, şirniyyat və dördcildlik Üsuli-Kafi kitabını götürüb bəy evinə getdik, onları İsmətə hədiyyə verdik.

Məhəmmədin ailəsi də bizə çox təşəkkür etdi. İsmət dedi: "Ana, gedəndə səninlə bir işim olacaq".

Qayınanası ilə bir qədər oturub danışandan sonra sağollaşdıq. İsmət məni qapıya qədər ötürüb dedi: "Ana, xahiş edirəm mənə hədiyyə gətirən qohum və tanışlardan heç nə qəbul etməyəsən. Məgər demirlər ki, bu hədiyyələr bir növ borcdur, adətdir?! Mən heç kimə borclu qalmaq istəmirəm. Sən hədiyyə gətirmə ki, başqaları da gətirməsinlər. Bəlkə kiminsə buna imkanı yoxdur".

Ona dedim: "Yaxşı, necə məsləhətdirsə. Atanla mənim hədiyyəmi də sonra gətirərəm".

Dezful rayonunun adət-ənənəsinə görə, toydan üç gün sonra gəlinin üçgün mərasimi keçirilir. Orada gəlinin və bəyin dost-tanışları onlara hədiyyə gətirirlər.

Həmin gün İsmət heç kəsdən hədiyyə qəbul etmədi, hətta öz bacı və qardaşından da. Mən də

hədiyyəsini iki gündən sonra nənəsi ilə göndərdim.

Bir neçə gündən sonra ona bir qızıl üzük aldım. Qərara gəlmişdim ki, bizdən qəbul etmədiyi bütün toy hədiyyələrinin yerinə ona verim. Bizə ilk dəfə gələndə üzüyü verib dedim: "Bunu sənin üçün düzəltmişəm. Barmağına tax, görüm ölçü düzdürmü?"

– Niyə belə etdin, ana? Sənin zəhmətə düşməyinə razı deyildim.

– Qızım, bu hədiyyəni qəbul elə. Bəlkə bir gün lazımın olar, pulundan istifadə edə bilərsən.

İsmət üzüyü barmağına taxdı və dərhal da çıxardı. Mehriban şəkildə dedi: "Kimin Allahı varsa, dünyanın harasında olsa, aciz qalmaz".

Mən narahat olmayım deyə, əlavə etdi: "Barmağıma bir az böyükdür. Özündə qalsın, ana can!" Məni öpdü və təşəkkür etdi.

İsmətlə Məhəmməd öz yeni həyatlarına İslam hökmlərinə əməl etməklə başladılar. İsmət toylarından sonra ilk dəfə bizə gələndə ondan soruşdum: "İsmət can, qızım, nəsə çatışmazlığınız varsa, kömək edirəm"

– Yox, şükür Allaha. Məhəmmədin maaşı bizə bəs edir.

Sonra əlavə etdi: "Ana, mən xums vermək istəyirəm".

– Nə üçün? Axı siz həyatınıza bir neçə gündür başlamısınız?

– Məhəmmədin illik xumsunu deyirəm. Dünən cəbhədən qayıdanda maaş almışdı. Xumsunu ayırdı. Ona dedim ki, xumsu hesablamaq mənim boynuma. İndi toyumuzdan bir həftə keçir, onun xumsunu ödəmək vaxtı çatıb. Məndə bir qədər pul var, istəyirəm onu babama verim ki, Quma aparsın. İstəyirəm boynumuzda heç nə qalmasın.

İsmətlə birlikdə xumsu hesablamağa başladıq. Təyin etdiyimiz məbləği mənə verdi ki, atama verim və o da Quma aparıb ödəsin. Atam bir gün qabaq müqəddəs Qum şəhərinə gedib-gəlmişdi. O, İmam Xomeyninin dəftərxanasından mənə bir xums icazənaməsi gətirmişdi. Mən malımın xumsunu ehtiyacılıar arasında bölə bilirdim. Allaha şükür edirəm ki, gənclikdə bu mühüm işi görmüşəm və onun sayəsində Allah bizə halal və bərəkətli ruzi bağışlayıb.

Atası ilə mən bu işlərə əhəmiyyətli yanaşırdıq. Buna görə də İsmətin istəyi gözlənilməz deyildi. Atam onların xumsunu ödəyəndən sonra aldığı qəbzi İsmətə verdim.

Müştərək həyatlarından bir qədər sonra bir gün dedi: "Məhəmmədin davranışını görüb arzularıma çatdığımı düşünürəm".

– Necə məgər?

– Yoldaşım həm pasdardır, həm döyüşçü. Çox sevinir və Allaha şükür edirəm. Bu həyatdan o qədər həzz alır və razılıq hissi keçirirəm ki, elə bil bomba və raket altında deyiləm.

– İnşallah, qoşa qarıyasınız!

– Məhəmməd həmişə cəbhədə olduğuna görə, evə çox az gəlir. Qərara gəlib ki, məni bal ayına aparsın. Üçgünlük bir məzuniyyət alıb. Sabah Quma getməliyik.

– Allaha əmanət olun! Mənim salamımı da həzrət Məsuməyə (ə) yetirin.

Bir qədər söhbətləşəndən sonra sağollaşib getdi.

Üç gündən sonra səfərdən qayıtdı və Məhəmmədlə birgə bizə gəldi. Məhəmməd həyətdə oturdu. Onlara meyvə və çay gətirmək istəyəndə İsmət dedi: "Ana, zəhmət çəkmə, biz indi çatmışıq. Məhəmməd yorğundur, gərək evə gedək. Ona dedim ki, anamı görmək istəyirəm. Buna görə əvvəlcə buraya gəldik".

Məhəmməd İsmətə baxdı və zarafata mənə dedi: "Qismətimin bu qədər yaxşı olacağını düşünməzdim".

Gülümsəyib dedim: "Niyə ki?"

– Quma getməyə çox tələsirdim. Qatar bileti almışdım. Dəmiryol vağzalında Əndimeskdə idi. Mən otağın qapısının ağzında əlimdə çamadan

İsməti gözləyirdim. Dedim ki, gecikirik, nə axtarırsan?

Dedi ki, fırçam və diş pastası yoxdur, hara qoyduğumu bilmirəm. Gülüb dedim: "Orada cəmi üç gün qalacağıq, gəl, qatara gecikəcəyik. Vağzala maşın da tapılmır".

İsmət mənə baxıb dedi: "Peyğəmbər bizə təmizliyi tövsiyə edib. Üç gün onun tövsiyəsinə əməl etməmək olarmı?! Təkcə sağlamlığa görə yox, həm də Peyğəmbərin tövsiyəsinə görə dişimi fırçalamalıyam".

Belə güclü dəlil eşidəndən sonra sakit qaldım. Fırçanı və diş pastasını tapdı, birlikdə yola düşüb Əndimeşkə getdik.

Qumda vağzala çatanda çamadanı götürdüm və taksilərə doğru yola düşdük. Qumda da sıxlıq idi. Döyüş bölgəsindən olan əhalinin çoxu oraya sığınmışdı. Yarım saatdan sonra, nəhayət, bir taksi tapıb mindik. Sürücüyə dedim ki, məqbərəyə sür".

Ardını İsmət davam etdirib dedi: "Həzrət Məsumənin məqbərəsinin günbəzini görəndə kimi ikimiz yan-yana dayanıb salam verdik. Məhəmməd üç gün icazə aldığına görə orada yalnız bir gün qaldıq, iki gün də gedib-gəlməyimiz oldu. Məqbərəyə yaxın bir mehmanxanaya getdik. Əşyalarımızı otağa qoyduq, səhər yeməyini yedik və ziyarətə hazırlaşdıq.

Məhəmməd məqbərənin həyətidə bir yer təyin edib dedi: "Günorta namazından sonra burada görüşərik".

Azandan öncə ziyarətə getdik. Zöhr namazını cəm halda qıldıqdan sonra əsas həyətdə Məhəmmədi gözlədim. Bir qədər sonra gəldi. Ona dedim: "Ziyarətin qəbul olsun!"

Gülüb dedi: "Səninki də qəbul olsun!"

Mehmanxanaya qayıdanda məqbərənin ətrafındakı dükanlara baxırdıq. Məhəmməd ilk gümüş dükanını görən kimi mənə dedi: "Gəl, burada üzüklərə baxaq".

Mağazaya girəndən sonra yavaşca dedi: "Biz ki üzünün rəngini görmədik. Bu nişan üzüyü necə olur?! Heç olmasa, üzük adlı bir şey alıb sənə hədiyyə verək".

Satıcı bizə üzükləri göstərdi. Bir əqiq üzük seçdim".

Üzüyünü göstərib dedi: "Bax, ana, qəşəngdir!"

Dedim: "Sənin seçdiyən hər şey yaxşıdır. Həm incədir, həm də sadə. Mübarəkdir!"

Toyuna aldığı hər bir şey kimi üzüyü də çox sadə idi.

Altıncı fəsil:

Göylərə doğru

Müharibə dövrü idi. Məhsul çatışmazlığı vardı. Həmin günlərdə fotoaparət çətin tapılırdı. Bir gün bütün ailə üzvlərimizlə bir yerdə oturmuşduq. Birdən Əlirza əlində fotoaparət içəri girib dedi: "Yadigar şəklinizi çəkmək istəyirəm".

İsmət də bacılarının arasında oturmuşdu. Hamıdan qabaq ayağa qalxdı, bir-bir onların yanında dayanıb şəkil çəkdirdi. Fotoaparatın qəfil gəlişi möcüzə kimi idi. O vaxta qədər birlikdə elə gözəl şəkillər çəkdirməmişdik. Əlirza fotoqraf olmuşdu.

İsmət bütün bacıları ilə şəkil çəkdirəndən sonra mənə soruşdu. Qonaq otağında düyü təmizləyirdim. Əlirza ilə yanıma gəldilər. İsmət yanımda oturdu, Əlirza da fotoaparatı qaldırdı. Ona dedim: "Əli, oğlum, qoy hicabımı düzəldim".

Əlirza özümü itirdiyimi görüb güldü. Biz də onunla birlikdə gülməyə başladıq. Əlirza tez-tez deyirdi: "Hazırsınız? Bir az cəld! Fotoaparatı sahibinə verməliyəm".

Biz bir-birimizə baxıb gülüşümüzün qarşısını almağa çalışdıq və Əlirza axırncı şəklini də çəkdi.

İsmət dedi: "Ana, bu şəkli özündə yadigar saxla, mən şəhid olandan sonra nə vaxt mənim üçün darıxsan, ona bax və həmişə məni xatırla".

Mən gülə-gülə cavab verdim: "Qızım, əgər şəhidlik olsa, hamımız birliklə şəhid olarıq və Allahın lütfü bizə şamil olar. Əgər taleyimiz sağ qalmaq da olsa, hamımız sağ qalarım".

Şəkil çəkdirəndən sonra bacısı Fərxundənin bir neçə gün öncə gəlmiş elçisi haqda maraqlandı.

– Fikriniz nədir?

– Hələ Fərxundənin yaşı azdır.

– Eşitmişəm dindar ailədən, yaxşı oğlandır.

Mən onu razı salaram.

Gedib Fərxundənin yanında oturdu, çoxlu söhbət etdilər. Qulağım onda idi. Fərxundəyə deyirdi: "Çərbərian ailəsi¹ şəhid ailələrindəndir. Bütün ailəsini itirmiş bir şəhid övladının həyat yoldaşı olmaqdan yaxşı nə ola bilər?! Bir ailədən on altı nəfər şəhid olub, yalnız elçi düşən bu oğlan və iki bacısı sağ qalıb. Eşitmişəm o da döyüşçüdür".

Fərxundə ilə danışdı razı saldı. Günorta idi. Məsciddən azan səsinə eşidib ayağa qalxdı və dəstəmaz aldı. Namazını qılıb yenidən yanımda oturdu, əlini boynuma saldı, üzümü öpüb dedi: "Allah amanında!"

¹ Çərbərian ailəsi raket hücumunda şəhadətə qovuşmuşdu.

Baxışlarımız bir neçə saniyə bir-birinə düyünləndi. Təbəssümlə yanımdan qalxdı və bacıları ilə sağollaşdı. Bir qədər sonra fikrə gedib dodaqaltı dedim: "İsmət nə üçün bu gün belə sağollaşır?"

Ayağa qalxıb həyəətə keçdim, onu səslədim: "İsmət! İsmət! Qızım, dayan! Hara gedirsən?"

– Bibimə dəyməyə gedirəm. Pərvinlə də işim var. Bəlkə babamın yanına da getdim. Yolüstü dükana gedib atamı da görəcəyəm. Sonra da evə.

Hər dəfə gələndə bütün qohumlara baş çəkdiyini bildiyim üçün mənə qərribə gəlmədi. Evləri uzaqda idi. Onlar Səhrabedər məhəlləsində yaşayırdılar, biz isə Siyahpuşan məhəlləsində.

Bu yolu gedib-gələrkən bütün qohumlara baş çəkir, hallarını soruşur və həmişə deyirdi: "Qohumlara baş çəkmək vacib əməldir". Allah-Taalanın və imamların tövsiyəsinə uyğun olaraq, görüş və ziyarətdən xoşu gəlirdi. Xüsusən bir hadisə baş verəndə, kimsə xəstələnəndə imkan daxilində ona kömək etməyə çalışırdı. Həmin gün bütün qohumlara baş çəkmiş, axırda da atasının dükanına getmişdi.

Qulaməli dükandan qayıdanda dedi: "Bu gün İsmət dükana gəldi və çoxlu söhbət etdik. Ondan Məhəmmədin vəziyyətini soruşanda dedi: "Dostları şəhərə gələndə bizə xəbər gətirirlər. Məhəmməd yaxşıdır". Paltar tikirdim. Yanımda

oturdu, mənə baxdı və söhbət etməyə başladıq. Sağollaşıb gedəndə dedim: "Qoy gəlim, səni evinizə aparım". Mənə dedi: "Sağ ol. Bəsidəki uşaqlara da baş çəkəcəyəm".

Bizim ailəmizdə müqəddəs şəhid qəbirlərini ziyarət etmək daimi bir qayda idi. Şəhidlərin heç biri qohumumuz olmasa da, onların şəhadəti ilə fəxr edir, imkan daxilində şəhid ailələrini görməyə və Şəhidabad məzarlığını ziyarət etməyə çalışırdıq.

Əlbəttə, Dezfulun qanlı-qadalı günlərində o müqəddəs məkanın mənəvi ab-havası vəsfəgəlməz idi.

Mənsurə ilə Fərxundə Şəhidabada gələcəkdilər. Mən onlardan öncə qonşuların biri ilə oraya yollandım. Orada bir neçə partlayış səsi eşitdim. Şəhidləri ziyarət edəndən sonra evimizə yola düşdüm. Küçəmizə girəndə dost-tanışlarımızın qapımızın ağzına toplaşdığını gördüm. Ürəyim üzüldü. Öz-özümə dedim: "İlahi! Nə baş verib?"

Evə girdim. Sözlərini anlamasam da, danışmaq səslerini az-çox eşidirdim. Nə üçün bir-biri ilə danışdıqlarını da bilmirdim. Bütün vücudumu həyəcan bürüdü.

Öz-özümə o qədər fikirləşdim ki, evdə qala bilmədim. Nə baş verdiyini və tanışların nə üçün bizim küçəmizə toplaşdığını bilmək istəyirdim.

Çadramı başıma atıb həyəətə düşdüm, küçə qapısının dəstəyini tutub dartdım. Kimsə bayırdan qapını çəkirdi. Dəstəyi bir də daha möhkəm dartdım. Bir qədər açıldı və qapının arasından Mənsurə ilə Əlirzani gördüm. Mənsurəyə dedim: "Qapını nə üçün tutmusan? Nə üçün məni bayıra çıxmağa qoymursan? Deyin, görüm nə olub? Mənə bax, atana nəşə olub?"

Çox həyəcanlandım. Mənsurə ixtiyarsız olaraq əlini qapının dəstəyindən çəkdi. Qapı açılanda küçədə qohumların ağladığını görüb nə isə baş verdiyini bildim. Mənsurə ilə Əlirzani həyəətə çağırdım. Heç biri gözlərini məndən çəkmirdi.

Əlirza məni qucaqladı və kövrək səslə dedi: "Ana, İsmət şəhid olub".

Ona dedim: "Əlirza can, əgər Allah yolunda səni də versəm, yenə dözə bilərəm".

Mənsurə də qəhər içində dedi: "Sən gedəndən sonra Fərxundə ilə Şəhidabada getmək istəyirdik. Təxminən saat üçdə şəhəri güclü bir partlayış səsi bürüdü. Hansı bölgənin hücumu məruz qaldığını bilmək üçün dama çıxdıq. Qədim körpünün yaxınlığından havaya tüstü və alov qalxırdı. Bir neçə dəqiqədən sonra getməyə hazırlaşdıq. Şəhidabad məzarlığında Fərxundə ilə birgə bir-bir qəbirləri ziyarət edirdik. Mən şəhidlərin şəkillərinə baxırdım. Bir məzarın yanından keçəndə başdaşının üstündəki yazı diqqətimi

çəkdi. Qarşısında dayanıb dedim: "Gör buraya necə gözəl ayə yazılıb: "Ey rahat və arxayın ruh! Dön Rəbbinə, sən Ondan razı olaraq, O da səndən! Bəndələrimin arasına qatıl! Cənnətimə daxil ol!" Xoş hallarına! Əgər biz də bir gün şəhid versək, başdaşına bu ayələri yazarıq".

Fərxundə mənə baxır, təbəssümlə sözlərimi təsdiqləyirdi. Mən dedim: "Amma yox, olmaz!" Səbəbini soruşanda dedim: "Axı bu başdaşı iki məzara aiddir, buna görə belə böyük alınıb".

Ayələri yavaşca zümzümə edirdim. Yazıya baxa-baxa Fərxundəyə dedim: "Çox gözəldir! Kaş biz də şəhid ailəsi olaydıq!"

Günəşin batmasına az qalırdı. Şəhidləri ziyarət edəndən sonra babamgilə getdik. Qohumların hamısı oraya toplaşmışdı. Əlirza məni görəndə kimi yaxınlaşıb dedi: "Mənsurə, buraya gəl, səninlə işim var".

– Nə olub?

– Bir söz desəm, narahat olmazsan?

– Yox. De.

– İsmət yaralanıb.

Ürəyim bərk döyünməyə başladı.

– Nə vaxt? Harada? Ona nə olub?

– Bilirsən... Axı...

Əlirza mənə baxırdı. Mat-məəttəl onun üzünə baxıb dedim: "Düzünü de. Nə olub?"

Bir qədər dayanıb dedi: "İsmət şəhid olub".

– Nə?! Şəhid olub?!

– Yürüşdə qayınanası və qayını yoldaşı ilə birlikdə qədim körpünün üstündə raket hücumuna məruz qalıblar.

Bərkdən ağlamağa başladım və hiçqıra-hıçqıra dedim: "Gərək anam bilməsin".

Babamgildən buraya qədər qaçdım. Əlirza da arxamca qaçırdı. Qapıya çatan kimi dəstəyi möhkəm tutdum ki, bayıra çıxıb camaatı görməyəsən.

O ağlayırdı, Əlirza da kədərli halda başını aşağı salmışdı. Dəstəməz alıb səccadəmi sərdim, namaz qılmağa başladım. İki rəkət şükür namazı qıldım. Uşaqlar mənə baxıb ağlayırdılar. Qərribə halda idim. Bir tərəfdən İsmətin şəhadəti haqda düşünürdüm, bir tərəfdən də uşaqlara görə narahat idim.

Şam azanına yaxın Pərvin anası və bəzi qohumlarla birgə gəldi. Məni görən kimi dedi: "Qohumlar bizə İsmətin şəhid olduğunu dedilər".

Şokda idi. Heyrətlə dedi: "İsmət bir neçə saat öncə mənimlə telefonla danışdı. İnanmıram ki, ən yaxşı dostumu bir də görməyəcəyəm".

Qızlar çox narahat idilər. Mən onlara təskinlik verirdim. Pərvin dayanmadan ağlayırdı. Mənə dedi: "Dayıdostu! İsmət həqiqətən şəhid olub? Dünən onunla vədələşdik ki, bu gün mənə zəng vursun və birlikdə Şəhidabada getmək saatını

dəqiqləşdirək. Təxminən saat ikidə zəng vurdu, salamlaşandan sonra dedi: "Pərvin, mən küçədəki telefon köşkündən danışıram. Qayınanam və Mərziyə ilə birgə Behişt-i-Əli məzarlığına gedirik. Oradan da Şəhidabada gedəcəyik. Bizimlə gəlibsən?"

Şəhidabad məzarlığı bizim evə yaxın olduğuna görə dedim ki, orada görüşərik. Son cümləsi bu oldu: "Axırını iki rialımı sənin üçün xərcledim".

Telefon kəsildi. Hazırlaşmaq üçün otağa keçdim. Nə qədər ötdüyünü bilmirəm, amma birdən güclü bir gurultu qopdu. Öz-özümə dedim ki, Allah İsmətdən uzaq eləsin. Sonra getmək fikrindən daşınıb evdə qaldım. Dayıdostu, birdən-birə nə oldu? İsmət haradadır?!"

Pərvin divara söykənib İsmətlə keçirdiyi günləri xatırlayır və ağlayırdı. Qulaməli gələndə qızlar daha bərkdən ağlamağa başladılar. Qulaməli sakitcə bağçanın yanında oturdu. Ona yaxınlaşıb dedim: "İstəyirəm İsməti Şəhidabad məzarlığında dəfn edək".

Qəbul etdi. Gedib qızlara dedim: "Şəhidabad məzarlığı İsməti arzulayıbmış". Yenidən ucadan ağlamağa başladılar. Pərvin deyirdi: "Bundan sonra İsməti həmişə Şəhidabadda görməli olacağıq".

Mən də son yadigar şəklini və İsmətin sözlərini xatırladım.

Evdə çoxlu adam var idi. Mənsurəyə dedim: "Nə üçün oturmusan?! Görmürsən qonaqlarımız var?!"

Mənsurə qızlarla birgə şam yeməyi hazırlamağa getdi. Qonaqlar gecəyə qədər həyətdə oturdular. İsmətin dostları da hadisəni eşidib bir-bir gəlirdilər. Həmin axşam qızlar bir yerə toplaşdı İsmətlə bağlı xatirələrini danışdılar.

İsmətin dostu Fərxundə Təməddüni dedi: "Bir dəfə dostlarımızla birgə sinifdə oturmuşduq. Hələ Hacı ağa Raci gəlməmişdi. Uşaqların biri qalxıb İsmətə yaxınlaşdı və ondan soruşdu: "Eşitmişəm namaz barədə məqalə yazmısan".

İsmət gülümsəyib dedi: "Bəli. Necə məgər?"

– Mən hər dəfə namaz qılanda fikrim başqa yerdə olur.

Birdən uşaqlar gülməyə başladılar. İsmət narahat oldu.

– Harası gülməlidir?! Bizim hamımız belə namaz qılırıq. Məgər belə deyil?!

Sonra ona sual verən qıza dedi: "Davam et".

– Namazda necə diqqətli və mənəvi halda ola bilərəm? Məhz namaz qılan zaman şeytan fikrimi qarışdırır.

– Namazın iqaməsindən öncə yeddi və ya on dəfə "Əuzu billah" zikrini de. Bunu heç vaxt yaddan çıxarma. Çünki şeytanı bizdən yalnız

Allah uzaqlaşdırıa bilər. Mən heç vaxt şeytanın fikrimi qarışdırmasına imkan vermirəm.

Bir dəfə də hüseyniyyədə Quran təfsiri dərindən sonra söhbətləşirdik. Dostların biri başqa bir nəfəri pisləməyə başladı.

İsmət çox hörmətlə və təbəssümlə ona dedi: "Nə üçün digərləri barədə belə mühakimə yürüdürsən? Öz gözlərinlə görmüsən?! Eşitmək hara, görmək hara! Qeybət etmək və yalan danışmaq olmaz. Biz dərş oxumağa gəlmişiksə, məqsədimiz Allahın razılığı olmalıdır. Başqaları ilə nə işimiz var?! Gərək hər bir halda öz əməllərimizdən ehtiyatlı olaq və bilmədiyimiz bir şey barədə danışmayaq".

Həmin şəxsə elə nəsihət verdi ki, oradakıların hamısı qeybətin çirkin bir şey olduğunu dərk etdilər.

Evə gedəndə yolboyu dərşdə öyrəndiklərini yada salır, hər bir dərşin mövzularını təkrarlayır və faydasız söhbətlərdən çəkinirdi".

Huma danışmağa başladı: "Bəsic yaranmazdan öncə İsmətlə birgə Dezful korpusundakı müxtəlif hərbi təlimlərdə, atıcılıqda, hətta sürücülük kursunda da iştirak edirdik. İmam Xomeyninin fərmanı ilə Bəsic yarananda o, imamın əmrinə "ləbbeyk" deyən ilk adamlardan oldu. İsmətlə və digər bacılarla birgə Bəsicin işlərini üzərimizə götürdük, çoxlu kurslarda iştirak etdik.

İsmət Xuşəcin küçəsində yerləşən Şəhid Dərmağan hüseyniyyəsinin Qadın bəsicinin rəhbəri idi. Bu mərkəz şəhərin digər Bəsic mərkəzləri ilə eyni vaxtda fəaliyyətə başladı. İsmət fəal bir yardım komitəsi təşkil etmişdi. İstəyənlər orada adlarını yazdırır, etiqadi, hərbi, tibbi və digər kurslarda iştirak edirdilər. O, bəsiçi xanımları hərbi təlim üçün poliqona da aparırdı.

Mərkəzin uşaqlarını yaxşı tanıyırdı, ailələri ilə yaxından tanış olmuşdu. Hüseyniyyənin bəsiçinə üzv götürmə işi yalnız ona tapşırılmışdı. Bəsiçin mərkəzi qərargahında bacıların hansının adını çəkirdilərsə, ailəsindən tutmuş inanclarına qədər hər şeyi danışırdı. Bəsiçdə fəaliyyəti zamanı yoxsul ailələri də tanıyırdı, onlara əlindən gələn köməyi edirdi. Halbuki nə həmin ailələr, nə də dostları olan bizlər xəbər tuturduq. O, xeyir işlərdə həvəslə önə keçirdi.

Əvvəllərdə Bəsiçin işi çox ağır gedirdi. Münafıqların ona qarşı plan hazırlamaları ehtimal olunurdu. Belə bir şəraitdə onun üzv xanımlar haqda topladığı məlumatlar mərkəzi qərargah üçün böyük əhəmiyyət kəsb edirdi.

İsmət Bəsiçin təlim kurslarında iştirak edən bacılara deyirdi: "Dostlar! Quranı düşünərək oxumaq lazımdır. Quran və Nəhcül-bəlağədən heç vaxt ayrı düşməyin. Bizim məlumat və bilgilərimiz çoxalmalıdır ki, digərlərinə yol

göstərə bilək. Bəsic mərkəzlərində etiqadi təlim keçən bizlər nümunə olmalı, etiqada və müharibəyə aid məsələləri və gündəm mövzuları bilməliyik ki, onlara əməl edək və digər bəsic bacılara da öyrədək. Dostlar! Vilayət xəttindən heç vaxt ayrılmayın. Sizin qələbə yolunuz rəhbərə itaətdən keçir. Necə ki, Allah-Taala Quranda buyurur: "Allaha, Peyğəmbərə və özünüzdən olan əmr sahiblərinə tabe olun!"¹ Vaxtınızın qədrini bilin. Namazı həmişə ilk vaxtda qılın. Çünki ilk vaxtda qılınan namaz günahdan uzaqlaşmanıza və xeyirxah işləri heç vaxt yaddan çıxarmamanıza səbəb olar. Siz öz yaxşı əxlaq və rəftarınızla zühura zəmin yaratmalısınız".

Raziyə mənə baxıb soruşdu: "Hacı xanım, yadınızdadır, bir müddət çoxlu ailələrlə birgə şəhərin ətrafındakı sığınacaqların birində qalırdıq?! Bir gün siz İsmətlə birgə oradakı qohum və dostlarınızı görməyə gəlmişdiniz. Hamımız bir yerə toplaşmışdıq və hərə öz məhəlləsində baş vermiş partlayış haqda danışırdı.

Qadın və uşaqların parçalanmış və yanmış cəsədləri haqda danışanda hamını ağlamaq tutdu. İsmət şəhərin dağılmış evlərindən və köməyə gəlmiş insanlardan danışırdı. Bəzi qadın və uşaqlar dağıntının altında qalmışdılar. Bəzən

¹ Nisa, 59.

ailənin yeganə üzvü evlərindən, əzizlərindən kiçik bir əlamət axtarırdı. Ana oğlunu, gəlinini və nəvələrini tapmaq üçün hər tərəfə qaçırdı. Bazardakı bombardman, ölü və yaralıların sayı və şəhərin hər tərəfi haqda xəbər gətirmişdi. Bir az sükutdan sonra oradakı qız və qadınlara dedi: "Əgər evlərinizə qayıtsanız, gecələr hicabla yatın. Şəhərdə vəziyyət təhlükəlidir. Mərmi və raketlər evlərə dəyə, dam və divarlar başımıza uça bilər. O zaman isə geyim barədə düşünməyə vaxt olmayacaq, bizdən yalnız cansız bir bədən qalacaq. Bizi dağıntıların altından çıxarmalarını düşünün. İraq qırıcıları gecə-gündüz səmada dolaşır və şəhərə bomba tökürlər. Başqa çarə yoxdur, imkanlarımız daxilində vəzifələrimizə əməl etməyə çalışmalıyıq".

Qızlara dedim: "İsmət bu sözləri daim təkrarlayır, özü də əməl edirdi. Elə buna görə də, yaşayış evlərinin raket hücumuna məruz qaldığını eşidən kimi tez özünü hadisə yerinə çatdırırdı. O, bütün təcili yardım kurslarında iştirak etmişdi. Bəzi xanımlarla birgə hadisə yerinə gedib yaralı qız və qadınlara kömək edirdi. Yaralıları təcili yardım maşınına qoyub xəstəxanaya aparırdı. Bəzən də şəhid xanımların cəsədlərini aparmağa və ya bədənlərinin parçalanmış hissələrini toplamağa kömək edirdi".

Raziyə dedi: "İsmətin fəaliyyətlərindən biri də şəhid qadınlara qüsl verib kəfənləmək idi. Özüm görürdüm ki, könüllü şəkildə Şəhidabada gedib bəzi xanımlarla birgə belə işlər görür. Orada olma səbəbini soruşanda deyirdi: "Çalışmalıyıq ki, bu pak cəsədləri naməhrəm görməsin". Bəəsçi düşmənin raket və top hücumlarının necə dəhşətli mənzərə yaratdığını təsəvvür edin; bədənlər tikə-tikə olurdu. Mən belə səhnələrə baxmağa cəsəret etmirdim. İsmət isə qorxmurdu. Fikri-zikri yalnız bu idi ki, şəhid xanımların cəsədləri yerdə qalmasın. O, xüsusi əhval-ruhiyyə ilə şəhidlərə qüsl verib kəfənləyirdi. Bunu dəfələrlə görmüşdüm".

Bütün üzündən göz yaşları axan Huma dedi: "İsmətin həyatı başdan-ayağa şəhadətə eşqdən ibarət idi. Bu eşq onun vücudunda anbaan çoxalır, qanad açırdı. O, dostları ilə söhbətlərində dəfələrlə bu məsələyə işarə vurub demişdi: "Möminin hər anı cihad və şəhadətdir. Ömrü də şəhadətlə bitər".

Müharibə haqda deyirdi: "Bizim qardaşlarımız İslam inqilabının rəhbərinin fərmanına əsl hüseynci kimi tabe olub batilə qarşı haqq cəbhəsinə qoşulduqları, İslamı və inqilabı müdafiə etdikləri kimi biz qadınlar da arxa cəbhələrdə əsl zeynəbçi kimi öz vəzifələrimizi ən yaxşı formada və Allah bəyənen şəkildə yerinə yetirməliyik.

Əgər fəqih rəhbərliyinə tabe olmasaq, şəhidlərin qanını hədət etmiş, doğru yoldan yayınmış olarıq. Biz zeynəbçilərin vəzifəsi çox ağırdır. Çünki həm döyüşçülərə kömək etməliyik, həm də şəhidlərin qanının təbliğatçısı və yollarının davamçısı olmalıyıq. Şəhidlərin boynumuzda haqları var. Onlar öz qanlarını verməklə vəzifələrini yerinə yetirdilər, indi isə bizim növbəmizdir. Biz də Zeynəb kimi onların mesajlarını bütün dünyaya çatdırmalıyıq".

Qızların həmin axşamkı göz yaşları heç vaxt yadımdan çıxmaz.

Dəfn mərasimi axşamüstünə salındı. Günorta çağı çadramı başıma atıb qohumların bir neçəsi ilə birgə Eydimurad ailəsinə başsağlığına getdim. Evə girən kimi özümdən asılı olmadan İsmətlə Mərziyənin otaqlarına yaxınlaşdım. Məhəmmədin xanım qohumları orada idilər. Məni görənlər kimi ağlaya-ağlaya yaxınlaşırdılar. İsmətlə Mərziyənin otaqlarını görəndə dilləndim: "Gözəl qızlarım, haradasınız?! Gözlərimin işıqları, təzə gəlinlər, haradasınız?! Hələ otağınızın boyağı qurumayıb. Hələ gözəl paltarlarınız, ağ çadrələriniz işıldayır. Hələ ayaqaçdı hədiyyələrinizi açmamısınız. Sizə qurban olum! Haradasınız?! İsmətim, deyirdin ki, mən cehiz istəmirəm. Çadranı tikəndə oxuduğun

dua yadımdadır. Nə tez arzuna çatdın! Şəhadətin mübarək olsun!"

Ayaqqabılarımı çıxarıb İsmətin otağına girdim, əşyalarına baxdım. Siddiqə xanım çox kədərli idi. Onu qucaqlayıb təskinlik verirdim. Ona dedim: "Verilməli olanı vermək lazımdır. Biz kimik ki, Allaha aid olanlar barədə qərar verək?! Özü verib, özü də bir gün alır. Bizim işimiz yalnız şükür etməkdir".

Əllərimi göyə qaldırıb dedim: "İlahi, sənə şükür! Sənin yolunda verdim".

Məhəmmədin nənəsi İsmətlə Mərziyənin boş otaqlarını görüb ağlayırdı; gah İsmətin otağının qapısını açırdı, gah da Mərziyənin. Gah onları çağırırdı, gah da yeganə qızını. O deyirdi: "Qızım! Fatimə! Əzizim, haradasan?! Başıma nələr gəldi! Yeganə həmdəmə, mən nə edim?!"

İsmətin böyük qayınının yoldaşı Suğra xanım mənə yaxınlaşdı, ağlaya-ağlaya dedi: "Dost və qohumlar İsmətlə Mərziyəni hələ ayaqaçdıya çağırırdılar. Onlar toylarının ertəsi günündən iki bacı kimi səmimi oldular. Məhəmmədlə Qulamrza cəbhəyə gedəndə qayınanamla evdə tək qalırdılar. Qayınanam gəlinlərini çox istəyirdi. Mən onun böyük gəliniyəm. Bizim evimiz uzaqdadır. Bir dəfə onu görməyə getməyəndə özü gəlib mənə və uşaqlara baş çəkirdi.

Yoldaşım Qulaməlinin ata evlərinin yanında bir mağazası var idi. Bir gün səhər tezdən uşaqlarımla birgə oraya getdik. Bir qədər sonra həyəətə girəndə İsmətlə Mərziyənin Bəsicə getməyə hazırlaşdığını gördüm. Bizi görən kimi yaxınlaşıb salamlashdılar.

İsmət uşaqları qucaqlayıb öpdü. Qızımı çox sevirdi. Hər görəndə ona şeir oxuyur, saçını hürürdü. O, İsmətə çox öyrəşmişdi. Bir yerdə oturanda İsmətin dizinin üstə oturur, onun öyrətdiyi şeirləri oxuyurdu.

Həmin gün İsmətlə Mərziyə bizimlə sağollaşıb getdilər.

Qayınanamın yanında oturub söhbət etməyə başladıq. Qayınanam deyirdi: "Qohumlar gəlinləri ayaqaçdıya dəvət edirlər. Məhəmmədlə Qulamrzanın cəbhədə olduğunu söyləyəndə də deyirlər ki, gəlinlərini götür, gəl. Qızları necə aparım?! Razi olmurlar. Deyirlər ki, Məhəmmədlə Qulamrza cəbhədən gəlməmiş bir yerə getmək istəmirik".

Ona dedim: "Nə eybi var ki?! İsmətlə Mərziyəni götür, qohumlara dəyməyə get. Uşaqlar cəbhədən gələndən də özləri birlikdə gedərlər".

Danışdığımız yerdə Qulaməli məni çağırırdı. Həyəətə çıxdım.

– Qızlarda fikrim qalıb.

– Nə üçün?

– Bizim belə böyük evimizin zirzəmisini yoxdur. Gərək onlara bir səngər düzəldək. Bir neçə kəs var. Onları mağazadan gətirim, köməkləşib bir iş görək.

Həyətin yeri torpaq idi. Həmin torpaqla kəsələri doldururduq. Günortaya yaxın idi. İsmətlə Mərziyə də gəldilər. Qulaməli ilə məni görüb təəccübləndilər. İsmət yanımda dayanıb yavaşca dedi: "Əmi nə iş görür?! Məgər bura cəbhədir?!"

Məni də gülmək tutdu. Dedim: "İsmət can, sizə səngər düzəldir. Səhər evimizdən çıxandan bəri sizinlə anam haqda düşünüb deyir ki, evin heç bir sığınacağı yoxdur. Gərək bir şey fikirləşək. Siz gedəndən sonra səngər düzəltməyə başladı".

İsmət dedi: "Aman Allah! Əmiyə de, özünü əziyyətə salmasın. Əgər şəhid olasıyqsa, əmin ol ki, evdə şəhid olmayacağıq".

İsmətlə Mərziyə səngərin yanında dayanıb Qulaməliyə dedilər: "Əmi, yorulmayasan! Biz sizin əziyyət çəkməyinizə razı deyilik".

Sonra ikisi də qayınanama kömək etməyə getdilər. Günorta yeməyini birlikdə yedik. Qayınanam dedi: "Bibi bizi ayaqaçdıya dəvət edib. Yazıq dünən çox israr etdi. İsmətlə Mərziyəni onlara aparmağımı istəyir. Sən də gəl". Dedim ki, yaxşı.

İsmətlə Mərziyə razılaşırdılar və otaqlarına keçib hazırlaşmağa başladılar. Qayınanama həyətdə

onları gözləyirdik. Bir qədər keçdi, amma gəlmədilər. Otaqlarının qapısı bir qədər açıq idi. Qayınanam dedi: "Get, onları çağır. Gör hara getdilər, niyə bu qədər gecikdilər?"

Mərziyənin otağına yaxınlaşanda qapının arasından namaz qıldığını gördüm. Öz-özümə dedim ki, yəqin günorta namazını qılır, gedim İsməti çağırım. İsmətin də otağında namaz qıldığını görüb təəccübləndim. Düşündüm ki, saat dördün yarısıdır, nə üçün namazı indi qılırlar. Gördüklərimi qayınanama danışanda təəccüblə dedi: "İndi?!"

Bir qədər sonra Mərziyə gəldi. İsməti də gözlədik. O da otağının qapısını bağlayıb bizə yaxınlaşdı. Mən dedim: "Gedək. Gec oldu".

İsmət dedi: "Gedək. Bağışlayın, sizi gözlətdim".

Mən dedim: "Sizi çağırmağa gəldim, hər ikiniz namaz qılırdınız".

İkisi də təəccübləndi. Heç biri digərinin namaz qıldığını bilmirmiş. Mərziyə dedi: "Günorta namazını qılmışdım. Bu, müstəhəb namaz idi".

İsmət gülüb dedi: "Nə maraqlı! Təsadüfən mən də iki rəkət müstəhəb namaz qılırdım".

Dedim: "Sizə qurban olum, ürəkləriniz birdir. Bizim üçün də dua edin".

Birlikdə bibigilə getdik. Bibi bizi görüb çox sevindi. İsmətlə Mərziyədən Məhəmmədi və

Qulamrzanı soruşdu. Hər ikisi bir sözlə kifayətləndilər: "Cəbhədədir". Bibi onlar üçün çoxlu dua etdi. Ayaqaçdı adətinə uyğun olaraq, önlərinə hədiyyə qoydu. Onlar da təşəkkür etdilər. Evə qayıdanda hədiyyələrinin nə olduğunu bilmək istəyirdim. İsmətə dedim: "Bibinin hədiyyəsi nə idi?" Dedi: "Parçadır".

Mərziyə də parçanı gətirib bizə göstərdi. Yeni mod düşmüş toxunma parçalardan idi. Xüsusi parıltısı vardı. O zaman hamı o parçalardan paltar tikdirmək istəyirdi. İsmətlə Mərziyəyə dedim: "Mən yaxşı bir dərzi tanıyıram, gedək parçaları verək, sizə paltar tiksın".

Bir-birlərinə baxıb dedilər: "Yəni, bu parçadan paltar geyinək?!"

İsmət dedi: "Sonra tikdirərik, vaxt çoxdur".

Mərziyə də başını yelləyib təsdiqlədi. Hər ikisi ayağa qalxıb parçaları şkaflarına qoydular. Əyinlərindəki paltarlar çox sadə idi. Hələ heç biri toyları üçün aldığımız parçalardan paltar tikdirməmişdi. Sadə manto-şalvar və bir çadra ilə gəzir, qonaq gedirdilər. Qayınamla nə qədər israr edirdiksə, paltar tikdirmirdilər.

Siddiqə bir müddətdir ailəsi ilə birgə şəhərin ətrafında bir qəsəbədə yaşayır. İsmətlə Mərziyəni hər dəfə ayaqaçdıya çağıranda deyirdilər ki, bacı can, Məhəmmədlə Qulamrza cəbhədədirlər, qayıtsınlar, birlikdə gələrik.

Çərşənbə günü Siddiqə uşaqları ilə birlikdə anasıgilə gəldi, onları və bizi evinə dəvət etdi. İsrarla qayınanama deyirdi: "Qızları özünlə gətir, havalarını dəyişsənlər. Cümə axşamı sizi gözləyirəm".

Qayınanam qəbul edib dedi ki, yaxşı, mütləq gələrik.

Qulaməli cümə axşamı səhər tezdən uşaqlarla mənə bir mikroavtobusa mindirib Siddiqəgilə göndərdi. Çatan kimi şam yeməyi hazırlamağa başladıq, birlikdə göyərti təmizlədik, evi silib-süpürdük. İş görə-görə İsmətlə Mərziyə haqda danışırıdık; qayınanama köməklərindən, hər dəfə iş görmək istəyəndə yanında olmalarından, əxlaq və mətanətlərindən, səbirlərindən və s.

Günəşin batmasına az qalırdı. Hələ qayınanamgil gəlməmişdilər. Süfrə sərdik. Siddiqə tez-tez mənə baxıb deyirdi: "Nə üçün gəlmədilər?"

Həyəcanlı idim. Mən də başımı yelləyir, cavab vermirdim. Ya mən qapıya baxırdım, ya da o.

Həyəcandan bir yerdə qərar tuta bilmirdik, daim gəzişirdik. Saata baxırdım; zaman keçirdi, onlar isə gəlmək bilmirdilər.

Dedim: "Uşaqlara yemək verib süfrəni yığışdıraq. Anam heç vaxt vədinə xilaf çıxmayıb. Yəqin vacib bir iş çıxıb".

Uşaqlar şam yeməklərini yeyəndən sonra çox zövqlə bəzədiyimiz süfrəni dilxor halda topladıq. Qonaq otağında oturub mat-məəttəl bir-birimizə baxırdıq. Günorta Dezfuldan gələn partlayış səsini ikimiz də eşitsək də bu barədə nəinki danışmaq, düşünmək belə istəmirdik.

Uşaqlar yatdılar. Gecə saat 12-də qapının zəngi çalındı. İkimiz də ayağa qalxdıq. Pis fikirlər bizdən bir az uzaqlaşdı. Gülümsədik. Siddiqə dedi: "Yəqin anamdır, gəlinləri ilə gəlib".

Təəccüblənsəm də, dedim: "Hə, bacı, sən qal, mən gedib qapını açaram".

Həyətə düşüb qapını açdım. Qaranlıqda yoldaşım Qulaməlini gördüm. Məni görəni kimi qapının arxasındaca quruyub qaldı. Sanki bütün dünya başına yıxılmışdı. Heç bir söz demirdi. Küçəyə çıxıb oyan-buyana göz gəzdirdim. Yanında heç kim yox idi. Titrək səslə soruşdum: "Bəs... Bəs... Anam və qızlar haradadırlar?"

Yenə heç nə demədi. Bir anlığa pis bir hadisə baş verdiyini düşündüm. Əynindəki gödəkcənin qolunu tutub silkələdim.

– Qulaməli, sən oğlumuzun canı, de görüm, bir hadisə baş verib? Bir söz de.

Gözlərimdən yavaş-yavaş yaş süzülürdü. Siddiqə gəlməsin deyə evə baxdım. Qulaməli kövrək halda dedi: "Bacım bir şey bilməsin".

Birdən qəhəri açıldı.

- İna lillah və inna iləyhi raciun!¹ Mərziyə ilə İsmət şəhid oldu. Anamı da Əfşar xəstəxanasından Tehrana yolladılar.

Əlimlə başıma möhkəm vurdum. Taqətim çəkildi, küçədə yerə oturdum. Qulaməli yanımda oturub dedi: "Sən Allah, qalx, gərək Siddiqə bir şey bilməsin. Möhkəm ol".

Bir qədər özümü topladım və birlikdə evə girdik. Qonaq otağına girəndə Siddiqə soruşdu: "Bəs anam hanı? İsmətlə Mərziyə nə üçün gəlmədilər? Qulaməli, nə olub? Bir hadisə baş verib?"

Qulaməli qollarını sallayıb kədərli halda Siddiqənin yanında dayandı və dedi: "Bir şey olmayıb, bacım. İsmətlə Mərziyə anamla birgə körpünün üstündə idilər. Onlara qəlpə dəyib. İndi yaxşıdırlar. Sabah səhər onları görməyə gedərik".

Siddiqə mənim göz yaşlarımı görmüşdü. Bir neçə dəfə otağa doğru gedib qayıtdı. Qulaməlinin yanında dayanıb soruşdu: "Yaşayırlar?"

Qulaməli də başını yelləyib deyirdi: "Bəli, sağdırlar".

Həmin gecə heç birimiz yata bilmədik. Qulaməli sübh namazını qılandan sonra dedi: "Hazırlaşın, Dezfula gedirik".

¹ Həqiqətən, biz Allahın q və Ona doğru qayıdacağıq! (Bəqərə, 156)

Siddiqə dedi: "Qulaməli, gecədən məndən nəse gizlədirsən. De görüm nə baş verib?" Qulaməli batıq və qəmli səslə dedi: "Bacı, matəmdəyik. Gəlinlər şəhid oldular; İsmətlə Mərziyə şəhid oldu".

Siddiqə bunu eşidən kimi divardan tutub yerə oturdu. Şokda idi. Heyrətlə bizə baxırdı.

– Bəs anam? Anam haradadır?

Qulaməli gedib yanında oturdu, əlini tutub danışmağa başladı:

"Anam yaralanıb. Tehrana apardılar. Mehdi ilə mən də onunla getmək istəyirdik, amma yaralı çox olduğuna görə icazə vermədilər.

Səhər tezdən dükanı dostların birinə tapşırıb ata evimizin qapısını döydüm. Atam qapını açdı. Salamlaşandan və hal-əhval tutandan sonra anamı soruşdum. Həyətdə çörək bişirirdi. Salam verdim. Dedi: "Salam, oğlum, necəsən? Uşaqlar necədirlər?"

Dedim: "Şükür Allaha. Uşaqları bacımgilə apardım. Axşamkı qonaqlığa hazırlıq görürlər".

Anam gülüb dedi: "Əziyyət çəkməsinə razı deyildim. Siddiqə çoxdandır bizi gözləyir, amma Məhəmmədlə Qulamrza cəbhədə olduqlarına görə gedə bilmirdik. Qulamrza bir neçə gündür gəlib".

Ona dedim: "Ana, bir şey lazımdırsa, bazardan alım".

Dedi ki, günorta yeməyinə bozbaş bişirmək istəyirəm. İmkan olsa bizə bir az ət al. Dedim: "Başqa bir şeyə ehtiyacın yoxdur?" Dedi ki, yox. Sağollaşdım. Hələ bir neçə addım getmədən mənə çağıraraq dedi: "Qulaməli, günortaya gəl, gözləyəcəyəm".

İşim bitəndən sonra mağazanı bağlayıb ağamgilə getdim. Anam həmişəki kimi öz otağında süfrə açmışdı. Qardaşım Qulamrza və atam da oturmuşdular. İçəri girən kimi Qulamrzanı qucaqlayıb əhvalını soruşdum. Anam əlcəklə bozbaş qazanını götürdü, gəlib yanımda oturdu. Bozbaşın gözəl ətri otağı bürümüşdü. Bişirdiyi çörəkləri bir-bir parçadan çıxarıb süfrəyə qoydu. Gedib kiçik səbətdə göyerti salatı gətirdi. Təzə yumuşdu. Dedim: "Salatlıq göyerti də almısan".

Dedi: "Hə, atan aldı. Mən yemək bişirirdim. Qızlar gələndən sonra yuyub təmizlədilər".

Soruşdum ki, bəs haradadırlar? Dedi ki, indi gəlirlər.

Bir qədər sonra İsmət gəldi. Salam verəndən sonra anama dedi: "Ana can, əgər mümkünsə, bu gün Mərziyə ilə mən bizim otaqda yemək yemək istəyirik". Anam dedi: "Olsun, qızım. Mətbəxdən bir sini gətir, xörəklərinizi çəkim".

Anam onların payını siniyə qoydu. Mərziyə ilə birlikdə ilk dəfə öz otağında xörək yedi. Biz də

yeməyə başladıq. Anam ilk tikəni qaldıranda dedi: "Kaş Məhəmməd, Mehdi və Əli də burada olaydılar; nəvələrim, qızım, gəlinlərim".

Anama dedim: "Düzünü de görüm, bu bozbaş nə üçün bu qədər dadlıdır?" Mənə baxıb dedi: "Nuş olsun!" Nahardan sonra da öz evimizə qayıtdım".

Qulaməli sözünün bu yerində dedi: "Tez olun, gərək Dezfula gedək".

Səhər saat beşdə küçəyə çıxdıq. Hər yer qaranlıq idi. Hava da çox soyuq idi. Hərəmiş bir uşağı qucağımıza götürüb maşın gözləməyə başladıq. Nəhayət, bir qədər sonra yanımızda bir mikroavtobus dayandı və biz mindik.

Hava yavaş-yavaş işıqlanırdı. Hadisənin həqiqət olduğuna hələ də inana bilmirdik. Mikroavtobusdan enəndən sonra qayınatamgilə getdik. Qulamrza, Mehdi, qayınatam və hadisədən bizim kimi yeni xəbər tutmuş nənə evdə idi. Hərə bir tərəfdə oturmuşdu.

Otaqlar həyətin kənarında yan-yana olduğundan qayınanamın otağının qapısının ağzına toplaşmışdıq. İsmətlə Mərziyənin otaqlarına baxırdıq. Heç kim danışmırdı. İnanmaq çətin idi. Nənə dedi: "Məhəmməd axşam cəbhədən gəlib, hələ otağından çıxmayıb. Otağının lampası səhərə qədər yanıb. Quran oxuduğunu eşidirdim".

Yavaş-yavaş qohumlar xəbər tutdular. Suğra xanımın səsi titrəyirdi, danışmağa taqəti yox idi.

Birdən Məhəmmədi və qardaşı Qulamrzanı gördüm. Həyətdə sakit oturmuşdular. Gedib yanlarında dayandım. Əlimlə başıma vurub dedim: "Məhəmməd, gördün nə oldu?! Nə vaxt gəldin? Sənə kim xəbər verdi?"

Məhəmməd udqunub dedi: "Dünən şəhərdən 40 kilometr aralıda, Kərxə cəbhəsində idim. Adətən günortadan sonra düşmənin atəşi səngiyir və bölgədə nisbi sakitlik yaranır. Bu zaman birdən partlayış səsi gəldi. Yanımdakı yoldaşım Məhəmməd Şənbula dedim: "Səs Dezful tərəfdən gəldi. Deyəsən, yenə şəhəri vurdular".

Bir qədər sonra ratsiya ilə şəhərin raketlə vurulduğunu xəbər verdilər. Əhalinin yürüş etdiyi yolu partlatmışdılar. Yoldaşıma dedim ki, bilmirəm nədənsə çox nigaranam. Mənə dedi: "Niyə ki, qardaş?"

Ona dedim: "Güman ki, Bostan şəhidlərinin ailələrini vurublar. Onlar şəhidlərinin yeddi mərasiminə görə məzarlığa gedəcəkdilər. Şəhid ailəsinin yenidən şəhid verməsi çox ağırdır!"

Daim bu fikirdə idim ki, birdən şəhid ailələrinin başına bir iş gələr. Bir qədər sonra uşaqlar məni çağırıb dedilər: "Briqada komandiri ağa Rəufi ratsiyadan səni çağırır".

Gedib ratsiyanı götürdüm. Ağa Rəufi dedi: "Tez Dezfula gəl".

Yalnız bunu deyib kəsdi. Düşündüm ki, adi bir xəbərdən ötrü komandir şəxsən ratsiyadan danışmaz. Özü danışdısa, deməli mühüm bir məsələ var. Bəlkə yaxınlarımin başına bir iş gəlib.

Məhəmməd Şənbula dedim ki, tez motosikleti işə sal, getməliyik. Hara getməli olduğunu soruşanda dedim: "Dezfula".

Motosikletə minib Dezfula yola düşdük. Təxmin edirdim ki, mühüm bir hadisə baş verib. Dezful korpusunun qərargahına çatdıq. İçəri girib dedim ki, ağa Rəufiyə deyin Məhəmməd Eydimurad gəlib. Ona gəldiyimi bildirəndən sonra məni içəri dəvət etdilər.

Qapını döydüm. İçəri girən kimi mənə başsağlığı verdi. Mən də təşəkkür etdim. Başqa heç nə demədi. Mən də başsağlığının səbəbini soruşmadım. Sonra sağollaşdıq.

Yoldaşım bayırda gözləyirdi. Yenidən onun motosikletinin tərkinə mindim və yola düşdük. Qədim körpünün üstündən keçəndə partlayışın baş verdiyini hiss etmədim. Hər şey adi görünürdü. Dezfula şam azanından üç saat sonra çatdığımızı görə hava qaranlıq idi. Fikirləşirdimi ki, yəqin evimizə raket düşüb. Evimizin yaxınlığına qədər hər şeyə baxırdım ki, bir hadisə baş vermişsə, tez bilim.

Döyüş yoldaşım Məhəmməd məni evə qoyub getdi. Evə də heç nə olmamışdı. Düşünürdüm ki, görəsən nə baş verib? Bizdən kimsə şəhid olubsa, bəs nə üçün hər şey salamatdır? Ailəmizdən kim, nə vaxt və harada şəhid olub?

Beynimdən bu suallar keçirdi. Qapını döyüb evə girdim. Atam, bacım və qardaşlarım həyətdə oturmuşdular, amma çox narahat və kədərli idilər. Onları görən kimi soruşdum: "Nə olub? Kim şəhid olub?"

Siddiqə ağlamağa başladı. Qardaşım Qulamrza narahat halda bir küncdə oturmuşdu. Dedilər: "İsmət, Mərziyə və anam qədim körpünün üstündə yürüdə olarkən hava hücumuna məruz qalıblar. İsmətlə Mərziyə orada şəhadətə qovuşublar, anam isə yaralıdır. Onu Tehrana apardılar".

Dedim: "İsməti hara aparıblar?" Dedilər: "İsmətlə Mərziyəni Əfşar xəstəxanasının ölūxanasına apardılar".

O anlarda məni sakitləşdirə biləcək yeganə qüvvə Allah idi. Dəstəmaz alıb iki rəkət şükür namazı qıldım. İsmətin şəhadəti mənə çox ağır idi. Toyumuzdan yalnız 66 gün keçirdi.

Namazdan sonra tez motosikletə minib Əfşar xəstəxanasına getdim. Çatan kimi ölūxananın növbətçisinə dedim: "Mən Şəhid İsmət

Purənvərini görmək istəyirəm. Onun həyat yoldaşayam".

Ölüxananın qapısını açdı. İsmət qan içində çadrasına bükülmüşdü. Üzünə baxdım. Dodaqlarında gülüş var idi. Dedim: "Xoş halına! Arzuna çatdın. İndi de görüm, mən sənsiz necə yaşayım, İsmət?!"

İsməti görəndə qəlbim çox sındı. Onun arzusunu xatırladım. Mən həmişə cəbhəyə gedəndə deyirdi: "İstəyirəm səninlə cəbhəyə gəlim və Allah yolunda şəhid olum. Dua et, şəhadət mənə də qismət olsun!"

Allah onun duasını qəbul etdi. Yalnız 66 gün keçdi, 66 gün..."

Məhəmməd kartona bir cümlə yazıb otağına vurmuşdu. Onu oxuyan hər kəsin gözlərindən yaş süzülürdü: "Bacılar! Qardaşlar! Yalnız 66 gün! İsmət bir gün gəldi, bir gün də qanad çalıb getdi".

Bunun səbəbini soruşanda dedi: "Başsağlığına gələnlərə deyə biləcəyim yeganə söz budur. Hamı bilir ki, İsmətin tək arzusu şəhadət idi. Yavaş-yavaş bəzi dini əməllərini görürdüm, onları yerinə yetirməyə çox əhəmiyyət göstərirdi. O, adət üzrə tam hicablı şəkildə yatırdı. Bunun səbəbini soruşanda deyirdi: "Məhəmməd, şəhərin vəziyyəti yaxşı deyil. Əgər ev bir raketə tuş gəlsə, dağıntının altında qalıb həyatla vidalaşsaq,

bədənimi çıxaranda naməhrəmlərin məni görməsini istəmirəm".

İraqlılar sərhəd bölgələri daim hədəf seçirdilər. Biz o günə qədər raketin, qəlpənin nə olduğunu bilmirdik. Göydən bomba düşəndə bəziləri veclərinə almayıb yollarına davam edirdilər. Partlayış baş verəndə isə uşaqların bir neçəsi yıxılırdı. Onda bildik ki, qəlpə deyilən bir şey də var. Bizim səngərimiz də yox idi. Düşmənin atəşi qarşısında özümüzü qorumaq üçün səngər düzəltməli olduq. Biz cəbhə uşaqları sonradan top və raket səsi eşidəndə səngərə sığınır və ya yerə uzanırdıq. Şəhər artilleriya və ya hava hücumlarına məruz qalanda İsmətə deyirdim: "Növbəti raket evimizin yaxınlığına düşə bilər. Pilləkənin altı münasib yerdir. Sığınacaq kimi ondan istifadə edə bilərik".

Bu sözü eşidəndə deyirdi: "Əgər evə raket düşsə, pilləkənin altına getməyin və sığınacaq axtarmağın mənası yoxdur. Bütün ev yerlə-yeksan olar".

İsmət sığınacaq söhbətinə inanmırdı, deyirdi ki, Allah nə istəsə, o da olacaq.

Onu itirdiyimə görə narahatam. Amma bir tərəfdən sevinirəm. Çünki İsmət arzusuna uyğun olaraq, elə bir halda şəhid oldu ki, həm ailəli idi, həm də tam hicablı. Məncə, ailə qurmağı imanını

kamilləşdirməkdən ötrü istəyirdi. Hər cəhətdən kamil olmaq istəyirdi”.

Məhəmməddən sonra qardaşı Qulamrza ah çəkib dedi: "Hacı xanım, dünən İsmətlə Mərziyə günorta yeməklərini yeyəndən sonra otaqdan çıxıb süfrəni topladılar, qabları həyəətə aparıb yudular. Onlar evimizə gələndən bəri anama əlini ağdan-qaraya vurmağa imkan vermirdilər, evin bütün işlərini görürdülər. Bir-birini də çox istəyirdilər.

Hadisədən qabaqkı gecə ailəməzlə bağlı pis yuxu gördüm. İki-üç dəfə yuxudan oyandım. Mərziyə də oyanıb soruşurdu: "Qulamrza, nə olub?" Yalnız bir cümlə deyirdim: "İnna lillah və inna iləyhi raciun!" Mərziyə bir qədər qızarmış üzümə baxır, sonra gözlərini yumub yatırdı.

Dünən evə gələndə uzaqdan anamın İsmət və Mərziyə ilə birlikdə Behişt-i-Əli məzarlığına getdiyini gördüm. Yoluma davam etdim. Cəbhəyə getmək üçün əşyalarımı toplamalı idim. Evə çatandan bir az sonra çox yaxından bir neçə partlayış səsi eşitdim. Özümdən asılı olmadan tələsik həyəətə qaçdım. Gurultu sakitləşəndən sonra yenidən otağa qayıdıb əşyalarımı toplamağa başladım. Bir anlığa Mərziyənin, İsmətin və anamın şəkli gözlərim önündə canlandı. Çox tələsik ayaqqabılarımı geyinib bayıra çıxdım və Behişt-i-Əli məzarlığına yola düşdüm. Oraya yaxınlaşdıqca küçədə adamlar da çoxalırdı.

Camaat partlayış yerinə gedirdi. Önümdən təcili yardım maşınları keçirdi. Bir nəfərdən nə baş verdiyini soruşanda dedi: "Allahsız bəəsçilər qədim körpünü raketlə vurublar. Şəhidlərin ziyarətinə gedənlərə nəsə olub".

Yavaşca dedim: "Ya Hüseyin!"

Hərəkətimi sürətləndirdim. Körpünün yaxınlığına çatanda gördüm ki, bəsiçi uşaqlar körpünün yolunu bağlayıb yerə düşmüş əşyaları toplayırlar. Camaatı itələyə-itələyə gedirdim. Yerdəki qanlar məni məhv edirdi. Nəhayət, birtəhər irəli keçdim. Şəhid və yaralıları xəstəxanaya aparmışdılar. Kimin, neçə nəfərin, qadın, yoxsa kişilərin şəhid olduğu bəlli deyildi.

Yerdə sınımış bir eynək gördüm. İsmətin eynəyinə oxşayırdı. Dostların birinin maşınına minib xəstəxanaya getdim. Camaat deyirdi ki, körpünün üstündə üç qadın olub, ikisi şəhadətə qovuşub.

Ölüxanaya gedib soruşdum: "Körpü şəhidlərinin kimliyi bəllidir?"

Dedilər: "Yox. Kömək edə bilərsinizsə, gəlin".

Onları içəridə görəndə kimi qışqırdım: "İnna lillah və inna iləyhi raciun".

İsmətlə Mərziyə idi. Ayaqlarımın taqəti çəkildi. Bir qədər orada quruyub qaldım. Mərziyənin başı üstə getdim. Bu dəfə bir anlığa da gözlərini açmadı. Qardaşım Məhəmmədi fikirləşdim.

Cəbhədə idi. Bu xəbəri ona necə verəcəyimi bilmirdim. Mən də cəbhədən bir neçə gün idi gəlmişdim”.

Qulamrza ağlayırdı. Məhəmməd onun əlini tutub dedi: "Bu gün Əlirza Bibakı gördüm. Özü hadisəni danışdı dedi: "Cəbhədə idim. Radiodan Bostanın azadlığı üçün "Təriq əl-Qüds" - Qüds yolu adlı yeni bir əməliyyatın baş tutduğunu eşitdim. Dərhal İmam Cəfər Sadiq (ə) məscidinin bu əməliyyatda iştirak edən uşaqları yadıma düşdü. 04.12.81 tarixində bəzi döyüş yoldaşlarımla bir neçə günlük məzuniyyət götürüb Dezfula getdik. Orada eşitdik ki, İmam Cəfər Sadiq (ə) məscidinin və digər məscidlərin Qüds yolu əməliyyatına ezam olunmuş uşaqlarının bəziləri şəhadətə qovuşmuşlar, yaralılar da Əfşar xəstəxanasındadırlar. Xəstəxanaya onları ziyarət etməyə getdim. Oraya çatan kimi şəhid cəsədlərini gətirdilər. Qərribə hisslər keçirirdim. Yaralıları ziyarət edəndən sonra məscidə getdim. Şəhidlərin sabah dəfn olunacaqlarını elan etdilər. Bildirildi ki, dəfn mərasimi Came məscidinin qarşısından Behişt-i-Əli şəhid məzarlığına doğru olsun və bu tədbir çox təntənəli şəkildə baş tutsun. Bir neçə gündən sonra da o əzizlərin şəhadətinin yeddi mərasimi oldu.

Şəhidlər bir neçə məsciddən cəbhəyə getmişdilər. Bizim məscidimiz, yəni İmam Cəfər

Sadiq (ə) məscidi bu əməliyyatda ən çox şəhid verdiyinə görə, mərasimin təşkilati və texniki işlərini, şəhid şəkillərinin çərçivəyə salınmasını, gül çələnglərinin hazırlanmasını və digər bu kimi işləri də bizim məscidin bəsiçi öz üzərinə götürdü.

Mərasimin icrasına ağa Əbdürrəhim Rəşidpur rəhbərlik edirdi. Dezfulun Hava Hücumundan Müdafiə qüvvələrinin orkestrini də dəvət etmişdik. Onlar məşq etmək üçün səhər tezdən bəsiçinin Şəhid Səadətniyyə adına uşaq bağçasında yerləşən mərkəzinə gedib zirzəmidə hazırlaşırdılar. Onlar ilk dəfə idi belə tədbirə dəvət olunurdular. Bəsiçi uşaqları üçün də yeni bir şey idi və onu həvəslə gözləyirdilər.

Qardaşlar arasında çox sıx işbirliyi baş tuturdu. Həmin gün səhərin ilk saatlarından biri şəhidlərin şəkillərini almağa getdi, biri gül, bayraq və plakat gətirməyə, biri maşın tapmağa və s. Günortaya yaxın bütün işlər görüldü. Namaz qılandan və nahar yeyəndən sonra Behişt-i-Əli məzarlığına getməyə hazırlaşdıq. Proqrama uyğun olaraq, Şəhidlər, Həzrət Zeynəb və Sahibəzzaman məscidlərinin əza heyətləri yolda bizə qoşulacaqdılar.

Şəhərdə bir neçə partlayış baş vermişdi. Bir neçə bölgənin əhalisi ətraf sığınacaqlara getmişdilər. Şəhər nisbətən sakit idi. Bostan şəhidlərinin yaxınları üstünə şəhidlərinin çərçivəli

şəkilləri vurulmuş çələnglə heyətin önündə dayanmışdılar. Orkestr inqilabi marşlar və şəhidlərlə bağlı musiqilər çalmağa başladı.

Hərəkətə başlayandan sonra hər xiyabanda bir məscid bizə qoşulurdu. Hamımız İmam Xomeyni xiyabanına toplaşıb vahid əza heyəti kimi yürüşə başladıq. Yolda Şəhid Moridgər mənzilinə çatdıq. Şəhid Moridgər gözəl səsli Quran qiraətçisi olduğuna görə səsucaldanlardan onun qiraəti səsləndirildi. Bir qədər dayanandan sonra dini şüar və ahənglərlə yenidən yolumuza davam etdik. Sizin evinizin yaxınlığında yerləşən Sahibəzzaman məscidindən də keçib Üçbucaq meydanına çatdıq, oradan da qədim körpüyə doğru yol aldıq.

Qədim körpünün yaxınlığında idik. Camaat yumruqlarını düyünləyib uca səslə şüar deyirdilər. Şüarların hamısı yadımda qalmayıb, amma biri belə idi: "Şəhidlərin ətri gəlir!" Camaat ağlaya-ağlaya sinə vururdu. Hələ körpünün girişindəki açıq sahədə idik. Öndən gedən plakat, bayraq və şəhid şəkilləri körpünün üzərində bir neçə metr irəliləmişdilər. Düz həmin anda körpünün altına bir raket düşdü. Partlayış dalğası o qədər güclü idi ki, çayın suyu körpünün üstünə fəvvarə vurdu.

Körpünün çaydan hündürlüyü iyirmi metrədən çoxdur. Elə güclü partlayış baş verdi ki, hətta su ilə birgə balıq və daşlar da körpünün üstünə

tullandı. Heyətdən öndə gedənlər ya yaralandılar, ya da şəhid oldular. Bu əsnada qəfildən başqa bir raket körpünün ətrafındakı bir evə dəydi. Palçıq evlərdən alov qalxdı. Bütün səma qaralmışdı. Tüstü, alov və toz-torpaq hər yeri bürüdü. İlk bir neçə dəqiqədə heç nə bəlli deyildi. Mən yalnız bir neçə addım ətrafımı görə bilirdim. Yer çox güclü titrəyirdi. Divarlar bir neçə dərəcə sağa-sola əyilirdi. Qışqırtı səsləri gəlirdi. Kömək istəyirdilər. İcməli su və səsucaldanları daşıyan bir neçə maşın da bir-birinə dəydi. Elə bil qiyamət qopmuşdu. Şəhid şəkillərinin sınımış çərçivələri yerə düşmüş, bütün bayraqlar qana və palçığa bələşmişdi. Hər yer qorxu və vahimə içində idi. Sığınacaq tapmaq üçün hərə bir tərəfə qaçırdı. Eyni zamanda “Allahu-Əkbər” səsi kəsilmirdi.

Ağa Rəşidpur camaatın arasında idi, vəziyyəti idarə etməyə çalışırdı. Lakin vəziyyət bizim düşündüyümüzədən də ağır idi. Şəhərin ətrafında yerləşmiş və hava hücumu başlayan kimi hərəkətə keçən zenitlərin səsi, uşaqların ağlaşması, camaatın həyəcan və vahiməsi – bütün bu amillər o anda qərar verməyi çətinləşdirirdi. Şəhidlər məscidinin uşaqlarından biri bir neçə nəfərlə birgə körpünün üstünə yığılmışdılar. Yaralılar kömək istəyirdilər. Hadisə günortadan sonra təxminən saat üçdə baş vermişdi. Bir qədər ara sakitləşəndən sonra bəzi qardaşlarla birgə

yaralılara kömək etmək üçün körpüyə doğru getdik. Körpünün sağ tərəfində üç qadın, bir qədər aralıda da bir neçə kişi yerə yığılmışdı. Qadınların geyimi diqqətimi cəlb etdi. Onlar hətta ölüm anlarında da çadralarına bürünmüşdülər. Bunu görəndə yaxındakı bacılardan onlara kömək etmələrini xahiş etdik.

Hadisədən təxminən bir saat sonra ağa Rəşidpur bəsiçi uşaqları topladı və Bostan şəhidlərinin mərasimini davam etdirməyimizi tapşırırdı. Bəzi bacı və qardaşlar kömək üçün hadisə yerində qaldılar, qalanı isə Behişt-i-Əli məzarlığına getdi, bəəsci düşmənin acığına bu əzizlərin yeddi mərasimini sınıq qəlblə olsa da, məzarları başında layiqli şəkildə qeyd etdilər.

Əşyaları toplayandan, təcili yardım maşınları gəlib-gedəndən, yaralı və şəhidləri xəstəxanaya yollayandan sonra bəzi qardaşlarla birlikdə axşama yaxın məscidə qayıtdım. Azan verildi. Camaat namazını qılıb bu dəhşətli hadisə barədə danışmağa başladım. Orada bildim ki, həmin üç qadın səninlə Qulamrzanın anası və həyat yoldaşları imiş. Öz-özümə dedim ki, İlahi, Məhəmmədlə Qulamrza cəmi iki aydır ailə qurublar, bu ağır qəm yükünə necə dözəcəklər.

O anlarda İmam Xomeyni məscidində Kumeyl duasının oxunacağı elan olundu. Oraya yollandıq. Hacı Sadiq Ahəngəran duanı xüsusi halla oxudu.

Hacı Sadiqin səsi və günorta qədim körpüdə baş vermiş qanlı və acı hadisələr məndə qəribə halın yaranmasına səbəb oldu. Duadan sonra gözüyaşlı şəkildə məhəlləmizin məscidinin bəsicinə yola düşdüm”.

Hadisənin canlı şahidlərindən olan Əlirza Bibakın sözlərini bizə Məhəmməd danışdı. Onunla və Qulamrza ilə danışandan sonra dedim: "Allah sizə səbir versin!" Bir qədər sonra evə qayıtdım.

İsmətlə son görüşüm qədim körpü şəhidlərinin dəfn mərasimində oldu. Şəhidabada getdim. Şəhidlərin qüsl verildiyi yerə girdim. İsmətlə Mərziyə orada al-qanın içində idilər. Paltarlarına baxdım. Hər ikisinin paltarını özüm tikmişdim. Aman Allahım! Paltarlar o qədər qana boyanmışdı ki, qırmızılıqdan alışıb-yanırdı. O anda dilimə Allaha şükürdən başqa bir söz gəlmədi. İsmətə yaxınlaşdım. Qəlpənin harasına dəydiyini bilmək istəyirdim. Əvvəlcə üzünə baxdım. Üzündə məsum təbəssüm qalmışdı. Diqqətlə baxıb qəlpələrin böyründən girdiyini gördüm. Yadıma düşdü ki, həmişə belə deyirdi: "Ürəyim istəyir ki, şəhid olsam, başıma heç nə dəyməsin. Güllə və ya qəlpə böyrümə dəysin".

Üzünə baxıb durdum. Bir az sonra əlimi üzünə çəkib dedim: "Gəlin çadranı tikəndə mənə nə

dediyin yadımdadır. Bəli, sevdiyin çadranın altında şəhid olmağa layiq imişsən. Bu, Allahın sənə hədiyyəsidir. Mənim üçün də dua et! Hamı üçün dua et!" O anda uşaqlığından şəhadətinə qədər bütün həyatı gözlərim önündən keçdi.

Oradakı günahsız ana və bacıların qanlı cəsədləri acınacaqlı səhnə yaratmışdı. Həmin gün bir neçə bölgə bombalandığına görə aşuraçı şəhidlərin sayı da çox idi. Onların pak cəsədlərinin qüslü zamanı yaşadığım acı anları heç vaxt unutmaram. Bəziləri elə dərin yara almışdılar ki, qanları kəsilmirdi, qüsl vermək olmurdu. Kömək məqsədilə oraya gəlmiş bəzi xanımlar qərara gəldilər ki, qüsl yerinə belə cəsədlərə təyəmmüm versinlər.

Yuyandan sonra İsmətlə Mərziyəni taxta tabutlara qoyub Şəhidabad məscidinə apardılar. Qəbirlər hazır olana qədər orada qalacaqdılar. Mən də onların ardınca məscidə getdim. Məsciddə iki yeni gəlinlə baş-başa qaldım. Yenə bir söz deyə bilməyib tabutlara baxırdım. Bir anlığa mövlam həzrət Əli (ə) yadıma düşdü. Öz-özümə dedim: "Sənə qurban olum! İslamı dirçəltməkdən ötrü başın yarıldı. Mən nə etmişəm ki?! Övladımın qanı Əli yoluna fəda olsun!"

Bu düşüncəm məni rahatlaşdırdı. Təxminən bir saat tabutların yanında tək oturdum. Allah şahiddir ki, gözlərimdən bir damla da yaş

gəlmədi. Allah mənə elə rahatlıq vermişdi ki! Oturub Quran oxumağa başladım. Sonra İsmətin dostları gəldilər. Hamısı ağlayır, biri ucadan deyirdi: "Ya həzrət Fatimə! İsmət sənin yanına gəldi!" Bu cümləni onlarla birgə bütün vücudumla təkrarlayırdım.

Bəziləri üz-başlarına vururdular. Qızların birinə dedim: "Hamı ucadan Nəbə surəsini oxusun".

Quran səsini eşidəndə elə bilirdim ki, kimsə yanımda dayanıb mənə təskinlik verir. Yavaş-yavaş camaat gəldi, məscid adamlarla doldu. Dəfn mərasiminə başladım. Hacı ağa Abbas Müxbir Dezfuli şəhidlərə cənazə namazı qıldandan sonra İsmətin müəllimi Hacı ağa Raci qızımın vəsiyyətinə görə, ona yenidən cənazə namazı qıldı.

İsmətin tabutu mənim, bacı və qardaşımın və bəzi dostlarının çiyinləri üzərində əbədi mənzilə yola salındı. Həmin gün mənim üçün böyük gün idi. Həm İsmətim arzusuna çatmışdı, həm də mən İslam yolunda və inqilab dəyərlərini müdafiə etmək üçün bir övlad vermişdim.

İsmət hadisənin digər şəhidləri ilə birgə dəfn olundu. Şəhər əhalisi dəfndə kütləvi şəkildə iştirak etdi. Onlar inanırdılar ki, şəhidlər bütün xalqa məxsusdurlar. Camaat şüar deyirdi: "Şəhidlər bizimdir! Şəhid! Şəhid! Yolun davam edir!"

Hacı ağa Raci cənazə namazını qılandan sonra mənə yaxınlaşıb dedi: "Başınız sağ olsun! Sizin qızınız şəhid olacağını bilirdi. Bu gün hüseyniyyəyə gedəndə gördüm ki, sınıfdə həmişəki hüzur yoxdur. Bacılardan nə baş verdiyini soruşanda qızınızın şəhid olduğunu dedilər.

Dünənki hava hücumundan xəbərdar idim, amma bacı Purənvərinin orada şəhid olduğunu bilmirdim. Dərs tətıl olundu. Yalnız bir şey məni düşündürdü. Bacıların biri yaxınlaşıb dedi: "Hacı ağa, bacı Purənvəri şəhadətindən öncə demişdi ki, əgər şəhid olsam, cənazə namazımı Hacı ağa Racinin qılmasını istəyirəm".

Ah çəkib dedim: "Özü hər şeydən öncə vəsiyyətlərini edibmiş, hacı ağa, biz bixəbər olmuşuq".

O dedi: "Bir insanın yaxında şəhid olacağını duyması və dostlarına cənazə namazını kimin qılmasını söyləməsi mühüm məsələdir. Mən bunu eşidəndə bildim ki, bu bacının vücudunda bu dünyaya aid olmayan bir həqiqət varmış. Dostları onu kəşf edə bilməmişdilər. O, şəhidlər karvanına qoşulmaqda olduğunu dəqiq bilirmiş".

Hacı ağa Racinin sözlərindən sonra bir az da rahatlaşdım.

Yeddinci fəsil:

Ayrılıq saniyələri

Əlirza İsmətin dəfnindən sonra Bəsicdən qayıdıb yanımda oturdu.

– Məhəmmədi gördüm.

– Halı necə idi?

– Yaxşı idi. Məni görəndə kimi uşaqların yanından kənara çəkib dedi: "Səndən bir xahişim var: anangilə salam yetir və de ki, İsmət mənim həyatımda olarkən şəhid oldu; məni bağışlasınlar".

Bu sözləri eşidib dedim: "Get, onun üzündən öp, de ki, xüsusən anam sənə bu sözlərinə görə çox narahat oldu. İsmət yolunu özü seçmişdi, arzusuna da çatdı. Allah onun dualarını qəbul elədi. Əgər subay da olsaydı, şəhid olacaqdı".

Əlirzadan Məhəmmədin harada olduğunu soruşanda dedi: "Uşaqlarla döyüş bölgəsinə getdi".

Məhəmmədin anasının yaralanmasından bir neçə gün ötürdü. Xəbər göndərmişdi ki, Məhəmmədi görmək istəyir. Məhəmməd kiçik qardaşı Mehdi ilə birgə bizə gəlib dedi: "Tehrana anamı görməyə gedirəm".

– Salam deyərsən. İstəyirsən sənənlə gəlim?

– Sağ ol.

Sellofan torbaya bir qədər meyvə qoyub Məhəmmədə verdim. Fatimə xanım üçün dua etdim və Məhəmmədə dedim: "Tehrandan gələndən sonra bizi xəbərsiz qoyma".

İki gündən sonra Məhəmməd bacısı ilə bizə gəldi. Anasının halını soruşdum. Siddiqə xanım o qədər narahat idi ki, danışa bilmirdi. Məhəmmədi görüb ağlayırdı. Bir qədər sonra Məhəmməd dedi: "Mehdi ilə birgə xəstəxanaya getdim. Bir saatdan sonra birtəhər görüş vaxtı ala bildik. Palataya girəndə anam məni gördü və bərkdən ağlamağa başladı. Ah çəkib dedi: "Məhəmməd, gəl, gəl bura, oğlum!"

Ayaqlarımın taqəti çəkilməmişdi. Anam dedi: "Gəl, üzünü öpmək istəyirəm".

Ona yaxınlaşdım. Qəhər məni boğurdu. Yanında oturdum. O qədər yaralı olduğu halda özünü mənə yaxınlaşdırıb üzümü öpdü, mən də onun əlini. Onu ailə üzvlərimizdən birinin şəhadətinə hazırladığım günlər yadıma düşdü. Düşmən həm Dezfulu bombalayır, həm də mən qardaşlarım Qulamrza və Mehdi ilə birgə cəbhədə idik. Bu baxımdan, həm bizim, həm də şəhərdə yaşayan ailə üzvlərimizin şəhadət ehtimalı vardı.

Mehdi də mənim günümdə idi; anamın çarpayısının yanında dayanmışdı və heç nə demirdi.

Bir az sonra anam dedi: "Kaş mən də şəhid olaydım! Əvvəldə sənin İsmətlə ailə qurmana qarşı çıxdığım üçün çox narahatam. İsmət çox istəyirdi ki, şəhid olsun. Toydan sonra da çox hörmətimizi saxladı. Həm İsməti, həm də Mərziyəni çox sevirdim. Bilmirəm nə üçün mənəi tək qoyub getdilər".

Bu zaman otaqdakı tibb bacısı dedi: "Ana, ağlama!"

Anam dedi: "Bu, oğlumdur, həyat yoldaşı şəhid olub".

Çox kövrəlmişdim, qəhərdən boğulurdum. Otaqdan çıxıb ağlamaq istəyirdim, amma olmurdu. Gözlərim yaşarmışdı. Sol gözümdən yanağıma bir damla yaş süzüldü. Anam gözlərini siləndə mən də fürsətdən istifadə edib tez bir damla yaş sildim. Amma hələ qəhərdən boğulurdum. Onun ağrısı bütün vücudumu titrədir, bir kəlmə də danışmağa qoymurdu. Hətta anama "ağlama" sözünü də deyə bilmirdim.

Anam göz yaşlarını siləndən sonra dedi: "Həmin gün evdən çıxanda əllərimdə bayraq yürüş edən insanları gördük. İsmətlə Mərziyəyə dedim ki, gözləyin, bunlarla gedək. İsmət dedi ki, gecikərik. Biz taksi tutub Şəhidabada getmək üçün yavaşca yolun o tərəfinə keçdik. Amma hansı taksiyə dediksə, qəbul etmədi. Məcbur qalıb yürüş edənlərlə birgə Behişt-Əli məzarlığına

getməyə başladıq. Qədim körpünün əvvəlində dayandım. İsmət dedi: "Nə üçün gəlmirsən?" Dedim: "Gözlə, bayraqlar önə keçsin, biz də kişilərdən sonra gedək". İsmət dedi ki, yox, gecikərik. Birlikdə yola düşdük. Körpünün ortalarında isə belə üstə yerə yıxıldım. Gözlərimi açanda qan içində idim. İsmət çadrasına bürünmüş və al-qan içində yerə yıxılmışdı. Mərziyənin isə başının yarısı getmişdi. Göyə baxıb dedim: "İlahi! Nə üçün onları apardın, mənə isə saxladın?"

Bunu deyəndən sonra anamın üzünü yenidən islandı. Bir qədər dayanandan sonra soruşdu: "İsmətin anasıgil necədirlər?"

Gətirdiyim alma və portağal torbasını göstərərək dedim: "Bunları İsmətin anası göndərdi".

Yenidən boğazımı qəhər tutdu. Həmin halda bir tibb bacısı anama iynə vurmağa gəldi. Anam üzümü görməsin deyərək onun arxasında gizləndim. Bir qədər rahatlaşdım. Tibbi bacısı gedəndən sonra dedim: "Onlar narahat deyillər. İndi onların yeganə narahatlığı sənsən, ana. İsmətin anası mənimlə gəlmək istəyirdi, amma şərait olmadı".

Anam dedi: "Yox, oğlum, əziyyət çəkmələrinə razı deyiləm".

Elə qəhər içində də onunla sağollaşdım. Mehdi də həmçinin. Birlikdə otaqdan çıxdıq".

Məhəmmədin boğazının qəhəri hələ də açılmamışdı. Siddiqə xanım ağlamağa başlayıb

dedi: "Hacı xanım, mənim anama necə bağlı olduğumu bilirsiniz. Mən bir an da onun yoxluğuna dözə bilmərəm. Ailə qurandan sonra yeganə qızı olduğuma görə hansı məhəllədə ev kirayə edirdimsə, məni və uşaqları görmək üçün piyada oraya gəlirdi. Məni çox sevirdi.

Ailəmizin təzə gəlinlərini dəfn edəndən sonra mən və qardaşlarım bir neçə gün idi anamızı görmürdük. Qərara gəldik ki, Tehrana onu görməyə gedək. Qardaşım yoldaşlarından biri Tehrandadır və ona baxırdı. Mən böyük qardaşım Qulaməlinin yoldaşı və kiçik oğlu Ruhullahla birgə Tehrana getdim. Qardaşlarım məndən öncə getmişdilər. Xəstəxanada görüş vermirdilər. Xüsusən ağır yaralılara məhdudiyyət var idi. Tibb bacılarından birinə dedim: "Biz Dezfuldan gəlmişik, anamı görmək istəyirik".

- Yaxşı. Bir az gözləyin.
- Adı nədir?
- Fatimə Sədəfsaz.
- İki gəlini şəhid olan xanım?

Kövrəldim.

– Hə.

– Mənimlə gəlin.

Bizi anamın otağına apardı və qapının azğında dedi: "Çox uzatmayın".

Qapını açıb otağa girdik. Anam bizi görüb təəccübləndi və sevindi. Bir qədər üzünü

tumarladım. Əlini üstündəki mələfəyə tərəf apardı. Bir anlığa mələfəni kənara çəkdi. Bir dizi bütünlüklə getmişdi.

– Görün, başıma nə gəlib!

Ayaqları barmaqlarının ucuna qədər qəlpə ilə dolu idi. Ayağının bir hissəsi boşalmışdı. Belə dərin yaraları olmasına baxmayaraq, ağrısını büruzə vermirdi. Çox müqavimət göstərirdi. Əli daim başında idi; saçını örtürdü. Qolları da yara və cızıqla dolu idi.

Birdən dərindən nəfəs alıb dedi: "Qızları harada dəfn etdinizsə, mənə də orada dəfn edərsiniz".

Qardaşımın yoldaşı ilə bir-birimizə baxıb dedik: "Qızların? Qızlar yaxşıdırlar, Əfşar xəstəxanasında yatırlar".

Gülümsəyib dedi: "Ay qızım, nə deyim?! Mən huşumu itirməmişdim. Hər şeyi gözlərimlə gördüm, hər şeyi".

Titrək və kövrək səslə dedi: "Hər üçümüz getməzdən öncə şəhadət qüslü verdik. Camaata qoşulub Behişt-Əli məzarlığına gedirdik. Körpüdən bir qədər irəliləyəndən sonra partlayış dalğası mənə göyə qaldırıb möhkəm yerə çırpdı. Yerdə sürünə-sürünə gözüm qızlarda idi. İsmət "Allahu-Əkbər" qışqırdı, çadrasını möhkəm tutduğu halda əlini böyrünə apardı və yerə yığıldı. Mərziyəni çağırdım, amma səsimi yalnız özüm eşidirdim. Başımı çevirəndə onun sakitcə

gözlərini yumduğunu, çadrasının qana boyandığını gördüm. İsmətlə Mərziyəni o qədər çağırdım, amma heç birindən cavab eşitmədim".

Bunları danışandan sonra biz də ucadan ağlamağa başladıq. Gözlərini silmək üçün çətinliklə əlini qaldırırdı. Həmin halda bizdən soruşdu: "Siz Allah, ailələri nə deyirlər? Mən hansı üzlə Dezfula qayıdım?! İsmətlə Mərziyə mənimlə idilər, onlara nə deyərəm?! Onlardan utanıram".

Qardaşım yoldaşı ilə birlikdə onu birtəhər sakitləşdirdik. Ruhullaha baxıb qardaşım yoldaşına dedi: "Ruhullahı yanıma qoy, istəyirəm mənə şeir oxusun. Ona bir şeir öyrətmişdim. Küçədə uşaqlarla oxuyurdu".

Ruhullah öz uşaq dili və Dezful ləhcəsi ilə oxumağa başladı:

Səddam, kömür və lampa fitili kimi yanıb qaralasan!

Hamını sərgərdan qoymusan, özünsə rahatca yerində oturmusan!

Qardaşım oğlunun səsinə eşidib sakitləşdi. Tibb bacısı içəri girib dedi: "Görüş vaxtı bitdi".

Anam tez-tez deyirdi: "Siddiqə, qızım, məni gəlinlərimin yanında dəfn edin, ailələrimdən üzr istəyin".

Sonra yavaş-yavaş anamla sağollaşdıq. Dua edin sağalsın. Onun getməsi də bizə çətindir".

Qırx gündən sonra Məhəmmədin anasının şəhid olduğunu eşitdik. Cəsədin Tehrandan Dezfula gətirilməsini gözləyirdik. Cəsəd gələndə dərdimiz təzələndi. Fatimə xanımın anası xəstə və sakit halda yatağa düşmüşdü. Halı heç yaxşı deyildi.

Fatimə xanımları sonuncu dəfə qüsl verilən yerdə gördüm. Qadınlar ətrafına toplaşmışdılar. Mərziyənin anası da gəlmişdi. Siddiqə xanım çox pis olmuşdu. Ona təskinlik verirdim. Hamı salavat və "Ya Hüseyn" deyir, mən yalnız ağlayırdım. Qəlbim çox sınımışdı. Siddiqə xanım qışqırırdı: "Üç xanım evdən çıxdı, heç biri qayıtmadı. İlahi! Bizə səbir ver!"

Qadınlar onu qucaqlayıb deyirdilər: "Səbirli ol! Hamımızın vəziyyəti belədir".

Fatimə xanımın gözləri hələ bağlanmamışdı. Onu kəfənləyəndə gözlərinə baxırdım. Dedim: "Yəqin indi kimisə son dəfə görmək istəyirsən".

Ağlaya-ağlaya onunla danışdığım yerdə Məhəmmədin dayısı arvadının səsinə eşitdim: "Mehdi¹ gəlib. Fatimə, qalx, oğlun Mehdi cəbhədən gəlib!"

Mehdi qapının ağzında dayanmışdı. Siddiqə xanımları işarə ilə yanına çağırırdı. Onu ayağa qaldırdım, qolundan tutub Mehdiyənin yanına

¹ Məhəmmədin qardaşı Şəhid Mehdi Eydımurad

apardım. Mehdi bacısını görən kimi başını aşağı saldı. Udqundu və yaşlı gözlərlə onun üzünə baxıb dedi: "Bacı, ananı görə bilərəm? Alnından öpmək istəyirəm".

Siddiqə xanım ucadan ağlamağa başladı. Mehdiyə dedi: "Gəl, anan səni gözləyir".

Qadınlar Fatimə xanımın cansız cəsədinin yanından aralandılar. Mehdi yaxınlaşıb anasının alnını öpdü, bir anlıq başını anasının sinəsinə qoydu, sonra getdi. Fatimə xanımın gözləri Mehдинin gəlişini gözləyirmiş. Xanımların biri əlini onun üzünə çəkib açıq gözlərini yavaşca bağladı.

Cəsədini tabuta qoyduq və öz vəsiyyətinə uyğun olaraq, İsmətlə Mərziyənin yanında torpağa tapşırıdık.

İsmətin şəhadətindən sonra tanışların biri bizə gəlib dedi: "Hacı xanım, yoxsul bir ailə var, oğulları evlənmək istəyir. Kasıb olduqlarına görə gəlin paltarını ala bilmirlər. İsmətin gəlin paltarını ona verə bilərsinizmi?"

– Mən razıyam. Get, ağa Məhəmmədə de ki, İsmətin gəlin paltarını versin. İsmət həmişə deyirdi ki, mən şəhid olandan sonra paltar və əşyalarımı yoxsullara verin. Qızım razıdırsa, mən niyə razı olmayım?!

Bir neçə gündən sonra eşitdim ki, Məhəmməd paltarları dərhal ona verib. Həmin gün o adama İsmətin paltarlarından birini mənə yadigar saxlamasını da demədim. İsmətdən mənə yadigar qalan yeganə şey bir hicabdır. Axırınıcı dəfə bizə gələndə onu qoymuş, mənim hicabımı taxıb getmişdi. İsmət üçün darıxanda o hicabın ətrini alıram.

Qəbul etmədiyi üzüyü də şəhadətinə qədər saxladım. Şəhadətindən sonra isə dərzilikdən qazandığım pulla aldığım yeddi qolbağı qolumdan çıxardım, İsmətin üzüyü ilə birlikdə aparıb satdım. Pulu ilə onun tərəfindən ehsan olaraq, yeni tikilən İmam Xomeyni məscidinə xalça aldım, qalanını da Cəbhəyə Yardım Fonduna verdim. Həyat yoldaşıma da dedim: "Bu qızılların pulunu cəbhədəki döyüşçülərə xərcləmək istəyirəm. Ölkəmizin köməyə ehtiyacı olduğu halda qızıl nə işə yarayar ki?!"

İsmətin üzüyü qolbaqları da onun tərəfindən Allah yolunda xərcləməyimə səbəb oldu. Mən buna ürəkdən razıyam.

Bir gün Məhəmməd cəbhədən qayıtmışdı. Həmişəki kimi baş çəkdiyi ilk yer bizim ev oldu. Məhəmmədi görüb sevindim, evə dəvət etdim.

– Sağ olun. Sadəcə, sizi görməyə gəldim.

– Məhəmməd, səninlə işim var. Gəl, oğlum, haçandır səni gözləyirəm.

– Qulluğunuzdayam.

Həyətdə oturdu. Gedib meyvə və sərin su gətirdim. Adətən ona meyvəni özüm soyurdum.

Qohumların əhvalını soruşdu, şəhərin şəhidlərinin dəfn mərasimindən danışdıq. Meyvə yeyə-yeyə dedi: "Doğrudan, yadınızdan çıxdı, mənə nə isə demək istəyirdiniz".

– Hə. Bir neçə gün qabaq İsmətin bir dostu bizə gəldi. Yuxuda İsməti görüb.

Gülümsədi.

Əlavə etdim: "İsmət ona deyib ki, səninlə ailə qursun. Bu yuxunu bir neçə dəfə görüb".

Meyvənin yarısı ağzında idi, yarısı əlində. O vəziyyətdə quruyub qaldı. Ağzındakını çətinliklə udub dedi: "İsmətdən sonra mənim evlənmək fikrim yoxdur. Özüm də həmişə cəbhədəyəm". Dedim: "Bu nə sözdür?! Axı nə vaxta qədər tək qalacaqsan?! Mən səni belə görməyə razı deyiləm. Yeni gəlmisən. Get evə, bir az istirahət elə. Axşam səni gözləyirəm, elçiliyə gedəcəyik".

Təəccüblə dedi: "Elçilik?!"

Bu məsələ onun üçün çox gözlənilməz idi. Mənim münasibətim də həmçinin. Mən danışmışdım. Gördüm ki, fikrə gedib.

Soruşdum: "Nə olub? Niyə fikrə getmisən?"

– Gərək gördüyü yuxunu danışsın, bu yuxunun doğru olduğunu bilim.

Gərgin idi, inana bilmirdi.

Axşam oldu. Bir qədər gözlədim. Küçəyə baxmaq üçün qapını açdım. Küçədə divara söykənmişdi. Dedim: "Məhəmməd, bəs nə üçün qapını döymürsən?"

Salam verdi və heç nə demədi.

Qapını bağlayıb yola düşdük. Yolumuz yaxın olduğuna görə piyada getdik. Yolda onunla danışdım. Cəbhənin vəziyyətini soruşur, döyüşçülər üçün dua edirdim. Çox adi şəkildə söhbət edirdim. Sanki öz oğlum üçün elçiliyə gedirdim. Sakit qalmışdı, heç nə demirdi. Birdən dedim: "Bəs şirniyyat hanı? Bəs nə üçün əliboş gəldin?"

Bir anlığa kövrəlib dedi: "Anam və İsmətin elçiliyi yadıma düşdü. İki-üç dəfə bu fikirdən daşınmaq istədim, amma sizin razı olduğunuzu görüb qəbul etdim".

Sözü dəyişdirdim. Evə çatdıq. İçəri girib oturduq. Qızın ata-anası da orada idilər. Bir qədər sonra İsmətin dostu gəlib salam verdi.

Orada ondan yuxusunu Məhəmmədə danışmasını xahiş etdim. Əvvəlcə utanıb sakitcə başını aşağı saldı və gözlərindən yaş axdı.

– Mən sizi heç vaxt görməmişdim. Amma Şəhid İsmət dostum idi, Quran dərslərində və

tədbirlərdə onu görürdüm. Bir neçə dəfə evlərinə də getmişdim. İsmətin ingilis dili savadı yaxşı olduğuna görə bu dərsdə mənə kömək edirdi. Şəhadətindən bir neçə gün sonra onu yuxuda gördüm. Həmişəki kimi başında çadra bizə gəlib dedi: "Get, Məhəmmədə de ki, səninlə ailə qursun".

Yuxuya fikir vermədim. İkinci gecə yenə həmin yuxu təkrar olundu, İsmət eyni sözü dedi. Təəccüblənsəm də, yenə fikir vermədim. Üçüncü gecə həmin yuxu yenə təkrar olundu. Diksinib yuxudan oyandım. Düşündüm ki, bu məsələni heç kimə deyə bilmərəm. Yoldaşının anası da yenidən şəhid olub. Yalnız Allahdan kömək istədim.

Bir gün qərara gəldim ki, İsmətilə gedib anasına danışım. Ona dedim: "Ardıcıl üç gecə bu yuxunu gördüm. Hacı xanım, yalnız şəhidin xahişinə görə buraya gəlmişəm ki, vəzifəmi yerinə yetirmiş olum". Sonra məni ağlamaq tutdu. Bunu söyləmək çox çətin idi. O isə məni mehriban şəkildə qucaqlayıb dedi: "Yaxşı, qızım, Məhəmməd cəbhədən gələndə ona deyərəm".

Bu yerdə Məhəmməd İsmətin ona dediyi cümləni yenidən təkrarlamasını istədi. Ondan soruşdu: "Şəhid İsmət bunu deyəndə mənim adımla necə tələffüz etdi?"

İsmətin dostu cümləni bir də söylədi. Məhəmməd fikrə getdi və bir qədər sonra dedi:

"Bizdə İsmətdən başqa hamı məni Dezful ləhcəsi ilə çağırırdı. Yalnız o mənə "Məhəmməd" deyirdi".

Qız əlavə etdi: "Hər üçündə dedi ki, get, Məhəmmədlə ailə qur".

Bununla Məhəmmədin şübhəsi aradan qalxdı və Haqqın razılığına razı oldu.

Bu haqda öncədən Siddiqə xanımla danışmışdım. Ertəsi gün Məhəmməd cəbhəyə qayıtdı, bir aydan sonra gələndə Siddiqə xanım və böyük əmisinin yoldaşı gedib gəlinin anası ilə əqd mərasimi barədə danışdılar.

Ertəsi gün səhər nikah qeydiyyat şöbəsinə getdik. Məhəmməd xahiş etmişdi ki, mütləq mən də gəlim. Gəlib özü məni apardı. Yaxınlarından bir neçə nəfər gəlmişdi. Nikah əqdləri oxunanda bəylə gəlinə yaxınlaşıb dedim: "Məhəmməd oğlumdur, mənə çox əzizdir, ondan muğayat ol. İnşallah, bu izdivacın səmərəsini çox tezliklə görək".

Sonra üzümü Məhəmmədə çevirib dedim: "Mən sənə xoşbəxtlik arzu edirəm. Bu qız da mənim qızlarımdan biri kimidir. Onun xoşbəxtliyi üçün əlindən gələni əsirgəmə".

Məhəmməd ayağa qalxıb əlimi öpmək istədi, qoymadım. Çadramdan öpdü. Mən də onun başından öpdüm.

Qapılarına qədər onlarla getdim, sonra sağollaşb qayıtdım. Yolda İsmətin üzü gözlərim önündən getmirdi. Sanki sevinir və mənimlə danışdı. Yavaşca dedim: "Yəqin Məhəmmədi belə görmək istəmərdin, ona görə bu izdivacı düzüb-qoşdun".

İsmətin Məhəmmədi adi şəkildə sevmədiyini bilirdim. Məhəmməd evə gec gələndə darıxır, qərarlız olurdu. Bəzən yanına gedəndə otağı təmizlədiyini görürdüm. Əşyaların yerini tez-tez dəyişdirirdi. Soruşurdum ki, bu bircə otaqda nə qədər dekorasiya dəyişdirirsən. Deyirdi: "İstəyirəm ki, yoldaşım cəbhədən gələndə ona hər şey yeni görünsün".

Yeknəsəqlikdən xoşu gəlmirdi. Məhəmmədlə 66 günlük ömrü onun üçün 40 ilə bərabər idi.

İsmətin şəhadətindən bir neçə ay keçirdi. Əlirza cəbhədə idi. Bir gün səhər yeməyinə hazırlaşırıdım. Atası düyü sıyığı və qaymaq almışdı. Əlirza evə gəlib dedi: "İki gündən sonra əməliyyatdır. Gəldim ki, sizi görüm, sonra gedim". Dedim: "İndi çatmısan, oğlum, paltarını dəyiş, duş al. Bu bir neçə günün yorğunluğu bədəninədən çıxsın, gəl, səhər yeməyi yeyək".

Əlirza gülüb dedi: "Ana, mən səni görməyə gəldim. Duş almağa vaxt yoxdur".

Toz-torpaqlı cəbhə paltarları ilə oturub yeməyə başladı. Ona baxdım. Sanki neçə gün idi doyunca yemək yeməmişdi. Yeməyini bitirəndən sonra gedib Məkkədən gətirdiyim fotoaparatu gətirdi, həyətdəki ağacın yanında dayanıb yadigar şəkil çəkdirməyimizi xahiş etdi.

Çadramı başıma atıb yanında dayandım. Əlini mənə verib dedi: "Ana, mən gedirəm, Allah yolunda". Dedim: "Allah sənə yar olsun!"

Bu zaman uşaqların biri şəklimizi çəkdi. Polaroid fotoaparatu idi. Şəkil dərhal hazır oldu. Əlirza mənə göstərib dedi: "Bu da sizə bir yadigar şəkil!"

Motosikleti qapının ağzında idi. Onu qapıya qədər yola saldım. Motosikletə mindi, amma nə qədər çalışdısa, motosiklet işə düşmədi.

Qonşuların hansı qapımızın önündən keçirdisə, Əlirzani görüb deyirdi: "Gözləriniz aydın, həci xanım, Əli ağa qayıdıb". Mən də təşəkkür edirdim.

Əlirza çalışır, motosiklet işə düşmürdü. Bəlkə bir saatdan çox yanında dayandım. Nəhayət, işə düşdü. Mənimlə sağollaşıb bacılarını görməyə getdi. Oradan da atasının dükanına gedib onunla və babası ilə sağollaşdı. Axırda da dostlarını görmək üçün Bəsic mərkəzinə getdi, onlarla da yadigar şəkil çəkdirib cəbhəyə qayıtdı.

Sonralar fikirləşirdim ki, nə üçün Əlirza həmin gün tələsik evə gəldi və getdi? Nə üçün motosikleti bir saat xarab oldu və mən onu daha çox görə bildim? Nə üçün mənimlə və dostları ilə yadigar şəkil çəkirdi? Və bu nəticəyə gəldim ki, İsmət kimi Əlirza da şəhadətə gedirdi.

Allah-Taala Əlirzanı dörd qızdan sonra vermişdi. Mənə olduqca əziz idi. Onu çox sevir, onun üçün ən yaxşı arzular edirdim.

Vəfəcr-hazırlıq əməliyyatından sonra onun şəhadəti haqda qəti bir söz demədilər. Amma ürəyimin həyəcanından bilirdim ki, Əlirza da şəhid olub.

Xəbərsizlik çox ağır idi. Biri deyirdi ki, mütləq qayıdacaq, biri deyirdi bəlkə əsir düşüb, biri deyirdi şəhid olub. Ürəyim isə deyirdi ki, Əlirza da İsmət kimi şəhadətə qovuşub. Düşünürdüm: Bu günlər yenə ürəyim darıxır. Sevinclə kədərimin arasında yalnız bir tük qədər məsafə var. Nə edəcəyimi bilmirəm. Bəlkə də analıq hissim qərrarsız olub.

Araşdırmalar heç bir nəticə vermirdi. Ana ürəyində isə hələ də ümid vardı. Gözüm qapıda idi ki, bir gün Əlirzam qayıdacaq. Əlirzaya nə yeddi, nə qırx – heç bir mərasim keçirmədim. Radio gecə-gündüz qulağımın dibində idi ki, əsir düşmüş olsa, İraq radiosundan adını eşidim. Amma heç bir xəbər olmadı ki olmadı.

Hər dəfə cəbhədən şəhid gələndə evi silib-süpürürdüm. Stəkanları yuyur, qənd doğrayır və telefonun yanında gözləyirdim ki, Əlirzanın cəsədinin gəldiyini xəbər verəcəklər. Heç olmasa, ona yaxşı mərasim keçirmək istəyirdim.

Qohumlar və dost-taşılar zəng vurub soruşurdular: "Sizin şəhiddən nə xəbər var? Bu şəhidlərin arasında da deyildi?" Cavab verirdim ki, yox, bizim şəhidimiz hələ gəlməyib.

Dörd ildən sonra Əlirzanın bel çantasını bizə verdilər. Özü yox idi və mən onun əşyalarını çıxarmaq istəyirdim. Bu zaman İmam Hüseynin (ə) Zülcənəh atı yadıma düşdü və dedim: "Bu bel çantası Zülcənəh kimidir. O, aşura günü sahibsiz halda, qanlı baş və bədənlə xeyməyə qayıtdı, İmam Hüseynin (ə) şəhadət xəbərini gətirdi. Bu bel çantası da Əlirzanın şəhadət xəbərini verməyə gəlib".

Çantanı sinəmə möhkəm sıxıb ətrini alırdım. Qızlar da başıma yığışib ağlayırdılar.

Bir qədər sonra bel çantasını açdım. Gödəkcəsinin cibində bir məktub var idi. Dostlarına tapşırırmışdı ki, məktubu yalnız anama verin. Məktubunun axıncı hissəsi mənə çox qəribə gəldi. O, İsmətdən şəfaət sözü almışdı.

Qızların biri onu mənə oxudu: "Bazar ertəsi günü gecə saat 11-də Allahın köməyi ilə səngərin bayırında yatdım. Gecənin yarısı soyuqdan

üşüyüb içəri girdim. Orada yuxuda şəhid bacım İsməti gördüm. Mən, anam və bacım bir yerdə oturmuşduq. Deyəsən, cəbhədən evə getmişdim. Anam gedib mənə aid bir şey gətirdi, İsmətə verib dedi: "Bu, qardaşınıdır. Ona şəfaət elə!"

Sonra gedib Ramazan əməliyyatındakı boyunbağımı gətirdi. Yenə İsmət aldı və dedi: "Gərək bu əməliyyatın boyunbağını da mənə versin ki, ona şəfaət edim".

Yuxuda boynumdan boyunbağını çıxarmaq istəyəndə yuxudan oyandım. Əlim boynumda idi. Sonra Allaha şükür edib təəssüfləndim".¹

Bununla onların arasındakı ünsiyyət və sevginin mənasını başa düşdüm. Əlirzanın məktubda mənə yazdığı gözəl sözlərindən sonra Allahın lütfü ilə Savadlandırma mərkəzinə gedib beşinci sinfə qədər oxudum, oxuyub-yazmaq öyrəndim. Ondan sonra Quran oxumağa başladım. Allaha şükür ki, şəhid övladlarımla duaları ilə Quranı da öyrəndim. Quranla o qədər ünsiyyətdəyəm ki, bütün vaxtımı onunla keçirirəm.

Bu günə qədər Əlirzadan heç bir xəbər yoxdur. Mən Allah yolunda verdiyimi geri istəmirəm. Çoxları deyirlər ki, hacı xanım, bir DNA testi ver, bəlkə naməlum şəhidlərin arasından tapıldı.

¹ Məktubun mətni kitabın əlavələrində qeyd olunub.

Amma mən İsmətim kimi Əlirzamı da Allaha tapşırıbmışam. Uşaqların şəhadətindən sonra daim deyirdim: "İlahi! Səninlə alış-veriş etmişəm. Məgər başqa birisi olsaydı, gözlərimin işığı olan övladlarımı qurban verə bilərdim?!"

Təbii ki, bu dözüümü də bizə Allah verib, özümüzdən bir şey yoxdur. Əlirzanı cəbhəyə yollamağıma da məni Allah razı saldı.

Hər bir şəhidin xatirələri evində həmişəlik qalır. Mən bu xatirələrlə yaşayıram. Bir neçə il öncə İsmətin müəllimlərindən ikisini yaxından gördüm: Doktor Məhəmmədrza Səngərini və Hacı ağa Racini.

Doktor Səngəri məni görüb dedi: "1979-80-ci illərdə dini məsələlərə həvəs göstərən, İslam inqilabının dəyər və inanclarına vurğun olan bəzi xanımlar Abbasəli¹ məqbərəsində dərse gəlirdilər. Bir gün dərstdə Əsr surəsi barədə danışdıq. Şəhid bacımız Purənvəri də iştirak edirdi. O, digər dərslər və məclislərdə də fəal iştirak edir, seçilirdi. Əsr surəsinin təfsiri dərslərindən onun bir neçə xüsusiyyəti yadımda qalıb: sadəliyi, paklığı, təvazökarlığı.

Bir gün dərse girəndə gördüm ki, sınıfdə təmizlik işi ilə məşğuldur.

¹ Abbas ibn Əli İmam Hüseynin (ə) nəvələrindəndir. Onun mübarək məqbərəsi Dezfulun Afərineş xiyabanında yerləşir.

Elmə həvəsi vəsfəgəlməz idi. Dərs qurtarandan sonra yaxınlaşıb suallarını verirdi. Sualları onun dərin düşüncəsindən, araşdırıcı ruhundan və öyrənməyə böyük həvəsindən xəbər verirdi. Mütalibə adamı olduğu tam bəlli idi. Oxuduğu kitabdan çoxlu suallar verirdi. Bəzən kitabı özü ilə sinfə gətirirdi ki, qarşısına çıxan sualı səhifəsi ilə mənə göstərsin. Bu xüsusiyyətlərinə görə onun gələcəkdə şəhərin din və təbliğat sahəsində mühüm şəxsiyyətlərindən olacağına çox ümid bəsləyirdim.

O şəhid bacımız kimi Əhli-beytə, xüsusən də həzrət Zəhraya (s) aşiq olan az adam xatırlayıram. Bu ad çəkilən kimi gözləri yaşarırdı. Həzrət İmam Hüseyin (ə) eşqi də onun pak və nurlu qəlbini doldurmuşdu.

Hicab və iffət məsələsi onun bariz xüsusiyyətlərindən idi. Danışıqda, şəxsiyyətdə, rəftar və hərəkətlərdə iffəti ona xüsusi vüqar və mətanət bəxş edirdi. Bundan əlavə, digərlərini də dəyərlərə sadıq qalmağa çağırırdı. Xüsusi əməli incəliklə yaxşı işlərə dəvət etmək və pis işlərdən çəkəndirmək onun devizi idi. Onun sinifdə iştirak edən kiçik qız uşağını necə məhəbbətlə əzizləməsi, öz əlləri ilə, təbəssüm və səmimiyyətlə saçını örtməsi yadımdan çıxmaz.

Allah bu yaxşılıqlarına, ixlasına, mənəvi paklığına və şəhadətə həvəsinə görə onu qəbul

etdi, Özünün lütf və rəhmət süfrəsinə qonaq etdi. İndi o "Sidq məqamında, qadir hökmdarın hüsurunda"dır, uca şəhadət məqamına nail olmuşdur.

Böyük və mehriban Allah onu həzrət Zəhranın, bütün Kərbəla şəhidlərinin və mövlası İmam Hüseyin süfrəsində əbədi nemətlərindən faydalandırsın!"

İmam Xomeyni məscidində Hacı ağa Racini də gördüm. Özümü təqdim edəndə dedi:

"İsmət Purənvəri Şəhid Dərmağan hüseyniyyəsində keçirilən Quranşünaslıq metodu dərslərində iştirak edirdi. Fəal və iradəli tələbə idi. Bu dərsi mən tədris edirdim.

Quranşünaslıq metodu dərsi başlayanda çoxları həvəslə gəldilər, amma bu dərslərinin səviyyəsindən yuxarı olduğuna və ya gözlədikləri dərslər olmadığına görə davam etdirmədilər.

Bu kursda Quranın cazibəsinə düşənlər onu davam etdirir, dərslərə həmişə gəlirdilər. Quran araşdırmalarını həvəslə öyrənənlərin biri də İsmət Purənvəri idi. Bilirsiniz ki, o vaxt müharibə şəraiti idi, şəhərdə vəziyyət ağır idi, necə deyirlər, raket ab-havası vardı. Lakin o həm ailə qurmadan öncə, həm də sonra hətta bir dəfə də dərslərdən qalmadı.

Belə bir şəraitdə dərslərdən qalmayan, sinifdə fəal iştirak edən, müzakirələrə qatılan tələbə həqiqətən uğurlu kadr sayılır. O, dərslərə həmişə hazır idi və

yaxşı izah edirdi. Dərstdə otuzdan çox xanım iştirak edirdi. Dərs bir il yarım çəkdi. Həftədə iki dəfə keçirilirdi. Tələbələrə bir tədqiqat mövzusu verirdim. Onlar həmin mövzu üzrə müaliə etməli və növbəti dərstdə hamıya danışmalı idilər. Axırda bütün mövzuları toplayıb məqalə şəklində təhvil verirdilər. Ozamankı məqalə və əlyazmaları hələ də saxlayıram.

Övladlarımın şəhadətindən illər ötür. Mən iştirak etdiyim toplantılarda xüsusən qızlara İslam davranış tərzindən, İsmətin Zəhra hicabına təkidlə yanaşmasından və bunun əhəmiyyətindən danışırım. Müharibə dövründə bütün vücudumuza hopmuş yeganə məsələ hicab idi. Bunu həyatımızın sərlövhəsi seçməyə çalışırıdık. Bu, Dezfül qadınlarının bariz xüsusiyyəti idi.

Bu şəhərin qız və qadınları hicabı özlərinə ilk səngər bilib deyirdilər: "Biz şəhid qardaşlarımızın vəsiyyətinə əməl edəcəyik!"

Artıq yaşım ötüb. Mən bu mühüm missiyanı siz gənclərə tapşırıram. Şəhidlərin vəsiyyəti hicabı qorumaq və vilayətə tabe olmaqdır. Siz əzizlər bu müqəddəs yolun davamçılarısınız.

İsmətə ürək sözlərim

Niyə belə tez?

Niyə belə tez?.. Çox tələsirsən, addımların sürətlənir, ləhləyirsən. Səndən öncə gedənlərin yolundan keçirsən. Dünya sərhədini aşırısan. Sanki nura söykənmişən! Hamı səni görür, tələskənliyin hamını heyrətə salır.

Ey aşiq! Hansı görüşün pişvazına gedirsən?

Bəlkə püşkdə adın çıxıb, ona görə qanadların təlatümə gəlib?

Bəlkə qaranquş karvanı yoldadır?

Bizim qanadımız yoxdur. Xoş sənin halına! Tələs, səni gözləyirlər.

Sənin kimi birisinə pusqu qurmuş alovlu dəmir parçalarının vay halına! Ehtiyatlı ol! Bəs nə üçün gülürsən?

Qanadları yaralanmış göyərçin, göyərçinlər arasında səməyə qanad çalır.

Gözəlliklər təntənəsinə qonaq olmuşam. Nə görürəm?! Nə eşidirəm?!

Sənin qanlı pərvazın məni heyrətə salır. Haradan baxıramsa, inamının doğruluğunu görürəm. Çünki göyərçinlər bizim başa düşməyəcəyimiz qədər qəribədirlər. Yaraları nə qədər dərin olsa da, asimanla əhd-peymanlarına sadıq qalarlar.

Ey bizim ağ göyərçinimiz! Ey aşıqlər diyarına qanad çalan quş! Ey paklıq, sədaqət və duruş təcəssümü! Səfərin xeyirli olsun!

Bizim sınıq qəlbimiz yenə səni xatırlayır. Ayrılığından 33 il ötür. Biz qalmışıq, sənə vüsala çatmısan.

Bacım İsmət! Bu kitabı yazandan sonra hər gün sənin gedişin barədə düşünürəm: Həmin gün Dezful günəşi işğalçı düşmənin nərəsini duydu. O, hadisənin canlı şahidlərindən biridir. Minillik körpünün yaraları həmişəyaşar bir sərgi oldu. Körpünün ərimiş nərdələri üzərinə qanlı göz yaşları qondu, coşqun Dez çayının qəlbinə dərin bir yara vuruldu. Həmin gün qəlpə ilə suyun, daşla aynanın güclü toqquşması baş verdi, evlərə göz yaşlarından ibarət bir sel axdı. Əl və sinələr, aşura növhələri, şəhidlə dolu karvan, təkbir səsləri və sınıq qəlblər, əzalı ata və anaların gözləri önündə yerə düşüb parça-parça olan şəhid şəkilləri, lalələrə matəm saxlayan qərənfillər... Bütün bunlar Hüseyin yolunda şəhadətə vurğunluqdan və haqqın çağırışına ləbbeykdən başqa nədən xəbər verir?!

Həmin gün şəhərimin çiyinlərini böyük müsibət titrətdi. Məhərrəm və səfər günlərində şəhidlər ağasının matəm bayraqları vilayət aşıqlərinin qızıl qanına boyandı. Bu faciədən sarsılan səma

qərarlı qəlblərə təsəlli olsun deyə gecənin qara paltarına büründü.

Həmin gün od-alov, tüstü və qəlpə arasında külə qonmuş quş kimi qanadlarının hicabı altında rahat can verdin, qırmızı qanın cənnətə doğru yol boyu axdı. "Rəbbinə doğru qayıt" dəvətini eşidib "bəndələrimin arasına daxil ol və cənnətimə gir" həvəsi ilə təbəssümlə qanad çaldın. Nə gözəldir səni Hicab şəhidi adlandırmaq! Çünki partlayış fırtınası da sənə hicabında qüsurlu yarada bilmədi.

Amma bunu bil! Tale səni mənim üçün bir də təkrarladı və sən mənə salam verdin. Səni tanıyıram, hiss edirəm ki, yaxınlıqda yuvan var. Nəzərini bizdən çəkmə, çünki dərdlərimizin təskinliyi sənə xeyir-duana bağlıdır.

Mən müqavimət şəhərinin ölməz kitabından yalnız bir vərəqi vərəqləyə bildim. Yadımda olsun ki, hansı yerin üzərinə ayaq basdığımı, torpağının hər bir zərrəsindən şəhid qanın ətrinin gəldiyini unutmayım.

Seyid Rükəyyə Azərəng

Şəhid İsmət Pürənvərinin şəhadətinin otuz üçüncü ildönümü münasibəti ilə

Əlavələr: Saniyələrin əzəməti

İtkin düşmüş Şəhid Əlirza Purənvərinin şəhadəti

Əbdülkərim Xəyyat Qiyasi

Əlirza ilə eyni məktəbdə oxumuşam. Çox utancaq, vüqarlı, mənəviyyatlı və namazqılan yeniyetmə idi, məscidə və Quran dərslərinə gedirdi. O, 17 yaşında Məscidün-nəbinin Bəsic mərkəzindən korpusun ehtiyat qüvvəsi olaraq cəbhəyə ezam olundu. İri cüssəsi və uca boyu olduğuna görə yaşından böyük görünürdü.

Vəlfəcr-hazırlıq əməliyyatında Bilal batalyonunun kəşfiyyatçısı kimi iştirak etdi. Əvvəldə kəşfiyyat komandiri Şəhid Seyid Əziz Qələndəri idi, Əlirza da onun müavini.

Bilal batalyonu 10.02.83 tarixində Vəlfəcr-hazırlıq əməliyyatının avanqardı təyin olundu. Onlar düşmənin minalanmış sahələrindən və digər maneələrindən keçib Zəlicanla İraqın əl-İmare şəhərləri arasındakı bölgəyə və sonda Vəhəb qarnizonuna çatmalı idilər. Lakin bu əməliyyat başlanmazdan öncə, həmin gün günbatan çağında batalyonun kəşfiyyat komandiri Seyid Əziz Qələndəri şəhid edildi. Batalyon komandiri Hacı Məhəmmədrza İkrəmfər Əlirzayı batalyonun bələdçisi seçdi və ona şəxsi heyətin önündən hərəkət etməsini tapşırırdı.

Atışma başlayandan sonra şəxsi heyət minalanmış sahələrdən keçdi, qum təpələrini aşdı

və əl-İmarə asfalt yoluna çıxdı. Bu zaman Hacı Məhəmmədrza İkrəmfər Əlirzaya dedi ki, bölgəni araşdırıb Vəhəb qarnizonuna çatıb-çatmadıqlarını bildirsin.

Əlirza düşmən mövqelərinin yaxınlığına qədər gedib vəziyyəti mərəzə etdi və şəxsi heyət zastavaya gedən yolun arxasında yerləşdi. Amma nədənsə, səhərin ilk saatlarında bizə geri çəkilmə əmri verildi.

Şəxsi heyəti geri qaytarmaq Əlirzaya tapşırıldı. Lakin geri çəkilərkən havanın tədricən işıqlandığına görə mühasirəyə düşdük, bir cığırda gizlənilib qayıtmaq üçün münasib zamanı gözləməyə başladıq. Bu zaman cığıra RPG qumbaraatanından atəş açıldı və bəzi uşaqlar şəhid oldular. Buna çox kədərləndik, amma çarə yox idi, geri çəkilməli idik. Şəhid cəsədləri bir-birinin üstünə düşdüyündən Əlirzanın da orada olduğunu bilmədim. Yalnız öz mövqələrimizə yaxınlaşanda onun aramızda olmadığını gördüm və şəhid olduğuna şübhəm qalmadı.

Şəhid Əlirza Purənvərinin anasına məktubundan bir hissə

Bismillahir-Rəhmanir-Rəhim.

Allahın salamı, rəhməti və bərəkəti olsun sizə!

Əziz və zəhraçı anam!

Yalnız Allahla təkbaşına qaldığım bir gecədə bu səngərdən səmimi salamlarımı qəbul elə. Həqiqətən heç bir qələmlə vəsf edə bilməyəcəyim ana! İnan ki, bu bir neçə sətri yazmağıma səbəb nə qələmdir, nə də başqa bir şey. İstəyirəm ki, şəhadətimdən sonra ən azı övladından bu məktub qalsın. Bu məktubu oxuyub ağlamağımı istəmirəm. Vəsiyyətim sənə ürəkdən təşəkkürümdür. Buradan deyirəm: Çox sağ ol ki, məni belə tərbiyə etdin, bu yaşa və bu düşüncəyə çatdırdın.

Əziz anam! Uşaqlıqda məni çox istəyir və qoruyurdun. İndi sənə hansı dillə təşəkkür edəcəyimi bilmirəm. Ana! Necə əziyyətlər çəkdiyin, öz narahatlıqların ola-ola bizdən heç nəyi əsirgəmədiyən yadımdadır.

Ana! Yadımdadır ki, mən inqilab dövründə yürüşə gedəndə necə həyəcanlanırdın, xəstələnirdin, müharibənin əvvəllərində necə narahat olurdun, son bir neçə əməliyyatda cəbhəyə gedəndə və bacım İsmət şəhid olanda hansı acıları yaşadın!

Ana! Sürdünü halal elə! Ana! Mənim üçün dua elə! Bilirəm ki, cənnət sənin ayaqlarının altındadır və sənin duan qəbul olur. Sən nümunəvi anasan, həzrət Zəhra (ə) da səni çox sevır.

Ana! Xoş halına ki, oğlunu İslama hədiyyə verirən. Ana! İstəmirəm ki, şəhadətimə kədərlənib gecələri yata bilməyəsən. Bu, Allaha xoş getməz. Çünki övladın yolunu şüurlu şəkildə seçib məqsədinə çatdı. İndi bu məktubu oxuyanda və ya dinləyəndə hansı hissləri keçirdiyini bilirəm. Allahın razılığına razıyam. Nə gəlibsə, xoş gəlib. Allaha şükür olsun! Hamıya növbə çatacaq. Hər kəsin bir sədəti var. Belə bir yerdə can verənin xoş halına!

Ana! Xoş halına! Yenə xoş halına ki, İslama borcunu ödəyirsən. Sən yollarını özləri seçmiş iki şəhidin anasısan. Hisslərinə hakim olmağa çalış. Sənə tövsiyə vermək mənim həddimdə deyil. Çalış indiyə qədər olduğu kimi, bundan sonra da yaxşı işlərə dəvət edib pis işlərdən çəkindirəsən. Özün də qəlbini Quran nuru ilə tanış etməyə, daha çox oxumağa və barəsində düşünməyə çalış. Çalış işlərində Allaha təvəkkül edəsən, bacardıqca həmişə Allahı xatırlayasan, qiyaməti, ölümü və qəbrin ilk gecəsini nəzərə alıb ilahi tərzdə yaşaya və bütün şəhidlərin yolunu davam etdirəsən. Allah-Taaladan bütün müsəlman və möminlərin,

xüsusən də sənin bağışlanmanı və xoşbəxtliyini
istəyirəm!

Doktor Məhəmmədrza Səngərinin ürək sözləri

Allahın adı ilə

İsmət əfsanəvi bir obraz deyil, bu ölkə əhalisindən biri, milyonlarla insanda mövcud olan zahiri xüsusiyyətlərə malik biri idi. Lakin adi görkəminin arxasında onu İsmət edəcək böyük ruh, aşıq can və səmavi qəlb vardı.

İsmətin elə gözləri var idi ki, ruhani aləmin tamaşasından və göz yaşlarının ziyarətindən başqa bir rəngə boyanmışdı. Onda işığını Quran, Nəhcül-bəlağə və Məfatihdən almış baxış, aşıqanə xəlvətdə tərənnümdən sonra bizi sözlərin qonaqlığına aparən dil var idi.

İsmətin barmağı göyləri göstərirdi. Özü dəfələrlə pərvazı təcrübə etmiş, bu qaranlıq torpaqlıqdan nur mənbəyinə baca açmışdı. İsmət iffət və hicabdan təkə danışmırdı, bu müqəddəs amili qoruyurdu, iffət və hicab onun uca həyat təzi idi.

Şəhid İsmət bu gün bizə örnək və yolumuza işıqdır, sözlə əməl arasındakı məsafəni qət etdiyinə görədir.

İsmət paklıq rəvayəti və məşuqa eşqin büstüdür. İsmət Hüseyin və Aşura eşqinin tərənnümüdür. O, İmam Xomeyni məktəbini, mədəniyyətini və yolunu sevirdi, arifanə və

aşıqanə hərəkətində qorxmayan, zəiflik göstərməyən bir dərdli idi.

İsmət göylərin gəlinidir; insan görkəmində peyda olan, şam və pərvanə ənənəsini öyrədən bir mələk idi. Şəhid İsmət Fatimə və Zeynəb məktəbinin istedadlı şagirdi idi.

Sədaqət, paklıq, möhkəmlik, səbir və dözümlülük İsmətin həyat kitabının sərlövhəsi idi, Əhli-beytə, inqilaba, məscidə, xalqa, ilahi və əxlaqi dəyərlərə vurğunluq isə gözəl həyatının səciyyəsi.

Bu kitab onu, onun həyatını və şəhadətini tanımaq üçün bir pəncərədir, günəşə bir cığır, onun ruhani varlığının işığına bir bacadır.

Zəhmətkeş yazıçı xanım Seyid Rükəyyə Azərəngə təşəkkür edirik ki, təqdirəlayiq iradə ilə bu kitabı ərsəyə gətirdi, bir şəxsiyyəti tanıtdırdı və günəşə doğru bir qapı açdı.

İsməti yetişdirən, ilahi dərgaha belə bir gül dəstəsi təqdim edən ailəyə də salam və təşəkkürlərimi çatdırıram.

Və salam onu oxuyanlara, İsmətin aynasında diqqətlə düşünüb özünü tapanlara, özünü yenidən formalaşdıranlara, həyatını yenidən yazanlara!

Mündəricat

Ön söz.....	2
Birinci fəsil:.....	12
Həyat səhifəsi.....	12
İkinci fəsil:.....	50
İnqilaba doğru.....	50
Üçüncü fəsil:.....	67
Yağış tərəvətli	67
Dördüncü fəsil:	74
Yorulmazlıq.....	74
Beşinci fəsil:	104
Mələk paltarında	104
Altıncı fəsil:.....	151
Göylərə doğru	151
Yeddinci fəsil:.....	193
Ayrılıq saniyələri	193
İsmətə ürək sözlərim.....	216
Niyə belə tez?.....	216
Əbdülkərim Xəyyat Qiyasi	219
Şəhid Əlirza Purənvərinin anasına məktubundan bir hissə	221
Doktor Məhəmmədrza Səngərinin ürək sözləri	224